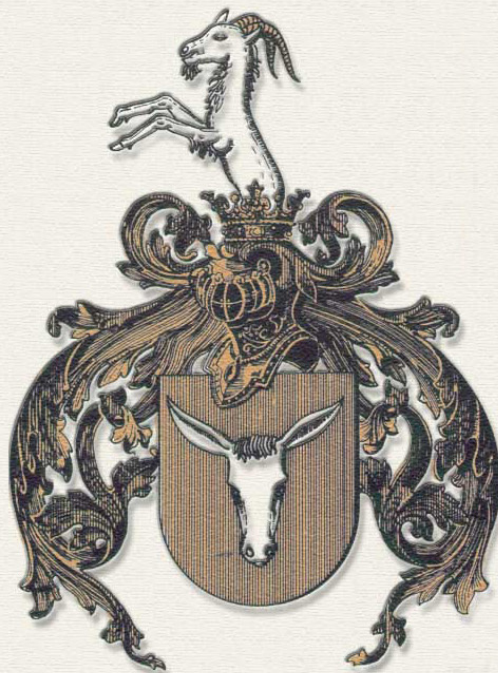

Legeza László – Legeza Tibor

Az ezeréves Legeza (Ligeza) család magyarországi története

1. kötet

Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet! a lengyel s magyar!
Van-e sors, amely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy célt akar?

(Petőfi Sándor: Az erdélyi hadsereg)

Legeza László – Legeza Tibor

AZ EZERÉVES LEGEZA (LIGEZA) CSALÁD MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETE

1. kötet

2016

© Összeállította dr. Legeza László és dr. Legeza Tibor
© A lengyelországi és kárpátaljai fényképeket dr. Legeza László készítette
© Angol fordítás: dr. Legeza Iréneusz László
© A lengyel forrásokat Hankó Henriett és Herendi Grażina fordította magyar nyelvre
© Latin fordítás: Darvas Mátyás
© Szerkesztette és tervezte: dr. Legeza László

Készült A LIGEZA - LEGEZA CSALÁD TÖRTÉNETE c. könyv alapján

A fenti könyvből az első kiadás 1997-ben 43 számozott példányban,
a második, javított kiadás 2001-ben 20 számozott példányban jelent meg

A második kiadás digitális változata 2007-ben került a világhálóra

© A 2016-os kiadás bővítéseit összeállította dr. Legeza László

© Tördelés, nyomdai előkészítés: dr. Legeza László

Dr. Legeza László magánkiadása (2016)

ISBN 978-615-80528-0-1

ISBN 978-615-80528-1-8 (pdf)

**A könyv letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtár
honlapjáról (mek.oszk.hu)**

(A második kötet a családtagok életrajzával és a családfákkal 2022-ben fog megjelenni!)

EZER ÉV KÖTELEZ...

A hagyomány és a történelmi forrásmunkák szerint a lengyel eredetű Legeza család 2022-ben fogja ünnepelni ezeréves fennállását, millenniumát. Az ezer év kötelez...

Két évtizeddel ezelőtt készítettük el A LIGEZA - LEGEZA CSALÁD TÖRTÉNETE c. könyvünket, melyet a családtagok és a genealógusok örömmel fogadtak. A közben eltelt időben – elsősorban az internet nyújtotta új kutatási lehetőségeknek köszönhetően – újabb forrásmunkákhoz, adatokhoz és illusztrációkhoz jutottunk, ismételt kirándulásokat tehettünk a család ősi, lengyelországi élettereire. Ugyanakkor könyvünk megjelenése óta felnőtt egy új generáció is. Mindezen szempontok arra ösztönöztek bennünket, hogy egészítsük ki családtörténeti munkánkat. Azonban e feladatot célszerű volt kettéosztani, ami értelemszerűen kétkötetes művet eredményez.

Az első kötetben szerepeltetjük a családtörténet forrásait, mindazokat az állandósult információkat, melyeket sikerült összegyűjtenünk. Bízunk benne, hogy a családtörténet lényegét sikerült összefoglalnunk, véleményünk szerint a további kutatásokhoz elengedhetetlen lenne hivatott lengyelországi történész, munkatárs bevonása. Míg az első kötetet alig változónak, lényegében állandónak tekintjük, addig a második kötet egy változó, reményeink szerint bővülő rész lesz. A második kötet tartalmazza a Legeza család tagjainak folyamatosan változó életrajzát, családfáit és a család fontosabb eseményeit. E második kötetet a bővítmények miatt időnként újra és újra ki lehet majd nyomtatni, és a kevésbé változó első kötet mellé helyezni.

Ismételten meg kell jegyezzük, hogy e könyvet nem tudtuk volna elkészíteni, ha családunk korábbi kutatóinak, közülük is elsősorban Legeza Viktornak, P. Legeza Mihálynak, Szaploneczay (Legeza) Istvánnak és Legeza Ödönnek munkássága nem állt volna rendelkezésünkre. Hálával gondolunk rájuk nagyszerű kezdeményezésükért!

Reméljük, hogy kutatásunk tovább fog folytatódni, hogy a ma Kárpátalján, Szlovákiában vagy Amerikában élő Legezákra is lesznek adatok, és az e munkában fel nem sorolt, meg nem nevezett elhunytjaink életrajzait is megismerhetjük majd.

Továbbra is kérjük ehhez mindannyiatok segítségét!

Budapesten és Gyulán, 2016. augusztus 20-án

a szerzők

Jan Ligeza címere 1419-ből

A CSALÁD ELNEVEZÉSE ÉS CÍMERE, A PÓLKOZIC

zemélyek megjelölésére a név szolgál, mely Magyarországon kéttagú: vezeté- vagy családnév és utó- vagy keresztnév. A nevek kialakításának gyakorlata azonban országoként és időben egyaránt változó. A Ligęza (Legeza) család története szempontjából elég, ha az évezredünkben szokásos lengyel és magyar névhasználati gyakorlatot ismerjük. Országainkban kezdetben nem használtak családnévet, az embereket birtokukról, lakhelyükről vagy jellemző tulajdonságuk alapján különböztették meg egymástól. Lengyelországban a nemesek körében csak a XIV. században terjedt el a családnév, miközben megmaradt az eredeti birtok központi településének megnevezése is (például: *Ligęza z Bobrku*). A nemesi családok elszegényedésével egyidejűleg a birtoknév egyre inkább vesztett jelentőségéből, végül elmaradt és csak a család „emlékezete” őrizte meg.

A címér meghatározott szabályok szerint szerkesztett olyan jelvény, melynek viselésére valamely személy vagy család jogosult, ha az arra illetékes főhatóságtól (császár, király, fejedelem vagy *comes palatinus*) származó adomány, vagy hosszas gyakorlat révén jogot nyert. A címerek eredete a XII. századig nyúlik vissza, és szoros kapcsolatban áll az oklevéladási, illetőleg a megpecsételési joggal.

A címér leírása

Szürke számárfej piros mezőben. A koronás sisakon egy fél kecske, mely a pajzs jobb oldala felé fordulva ugrik úgy, hogy a mellső lábait magasra emeli, agancsát a hátához érinti.

Kasper Niesiecki, Herbarz, VII, 362

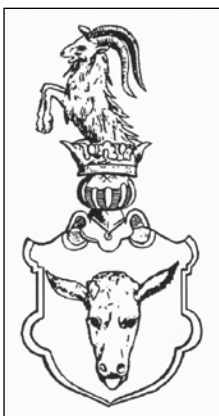
A címer egyik legrégebbi változata, 1350 körül

1578

1642 körül

1889

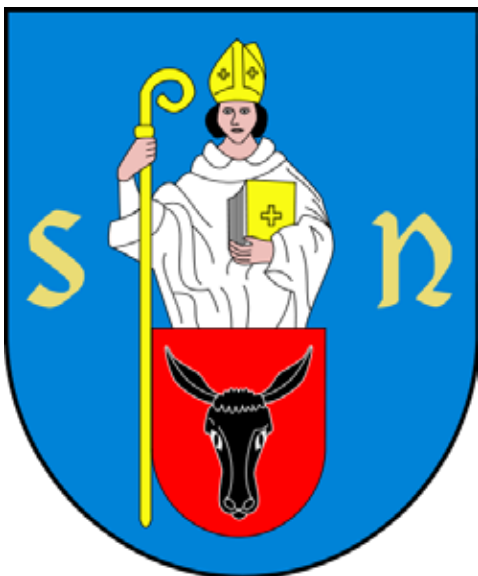

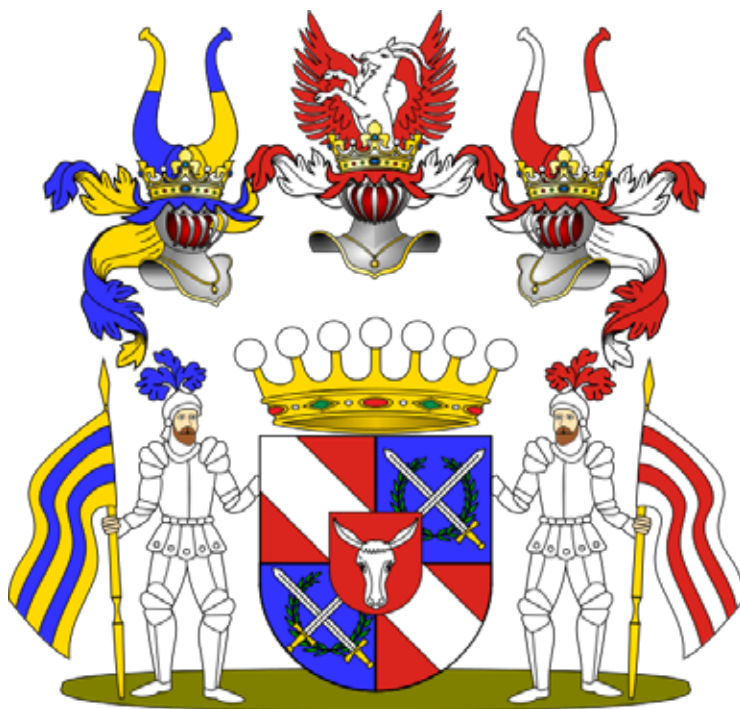
*Szentély boltív záróköve
(Szent Katalin-templom, Krakkó)*

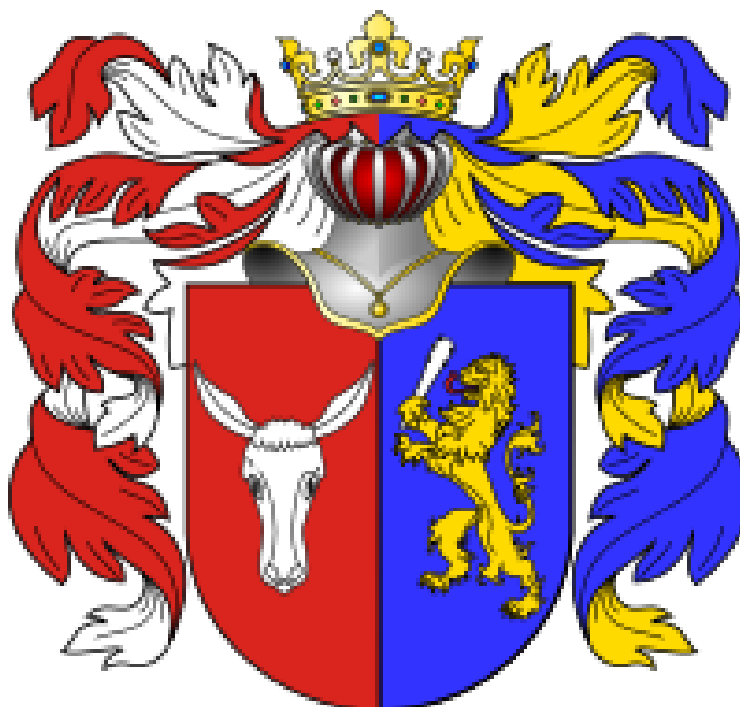
*Jana Rzeszowskiego püspök címere
(Krakkói Múzeum)*

Chrzanowa püspöki címer 1809-ből

*Báró Władysław
Wielowieyskiego
címere 1825-ből*

*Egyesített lengyel
családi címer*

Egyesített címer a rzeszówi ferences templomban, benne balra fent a litván, mellette a Pólkozić, balra lent a Leliwa és mellette a lengyel címerek.

Egyesített címer a rzeszówi ferences templom főoltárán. Balra fent a Pólkozić, mellette a Trąby, lent kétszer egymás mellett a Leliwa címerek.

Egyesített címer a rzeszówi ferences templom főoltárán.
Balra fent a Pólkozić, mellette a Trąby, lent kétszer egymás mellett a Leliwa címerek.
A betűk jelentése: Nicolaus Spytko Ligeza de Bobrek

Egyesített címer a rzeszówi ferences templom főhajójában, a jobb oldali síremléken.
Balra fent a Lubomirski család címere: a Śreniawa, jobbra lent a Pólkozić címer.

A címer legendája

Egy Stawisz nevű lengyel lovag a pogányok által ostromlott Eczet (Eczech) várában sokáig és hősiiesen harcolt. A jól védett kastélyt az ellenség nem tudta bevenni, sem az ostromlottakat megtörni, vagy ígéretekkel megpuhítani. Végül ki akarták éheztetni őket. Ekkor Stawisz levágatott egy szamarat és egy kecskét. Ezek véreivel marhabőröket kent be, amiket kitűzött a várfalra, egy részét pedig vetőgépekkel az ellentáborra dobatta abból a célból, hogy az ellenség azt higgye, hogy élelmiszer tartalékuk még sokáig kitart. Az ellenség ezt elhitte és szégyenteljesen elvonult. Ez 1022-ben történt. A megmentett uraság Stawisz lovagot más jutalmakon kívül abban a kiváltságban is részesítette, hogy a szamar fejét és a fél kecskét – abban az alakban, ahogyan a címeren látható – a címerre tetette. Lengyelországban, ahová Stawisz később visszatért, a címert Półkozicnak – fél kecskének – nevezték el.

Kasper Niesiecki, Herbarz, VII, 362.

A legenda eseményei Vitéz Boleszláv uralkodása idején történtek. Eczet (Eczech) várát vagy ilyen nevű települést nem sikerült beazonosítanunk. A legendában szereplő pogányok valószínűleg a poroszok voltak, akik Vitéz Boleszlávval ellenséges viszonyban álltak.

Az Eczet (Eczech) névvel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a szamar szó német megfelelője: Esel.

A címert viselő családok

A Półkozic címert az alábbiakban felsorolt lengyel családok viselték, viselik:

Bietkowski • Błażowski • Błędowski • Bogusz • Borzęcki • Brzostowski • Chmielowski • Czyżowski • Dąbkowski • Dankowski • Dłuski • Dobroszewski • Garliński • Gostyowski • Gradowski • Justymont • Krzywkowski • Kukwa • Kurdwanowski • Laskowski • Leśniewicz • Ligęza • Mikołajewski • Minor • Młodecki • Nasiłowski • Niewiarowski • Nowowiejski • Oblak • Pachowski • Pawłowski • Piesrzecki • Pikarski • Plichta • Potrykowski • Przeradowski • Rzeszowski • Sepichowski • Skotnicki • Stamirowski • Stawisz • Strzałkowski • Świdziński • Świeżyński • Tabor • Wielowiejski • Wilski • Włodek • Wojeński • Wolski • Wolczek • Wróciński • Zakrzewski • Zawisza • Ziemblicki

A későbbi szerzők még két családot is az e címert viselők közzé sorolnak, ezek: Gostyński és Swenderski.

Kasper Niesiecki, Herbarz, VII./364.

Lengyelországban számos helyiségben élnek Ligeza nevű állampolgárok. Telefonkönyvekben az alábbi **Ligeza** nevű személyekről találtunk adatokat, 1996-ban:

Warszawa:	Adam, Andrzej
Kraków:	Alexander, Anna, Antoni, Czesław, Beata, Ewa, Grażyna, Jadwiga, Karol, Kriptyna (kétszer), Leszek, Lidia, Lucyna, Lucja, Malgorzata, Maria, Marian, Michalina, Stanisław
Rzeszów:	Augustyn, Lucjan, Maria, Waldemar
Cmolas:	Jan
Hermanowa:	Krzysztof
Kolbuszowa:	Aleksandra, Henryk
Tyczyn:	Kazimierz, Marian
Załęże:	Kazimierz
Trzciana:	Beata

Találtunk **Legeza** vezeték- vagy keresztnévűeket is az 1996. évi lengyel telefonkönyvekben:

Frysztak:	Legeza Janina
Glinik Dolny:	Legeza Irena

Az USA telefonkönyvében 1997. április 19-én (a WorldNet Service segítségével) 30 **Legeza** címét találtuk, ezek a következő államokban élnek: California (2 cím), Delaware (1), Florida (1), Maine (1), New York (1), Ohio (14), Pennsylvania (8) és Tennessee (2).

A Kárpátalján talált adatokat külön fejezetben közöljük.

Magyarországon az Országos Személyiadat- és Lakcímnnyilvántartó Hivatal számítógépes nyilvántartási rendszerében 1994. november 11-én 228 **Legeza** vezetéknevű élő és holt személy adata volt található.

Megjegyezzük, hogy ugyanitt 247 **Legoza** nevű személyt tartanak nyilván. A Legozák néveredete valószínűleg Magyarországon történt névelírásból, a Legeza névből származtatható, bár a család tagjai e feltételezést nem erősítették meg. **Ligeza, Ligenza, Ligosa, Legosa** családnevű személy a nyilvántartásban nem szerepelt.

A családnév eredete

A Półkoza... [család] ősi lengyel nemzetségből származik, férfiai furfangosak, jóindulatúak, kedvelik a mulatozást és a vadászatot.

Jan Długos, Insignia, 20

A **Ligęza** név 1367-től ismert. Jelentése: *ember, aki szeret feködni*.

A név változatai az első előfordulásuk évszámával: *Ligeza, Ligenza, Ligęz* (1392), *Ligędza* (1400), *Ligęz-ic* (1426), *Ligęz-owicz* (1692) és *Lięgieża*. Előfordulnak még a következő változatok is: *Legendź • Legendz • Legenza • Legeza • Legęć • Legęc • Legędz • Legędza • Legędź • Legęza • Legiedź • Legieda • Legiedz • Legiedź • Legiendz • Legienza • Legieta • Legieza • Legięć • Legięć • Legiędź • Legięza • Legun • Legus • Legut (?) • Legutko (?) • Legutek (?) • Legutka (?) • Legutki (?) • Leżuch (?) • Leżaj • Legęza • Legięć • Legiędz • Lidenza • Ligenze • Liegenza • Legieta • Ligenda • Ligendza • Ligensa • Ligeska • Ligeška • Ligezka • Ligęza • Ligęza • Ligęzka • Ligęża • Ligienza • Ligieza • Ligięza • Ligoda • Liguda • Ligus • Ligusz • Liguś • Liguz • Lisze • Liszega • Liwenz • Lizega • Lizenga • Lizęga • Łęgeza • Łęgosz • Łengosz • Łęgosz • Ligon • Ligoń • Lugans • Logoń • Logutko (?)*

A *Ligęz-ic* névvel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az ó-lengyel nyelvben a nevekhez kapcsolt *-ic* végződés a nemesség jelölésére szolgált.

Kazimierz Rymut: Nazerska Polaków

Bobrek, a Ligęzák ősi birtoka

1367-ben Jan (Jaśko, Jeszko) Ligęza – Łęczycza vajdája és sztarosztája – királyi privilégiumokat kapott a német jogok alapján a Sandomierz melletti Rzeczyca falura. 1385–1418 között Jan z Niewiarowa, 1401–1416 között Jan z Niegowici, 1410-ben Jan z Preclawia és Jan Bobrku néven szerepel a dokumentumokban. Birtokai nem alkottak zárt komplexumot, sok év alatt vásárolta össze, vagy kapta zálogba őket. Legtöbbjük a régi szczyrzyci területen, vagy annak közelében feküdt, ahol valószínűleg szülőhelye is megtalálható, de itt is nagyon szétszórta helyezkedtek el. Az ő tulajdonába tartozott: Jurków, Niewierów, Niegowica, Slawkowice, Kamyk, Witowice, Zręczyca egy része, Brzeźnica, Rabka, Kasina, Brnik és Świdówka egy része. Kazimierza Wielka és Jędrzejów környékén, illetve Gorzkowában is volt valamilyen birtoka. Oświęcim (Auschwitz) és Chrzanów területén megszerezte Bobrek, Libiążo egy részét, és valószínűleg Chrzanówot is. Krakkó környékén – valamilyen mértékben – az övé volt Czernichów és Prokocim is. Krakkóban tulajdona volt az úgynevezett Ligęza ház, mely 1549-ben elégett. A

Térkép Bobrek környékéről (1995). Bobrek Auschwitztól (Oświęcim) északra, a Vistula bal partján fekszik.

város tanácsosaitól állandó juttatást kapott. Mielca környékén Przecławot uralta, Jasło környékén Dąbrowiecben a községi bírói tisztelet látta el. Nem szívesen tartózkodott birtokain, ideje zömét Krakkóban töltötte.

Fia, Jan Ligęza z Bobrku bieczy várnagy 1453-ban Kazimierz Jagiełło király oldalán részt vett a Janusz, oświęcimi herceg elleni hadjáratban. Tagja volt annak a bizottságnak, ami leigázta és kiváltotta az oświęcimi földeket a király és a Korona javára. Apja életében a bieczy földeken található Niegłowicyben és Brześcieben gazdálkodott. Halála után 1419-ben az Oświęcimtól északra, a Chechła völgyében fekvő Bobreket – a hódhercegek ősi végvárát – örökölte,

Bobrek és környékének látképe a világűrből (Google maps). Az utak vezetése és a domborzat sejteti, hogy egykor erősített, kör alakú földsác határolhatta a települést.

Az egykor erődített, kör alakú földsác valószínűsíthető nyomvonala. A földsáncon fából készült erődítmény állhatott, és a földvárat minden bizonnyal vizesárok vehette körül. A Visztula ma is ötszáz méternyire folyik a feltételezett nyomvonaltól, a vizét vezethették a várárokba.

Bobrek ma már nem létező várának eredete visszanyúlik a tizenkettedik századba. A mai kastély helyén ekkor egy kisméretű, téglalap alaprajzú magányos torony állt, körülötte kb. 10 méter mély vizesárokkal. Ez a vártorony a tizenharmadik században valószínűleg leégett, romjaira III. Nagy Kázmér lengyel király (1333-1370) építtette Bobrek várát. Az alapító király 1367-ben Jan Ligezának – Łęczycza vajdájának és sztarosztájának – adományozta az erődítményt. Falait a tizenötödik században megerősítették, átépítették. 1532-ben megsemmisült, de újjáépítették. Leégett 1589-ben, romjai a tizenhetedik században még álltak. Végül 1656-ban a düledező falakat lebontották, s helyükre kastélyt emeltek. A második világháborúban súlyosan megsérült, de újjáépítették. Napjainkban jelentős felújítás alatt áll.

melyet még apja építtethetett át, s amely a XVII. század közepéig a Ligezák székhelye és családi fészke lett.

Bobrek vára – az akkoriban Lengyelországban épített várakhoz hasonlóan – síkvidéki földvár (palánkvár) lehetett.

A Ligeza és a Legeza nevek kapcsolata

Az eredeti lengyel Ligeza (ejtsd: Ligenza) családnév megváltozása Legeza névre két lépésben történhetett.

Az első betűcsere a XVII. században, Lengyelországban történt. Mindez kapcsolatban áll azzal, hogy ekkor a család egy vagy több tagja római katolikusról görögkatolikus vallásra tért át, ezzel ruszin környezetbe került. Ekkor változott a Ligeza névben az *i* betű *e*-re.

A keleti lengyelek sokáig cirillikát használtak, különösen a görögkatolikusok. Volt a lengyel nyelvben egy olyan betű, mely ma már nincs meg, és ami akár *i*-nek, akár *e*-nek olvasható. Ilyen lehetett a Ligeza szó első magánhangzója.

A vallás változása egyben az anyakönyvezés helyének változását is jelenti: a római katolikusokat lengyel parókiákon, míg a görögkatolikusokat ruszin parókián anyakönyvezték. A ruszin nyelvben kimutatható, hogy a lengyel és ukrán szavak *e* betűjét gyakran *i*-ként ejtik és írják. Nagyon valószínű tehát, hogy a Lengyelországban főleg ukránok irányítása alatt álló görögkatolikus egyházban írták át a lengyel **Ligeza** nevet Legezára. Lengyelországban ma is élnek **Legeza** nevű családok.

Az ukrán *e* és a ruszin *i* betűk számos esetben felcserélődnek. A napjainkban Ukrajnához tartozó, ruszinok, magyarok és ukránok lakta Kárpátalja településneveiből – a teljesség igény nélkül – felsorolunk erre néhány példát:

RUSZIN	UKRÁN	MAGYAR
Andrijivka	Andrejevka	Andrásháza
Bilki	Belki	Bilke
Zaricseve	Zarecsovo	Drugetháza
Bilovarci	Belovarci	Kiskirva
Velika Bigany	Velikaja Begany	Nagybégány
Ripinye	Repinye	Repenye
Szteblivka	Sztyeblevka	Száldobos
Turja Paszika	Turja Paszeka	Turjavágás
Zaricsne	Zarecsnoje	Túlanagyágtelep

A görögkatolikus szertartásokban gyakran előforduló *örökkön örökké* kifejezést a ruszinok *i vo viki vikov*, az ukránok *i vo veki vekov* formában mondják.

A második betűváltás a család Magyarországra költözése után történhetett. Hazánkban a lengyel *ę* betűt mindig *e*-vel helyettesítették, ezért lett a **Legeza** névből **Legeza**. Valószínű azonban, hogy a kiejtés tovább fennmaradt, erre utal az a tény, hogy a munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészskéinek 1806. évi összeírásában minden Legeza név helyett Ligenza szerepel (összesen négy helyen). Ennek az lehetett az oka, hogy az áttelepült családok évtizedeken át megőrizték lengyel nyelvtudásukat, és az sem zárható ki, hogy egy ideig megtartották kapcsolatukat a lengyelországi rokonsággal.

Mgr. Małgorzata Jarosińska, a rzeszówi múzeum helytörténeti kutatója 1996. október 16-i levelében az alábbi véleményét írta le a név megváltozásával kapcsolatban: „*A lengyel nevekben jelentkező betűelváltozások a régi időben történtek, a pap vagy vajdasági jegyző tévedése, vagy rosszul kiejtett név miatt, vagy még régebbi téves írás következtében.*”

A CSALÁD ÖSTÖRTÉNETE

A Ligeza (Legeza) család korai krónikája szorosan összefügg Lengyelország történelmével. A családtörténet megértéséhez legalább vázlatosan ismerni kell az ország történelmét, a kialakuló és fejlődő lengyel társadalmak külső és belső életét. Csak ekkor derül ki, miért használta oly sok lengyel nemes család ugyanazt a címet, csak ekkor válik érthetővé a családok felemelkedésének majd vagyonuk elvesztésének, több esetben vallásuk megváltoztatásának oka, esetleg emigrálásuk körülménye.

A középkori Lengyelország

A lengyel állam megalakulását is gazdag mondavilág övezi. A regék három testvérrel szólnak, ezek: Lech, Czech és Rus, a három nagy szláv törzs őse. A mondavilág megemlékezik a sárkányölő Krak királyról és Wanda nevű lányáról, a földművesből fejedelmi dinasztiát alapító Piastról, valamint hatalmas és erős utódjáról, Mieszkoról (Meskóról).

A IX. században a Bajor Geográfusnak nevezett ismeretlen szerző a lengyel területeken törzsközösségek hálózataról számol be, és felsorol nagyszámú várat. A X. században a törzsközösségek jelentősége megnőtt, a centralizáció igénye egyre nagyobb lett. A törzseket Mieszko, számos munda hőse, az első jelentősebb lengyel fejedelem (ca. 960–992) fogta össze. Hódításokkal megkészszerzte fejedelemségének területét, s ezzel nagyban hozzájárult a lengyel állam megszületéséhez. Felismerte, hogy államának létérdeke a keresztény európai politikai rendszerbe való beilleszkedés. 966-ban háza népével együtt megkeresztelkedett, majd a keresztségben követték lovagjai, országa urai és az egész lakosság. 968-ban Poznańban megalakult az első missziós püspökség.

A kereszténység felvétele döntő fordulatot hozott az ország életében: hozzájárult területi megosztottságának oldódásához, és az európai kereszténység figyelmét a magára irányította. A századforduló körül kezdték először a térségre vonatkozóan alkalmazni a „Polonia” elnevezést. Ekkor Lengyelország lakosainak számát egymillióra becsülik. A fejedelmi székhely a Piastok idején Gniezno volt.

Szent Adalbert vértanúsága meghatározó szerepet játszott a lengyel államiség fejlődésében. Adalbert püspököt Vitéz Boleszláv lengyel uralkodó (992–1025) udvarába hívta, majd missziós feladattal a poroszok közé küldte, ahol meggyilkol-

ták. A mártír püspök testét a súlyának megfelelő mennyiségű arannyal Boleszláv megváltotta, és Gnieznóban helyezte örök nyugalomra. Szilveszter pápa – Adalbert kanonizációját alkalmul felhasználva – 1000-ben önálló érsekség felállítását engedélyezte Gnieznóban. Az első érsek Adalbert testvére, Gaudentius lett. Az érsekség alapításának ünnepségein megjelent III. Ottó német-római császár, aki a lengyel uralkodót magával egyenrangúként kezelte. Boleszlávot 1025-ben királylyá koronázták.

Vitéz Boleszláv és fia, Mieszko (1025–1034) megteremtették egy szuverén, erős lengyel állam alapjait. Az a törekvésük azonban, hogy államuk a térség meghatározó tényezőjévé váljon, a Német-római Császárság érdekeibe ütközött. Utódaiknak állandóan ezzel a ténnyel kellett megküzdeniük. Többször kerültek hűbéri függésbe a császárságtól, de ez általában rövid ideig tartott, s nem állandósult, mint a földrajzilag kedvezőtlenebb helyzetben lévő cseh állam esetében.

A lengyel lakosság nehezen viselte azokat a terheket, lassan alkalmazkodott a gyors változásokhoz, melyek az egységes államhatalom velejárói voltak. A Piaszok kemény kézzel számolták fel az ősi, pogány törzsi csoportok ellenállását. Az államhatalom és a hadsereg fenntartás egyre növekvő adóterheket rótt a lakosságra. Az uralkodók kiterjesztették monopóliumukat a pénzverésre, a bányászatra, a piacok és kocsmák megadóztatására. Kiterjedt volt a rabszolga-kereskedelem. A hadifoglyokat kezdetben az arab országokban adták el, később letelepítették és a földbirtokokon dolgoztatták őket. A lakosság nemcsak terménnyel és állattal adózott a fejedelemnek, hanem egyes települések különleges adományokkal is tartoztak: a fegyverkovácsok, csizmadiák, pékek stb. ún. szolgáló falvakat alakítottak ki, többek között ilyen volt Szczytniki, Złotniki, Piekary és Kobylniki.

Kialakult egy uralkodó réteg, amely a fejedelmi, később a királyi hatalmat képviselte az adott területen. Az egyes központok – köztük volt Gniezno, Poznań, Wrocław (Boroszló), Krakkó, Sandomierz, Płock, Kruszwica, Łęczyca és Gdańsk – élén a helyi comesek álltak. A legfontosabb személyek a palotaispán, a vajda és a külpolitikát irányító kancellár (többnyire magas beosztású egyházi méltóság) volt. Közel száz vár élén várúr állt, akiket kisebb beosztású hivatalnokok vettek körül: ispánok, pincemesterek, wojskik (a várúr katonai helyettesei). Kiváltságos réteg volt még a fejedelem (király) kísérete.

A hatalom alapját kezdetben nem a nagy földbirtok jelentette, hanem az adományok. A legnagyobb földbirtokos a fejedelem volt. Az Egyház a fejedelmi vagyonból tizedet kapott.

A lakosság többségét kitevő szabad parasztság nagycsaládokban, faluközösségekben élt. S bár a megművelten földterület nagysága még lehetővé tette a szabad földfoglalást, a mezőgazdasági termelés nem növekedett olyan mértékben, hogy ellensúlyozza az államhatalom kiépítése és a hadjáratok következtében rájuk háruló terheket. Ezért 1037-ben véres felkelés tört ki, amit két évvel később

Megújító Kázmér (1039–1058) vert le. Kázmér, aki haláláig a német császár hűbérese volt, Krakkót tette fővárossá. A teljes függetlenséget és a királyi koronát csak fiának, a Merésznek, Kegyetlennek és Bökezűnek is nevezett Boleszlávnak (1058–1079) sikerült átmenetileg visszaszereznie.

Ferdeszájú Boleszláv királynak (1102–1138) sikerült újrateremteni és megerősíteni az egységes országot. Élete utolsó éveinek kudarcai azzal magyarázhatók, hogy a lengyel birodalom megerősödése a Német-római Császárság érdekeibe ütközött. Halálát követően a területi szétagoltság vált két évszázadra meghatározóvá a lengyel történelemben.

A fejedelmi hatalom szétagrozódása a főurak hatalmának megerősödését hozta magával, a dinasztia rovására. A főurak és a körülöttük csoportosult s mind nagyobb szerephez jutó lovagok nemcsak gazdasági megerősödésüket köszönhetik ennek az időszaknak, de kiváltságaik, jogaik kiépülését is. Nagy jelentőségűek lettek a főurak és lovagok területi és tartományi gyűlései, amelyek ebben az időben a központi hatalommal szembeni ellenállás fórumaivá váltak. Mindez kiélezte a területek közötti ellentéteket, ami a XIII. század végére már olyan méreteket öltött, hogy nemcsak a főurak, hanem a társadalom szélesebb rétegei, s maga a parasztság is érdekeltté vált az újraegyesítésben. A szétagoltság és a vele járó zűrzavar az ország katonai erejének meggyengülését is eredményezte, a fejedelmek közötti belharcok pedig állandóan nyugtalanították a lakosságot.

A világi hatalom szétagrozódásával egy időben az Egyház szerepe megnövekedett. Felerősödött a klérus lengyelesedése, ami hozzájárult a társadalmi hierarchia felső rétegének az összeolvadásához.

A poroszokkal szomszédos és általuk leginkább támadásnak kitett Mazóviai Konrád megkísérelte a poroszok megtérítését a ciszterciek betelepítésével megoldani. Miután ez nem járt sikerrel, 1225–1226-ban a keresztesekként közismertté vált német lovagrendhez fordult, és letelepítette őket a porosz határon. A német lovagrend azonban ahelyett, hogy Konrád számára nyitotta volna meg az utat a poroszok felé, valójában saját rendi államának alapjait teremtette meg.

A tatárok 1241-ben meghódították az orosz fejedelemségeket, Lengyelország és Magyarország ellen indultak. Pajdala vezetésével lerohanták Kis-Lengyelországot, lerombolták az útjukba eső falvakat és városokat: Sandomierzt, Wislicát és Krakkót. A johannita, templomos és német lovagrend katonáival megerősített egyesült lengyel hadsereget 1241. április 9-én Legnicánál a tatárok szétverték. A győzelem ellenére a tatárok kivonultak az országból, de később még többször betörték rablási szándékkal.

A XII. század végére és a XII. században már nemcsak a világi és egyházi főurak kezében csoportosult tekintélyes nagybirtok, hanem a lovagság és az alacsonyabb egyházi méltóságok is jelentős birtokokkal és kiváltságokkal rendelkeztek. A XIII. századra a főurak, de a lovagok nagy része is gazdasági és bírás-

kodási joggal rendelkezett a tulajdonává váló földeken élő népesség felett. Ez azt eredményezte, hogy a korábban a fejedelemhez tartozó földeken élő szabad parasztság jobbágyi függőségbe került a föld új birtokosaitól. Lassan elmosódott a rabszolgák és a szabad paraszti csoportok közötti különbség, kialakult az egységes jobbágyparaszti réteg. Fokozatosan létrejött a rendi társadalom, amely az elkövetkező századokban a lengyel történelem főszereplője lett. A lengyel rendi társadalom elemei: a papi rend, a lovagok rendje, a polgári rend és a parasztság.

A lovagok többsége vagyoni és bírósági mentelmi joggal rendelkezett. Kizárólag a fejedelmet ismerték el maguk felett, nem érvényesült köztük az a feudális alá- és fölrendelési hűbéri függő viszony, amely más európai struktúrát jellemezett. A lovagságot mint társadalmi csoportot kezdetben a származás szövetsége fogta össze, majd a régi törzsi kapcsolatok mellett új kötelékek alakultak ki, azonban már nem kizárólag vérségi alapon, hanem az együttlakás, azaz az egy terület-hez tartozás révén. Ezek voltak az ún. rody gniazdowe. A lovagok összetartozását a címerek, zászlók, harci jelszavak tanúsították. Ezzel függ össze, hogy a lengyel nemesség ekkor még nem használt családi nevet, és az, hogy egy címet oly sok lengyel család használt.

A lovagságnak kiváltságok is biztosították a magasabb társadalmi kategóriához való tartozást. Például egy lovag meggyilkolása vagy megsebesítése esetén jelentős pénzbüntetést kellett fizetni. A lovagok szabadon megválaszthatták, hogy melyik templomnak kívánják a tizedet fizetni. Birtokaikat oldalágon is örökölhették, sőt a nők is örökölhettek.

A XIII. század végére már terhes volt a korabeli Lengyelországot jellemző területi széttagoltság mértéke. A túlzott szétaprózódás következtében a főurak birtokai sokszor több fejedelmi területhez is tartoztak. A fejedelmek szolgálatában álló lovagok számtalan esetben szemben találták magukat a nemzetségi és fejedelmi érdekek ütközéséből eredő konfliktusokkal. Először IV. Béla magyar király unokája, Fekete Leszek (†1288) kísérelte meg az egyesítést, majd utódai is folytatták e szándék megvalósítását. Łokietek Ulászló (1305–1333) megtörte a szembenálló erőket és a polgárság ellenállását. 1314-ben elfogadták uralkodójukként, és 1320. január 20-án Krakkóban megkoronázták. Új koronázási és királyi jelvényeket készítettek, melyek ezután a királyi hatalom jelképeiként szolgáltak egészen a XVIII. század végéig, Lengyelország felosztásáig.

A XIV. századi Európa uralkodó eszméje a királyságok megalakítása volt. Ebbe az eszmekörbe pontosan illeszkedett az egységes lengyel állam kialakulása, melyet megakadályozni az ekkor viszonylag gyenge német császárság sem volt képes. A pápaság pedig mindig is jó szemmel nézte a lengyel szuverenitás megerősödését.

A magyar Anjou Károly Róbert 1320-ban feleségül vette Łokietek leányát, Erzsébetet, s ez kiindulópontjává vált a két ország közötti igen szoros együttműkö-

Európa a XIV. században

désnek. 1325-ben a Litván Nagyfejedelemség első emberének lányát, Aldonát házastották össze Łokietek fiával, Kázmérral, ez biztosította a Lengyelország ellen irányuló litván rabló hadjáratok megszűnését, bár a litván szövetség – a litvánok pogány mivolta miatt – sok gondot okozott a lengyel külpolitikában.

Łokietek halála után fia, Nagy Kázmér (1333–1370) lett Lengyelország királya. Kázmér nagy szolgálatot tett a lengyel királyság megszilárdítása érdekében. Óvatos kompromisszumkészségével a szomszédainak jelentős részét megnyerte szövetségesül, és eloszlatta Európa bizalmatlanságát a lengyel államban meg-

erősödő központi hatalom iránt. Igyekezett magát jól képzett szakemberekkel, politikusokkal és diplomatákkal körülvenni. A lengyel fiatalokat olasz és francia egyetemekre küldte tanulni, Bologna, Montpellier egyetemei képezték a király környezetében lévő egyházi és világi méltóságokat. A jó szakemberek képzése érdekében 1364-ben megalapította a krakkói egyetemet.

Nagy Kázmér nevéhez fűződik a szokásjogok jogrendbe gyűjtése. A lovagság részére bevezette a területi bíraskodást, majd a várbíraskodást. A legfőbb bíró a király volt. Amennyiben nem volt jelen, a királyi helytartó kerületi kapitányok: sztaroszták helyettesítették. A királyi hatalom jövedelmeinek nagy részét a királyi birtokokból szedte össze, de megreformálta az adók beszedését is. A központi hatalom Krakkó és a krakkói főurak kezében volt. A kancellár, az udvari marsall, a kincstárnok a királyi tanács tagjaként szolgált. Az ország kormányzása a király által kinevezett sztaroszták révén történt. A sztarosztáknak igen nagy hatáskörük volt: jogi, bírói, rendőrségi és kincstári.

A király a rendek képviselőinek részvételével hozta a törvényeket. A lovagok gyűlése már korábbi eredetű volt, s valójában a helyi önkormányzat szerepét is betöltötte. A lovagok energikus küzdelmet folytattak a főurakkal az azonos rendi jogokért. A XIV. században már olyan országos gyűlésekre is sor került, amelyeken a tisztségviselők, főurak, lovagok és nemesek mellett a városok képviselői is megjelentek.

Kázmér nagy figyelmet fordított országa védelmére, ötvenhárom új vár épült uralkodása idején, utakat, városfalakat építtetett. Nem véletlenül maradt fenn Kázmérról az a mondás, hogy „Fából épült Lengyelországot talált, de kőből épültet hagyott hátra.”

Nagy Kázmér halálával kihalt a Piast-dinasztia Lengyelországban. Az ország lakossága ekkor 1,8–2,0 millió volt, Európa közepes népsűrűségű területeihez tartozott. A XIV. század elejére a városi lakosság az összlakosság tíz-tizenöt százalékát tette ki, azaz kb. kétszázezer embert. Krakkó lakossága megközelítette a tizenötezeret, Poznań és Sandomierz három-ötezer lakost számlált, a többi város legfeljebb egy-kétezeret. A korabeli országhatárokon kívül eső nagyobb települések közül Lwów 1356-ban nyert városi jogot, és ekkor indult fejlődésnek az uralkodóról Kazimierznek nevezett város is. Vegyes nemzetiségű (lengyel, rutén, ukrán, német, örmény) polgársága a békés együttélés szimbólumává vált.

A Nagy Kázmérral történt egyezség alapján 1370-ben Nagy Lajos magyar királyt (Ludwik Węgierski, 1370–1382) Lengyelország királyává koronázták. Ezzel megalakult az első lengyel–magyar perszonálunió. A Magyarországon tartózkodó Nagy Lajos anyját, Łokietek Erzsébetet bízta meg a lengyel királyság irányításával. Nagy Lajos megkoronázásának támogatásáért, majd leánya (Hedvig) utódlási jogának biztosításáért kiváltságok egész sorával jutalmazta a lengyel rendeket. Elengedte a lovagok (nemesek) adóinak jelentős részét, ígéretet tett arra, hogy

újabb adók kivetésére a nemesség beleegyezése nélkül nem kerülhet sor, s fogságba kerülésük esetén kiváltja őket, stb. E kiváltságok megfeleltek ugyan a korábban a budai országgyűlésen a magyar nemesség által kivívott jogoknak, a lengyel történészek mégis ebben látják a lengyel lovagi-nemesi rend későbbi széleskörű kiváltságainak kiindulópontját és a királyi hatalom meggyengülésének kezdetét.

Hedvig (Jadwiga) uralkodása (1384–1399) a lengyel-magyar kapcsolat-legendák egyik legszebbikéhez tartozik. Egyénisége, bölcsessége és türelme nagyban hozzájárult, hogy a Jagelló Ulászlóval, a pogány litván fejedelemmel kikényszerített házassága révén a Jagelló-dinasztia megalapítójává és az évszázadokig fennálló lengyel-litván unió megteremtőjévé váljon. 1385. augusztus 14-én kötötték meg a Lengyelországot és Litvániát összekapcsoló krewói uniót, amelynek értelmében Jagelló felvette a keresztséget (1386-ban), majd sor került megkoronázására. Hedvig haláláig így két koronázott királya volt az országnak. 1399-ben a királyi tanács jóváhagyta Jagelló jogát a trónhoz, ezzel is hangsúlyozva a lengyel királyi hatalom választott jellegét.

A lengyel-litván megállapodás a középkor végi Európa egyik legtalányosabb döntése volt, hiszen két egymástól eltérő szerkezetű állam, hatalmas területi kiterjedéssel, eltérő nemzetiségű és különböző vallású népcsoportokkal egyesült.

A lengyel állam részére a XV. század küszöbén továbbra is, de most fokozottabban a német lovagrend jelentette a fő veszélyt. A poroszok felvették a keresztyenséget, s ez megfosztotta a német lovagrendet egy fontos érvtől, mellyel a térségben játszott szerepüket indokolhatták. Bár történtek kísérletek a két állam közötti megbékélésre, de végül mindkét fél a fegyveres leszámolás mellett döntött. A nagy háború két évig tartott. 1410. július 15-én Grünwald alatt az egyesült lengyel-litván csapatok harmincezres hadserege legyőzte a lovagrend húszezres seregét. A lovagrend nagymestere, Ulrich is a harctéren lelte halálát. A győzelem bebizonyította a lengyel-litván összefogás életképességét. A német lovagrend összeomlott.

A XV. század második felében Lengyelország és Litvánia jelentősége megnőtt Európa szemében. Kitágult a kereskedelem világa, az Ukrajnát, Szászországot, a Rajna-vidéket és Magyarországot összekötő szárazföldi utak mentén épült városok jelentős fejlődésnek indultak. Ekkor lett Lwów fontos állomás a Magyarországgal fellendült kereskedelmi kapcsolatokban.

A Jagelló-dinasztia részben a német és cseh befolyás ellensúlyozására, de a növekvő török veszedelem elhárítását is szem előtt tartva, újabb és újabb kísérletet tett a magyar-lengyel perszonálunió visszaállítására. Ennek eredménye volt, hogy III. Jagelló Ulászló lengyel királyt I. Ulászló néven 1440. július 17-én magyar királlyá koronázták Székesfehérvárott. Megválasztásának feltétele volt, hogy Lengyelország teljes katonai erejével segíti Magyarországot a török ellen. I. Ulászló e feltételnek megfelelően török elleni hadjáratot szervezett, melyre elkísérte több lengyel nemes ifjú is, közöttük Jan Ligeza. Az uralkodó nélkül maradt Lengyel-

országot Ulászló a krakkói várnagy, Jan Ligeza de Czyżów teljes jogú fennhatóságára bízta, erről tanúskodik a rzeszówi a ferences templom szentélyének bal oldalfalán elhelyezett márványtábla latin felirata. Lengyelország kormányzója tehát 1440 és 1446 között Jan Ligeza de Czyżów volt. Ez idő alatt a király testvére, a későbbi Jagelló Kázmér király (1446–1492) még Litvániában tartózkodott, mint nagyfejedelem.

A magyarországi hatalmi válsággal és polgárháborúval kezdődő második perzonálunió a katasztrofális várnai vereséggel (1444) hamar véget ért.

A XV. század végén és a XVI. század elején a Jagelló-ház elérte tekintélyének csúcát. IV. Kázmér halálakor Jagelló ült Lengyelország, Csehország, Litvánia és Magyarország (II. Ulászló, 1490–1506) trónján, s ezenkívül házasságok révén kapcsolatban álltak Európa számos uralkodó családjával. Ez az a korszak, amelyre a lengyel politikusok mindig nosztalgiával gondoltak. A Jagellók sikerességének alapja az volt, hogy többnyire nem hódítóként viselkedtek, hanem felismerték a szövetség, az együttélés fontosságát, s ennek jegyében építették dinasztikus kapcsolataikat. Belpolitikájukban pedig a mágns oligarchiával szemben az erősödő nemességre igyekeztek támaszkodni.

A lengyel Rzeczpospolita a XVI–XVII. században

A latin *respublica* lengyel megfelelője a *rzeczpospolita*, így nevezték a lengyel nemesi köztársaságot a XVI–XVIII. században. Ezen belül a XV. század végét és a XVI. századot a történetírók Lengyelország „aranykorának” is nevezik. Északon a Hanza-város, Gdańsk kereskedelmi ablakot nyitott az ország számára, a Visztula és mellékfolyói már a tengerig szállíthatták a földek, erdők, bányák termékeit, fellendült a gabonatermelés.

Azonban a magyarországi mohácsi vész (1526), II. Lajos magyar és cseh király halála és annak következményei vereség volt Lengyelország számára is: a Jagellók kiszorultak Közép-Európa déli térségéből és végleg elveszítették a Sziléziához való jogukat. Országuk déli és nyugati határai mentén a Habsburgok törtek előre. A lengyel-litván államot Moldvában és Bukovinában is kudarcok érték. A török megszállta a Duna-delta vidékét, ezzel fontos kereskedelmi utakat vágott el. A tatár betörések folyamatosan nyugtalanságot keltettek. Mindezek arra kényszerítették I. Zsigmond lengyel uralkodót (1506–1548), hogy 1533-ban „örök békét” és barátságot kössön a szultánnal. A béke közel egy évszázadra biztosította a Lengyelország és Törökország közötti viszonylagos nyugalmat. Ezzel a lépésével Zsigmond megtörte az Európában ekkor kötelező – és ez alól csak Velence képezett kivételt – keresztény szolidaritás elvét. A békekötés után Magyarország maradt a kereszténység védőbástyája.

Európa a XVI. században

1569. július 1-jén Lengyelország és Litvánia kapcsolata megerősödött: egy állam lett, királyi köztársaság. A közösen megválasztott király egyúttal Litván nagyfejedelem is volt, közös szejm, közös pénz jellemezte az egységet. A kincstár és a főbb hivatalok külön kezelésben maradtak, de a nemesek korlátozás nélkül birtokolhattak vagyont vagy hivaltalt mindkét területen. A közös szejm székhelye

a Litvániához közelebb fekvő Varsó lett, ami Varsó felemelkedését, Krakkó hátterbe szorulását eredményezte. A koronázás továbbra is Krakkó joga maradt. Az unió két részét a Korona (Nagy-Lengyelország, Kis-Lengyelország, Mazóvia) és a Litván Nagyfejedelemség képezte, amelybe harmadik tagként mint hűbéres a Porosz Nagyfejedelemség kapcsolódott.

A nemesség a Koronához tartozó területek lakóinak nyolc-tíz százalékát tette ki, tehát kiugróan nagy létszámú volt. Ez a lovagokból földbirtokossá átalakuló réteg már viszonylag korán önkormányzattal rendelkezett, és igen eredményes küzdelmet folytatott a földbirtoklással együtt járó kiváltságokért, illetve a főurakéval azonos jogok birtoklásáért.

A nemesség politikai pozícióit a XV–XVI. század gazdasági sikerei is alámasztották. A gabonatermesztés a XVI. században elérte a hektáronkénti nyolc-nyolc és fél mázsát, és ennek igazi haszonélvezője a nemesség volt.

1572. július 7-én meghalt az utolsó Jagelló. A következő évek trónviszályában a Habsburg-, a Valois- és a Rurik-dinasztia vett részt, és végül a francia Valois-házból származó Henrik (Henryk Walezy) került ki győztesen. Az új király azonban alig pár hónap után visszaszökött Franciaországba, ahol bátyja halála után francia király lett. Henrik kénytelen volt elfogadni a lengyel nemesség kiváltságait, valamint megalkotni a nem katolikus vallásúak kiterjedt jogait és védelmét, a „Henryk-törvényeket”. Ezek alapján ha a király megszegi a törvényt, a nemesi nemzet mentesül a „szófogadás és hűség alól”, és jogot nyer akár fegyveres felkelésre is az uralkodó ellen.

Henrik távozása után II. Miksa német-római császárt és Báthori István erdélyi fejedelmet, a kitűnő hadvezért jelölték a trónra. A császár váratlan halála után Báthori feleségül vette a nem túlságosan vonzó Jagelló Annát, királlyá koronázása fejében.

Báthori István (1576–1586) három sikeres hadjáratot vezetett Moszkva ellen, 1579-ben visszahódította Plockot, 1580-ban Wielkie Łukit, 1581-ben Pszkov ostromával Lengyelország elnyerte egész Livóniát, az orosz uralkodó pedig aláírta a fegyverszünetet.

Az erdélyi fejedelemből lett király a lengyel nemességre igazából nem támaszkodott. Főleg úgy emlékeznek rá, mint Rettegett Iván legyőzőjére. Erős karakternek köszönhetően rákényszerítette akaratát a Rzeczpospolitára, mozgásba hozta a kormány nyikorgó gépezetét. Korai halála megakadályozza nagy tervei megvalósításában, uralkodása után a nemesi köztársaság hanyatlásnak indult.

A XVI. században, mialatt Európa az eretnokség üldözésével volt elfoglalva, Lengyelország volt az eretnekek menedékhelye. Az az etnikai és vallási sokszínűség, amely már a protestantizmus megjelenése előtt jellemezte a lengyel-litván államot, arra kényszerítette az uralkodókat, hogy megbékéljenek azzal a ténnyel, hogy a lengyelek katolikusok, a rutének pravoszlávok, a tatárok az iszlámot követik, a zsidók a judaizmust. A nemesség kezdetben közömbösen viselkedett a val-

lási reformok iránt. A protestantizmus csak Zsigmond Ágost idején (1548–1572) vált népszerűvé, de ekkor is a nemesség legfeljebb 16–20%-a vallotta magáénak. A legjobban a kálvinizmus terjedt. Bár a lengyel törvényhozás csak 1562–1563-ban tiltotta be a vallásüldözést, a nemesi és főúri birtokokon zavartalanul működtek a protestáns iskolák, gyűlések, nyomdák. Az 1573-as varsói konföderáció kimondta a nemesek teljes vallásszabadságát. Habár ezzel a Katolikus Egyház itt-ott némileg visszaszorult, igazán sohasem veszítette el tényleges befolyását Lengyelországban.

A lengyel városok soknemzetiségűek voltak, és igen erős volt e téren a fluktuáció is. Volt időszak, amikor Krakkó lakosságának többsége német volt (1600-ban a krakkói bíróság nyelve a német volt), míg Poznańban a lengyelek voltak többségben.

Báthori István halálát követően a Habsburgok harmadszor is megkísérelték megszerezni a lengyel trónt, amit Zamoyski kancellárnak Vasa (Waza) Zsigmond – Jagelló Katalin és III. János svéd király fiának – megkoronázásával sikerült megelőznie. Az első Vasák – III. Zsigmond (1587–1632) és IV. Ulászló (1632–1648) – uralkodását az előző időszakkal összehasonlítva „ezüstkornak” is szokás nevezni. A Moszkvával, a svédekkel és a törökökkel folytatott háborúk kedvező színben mutatták Lengyelországot a harmincéves háború pusztításait szenvedő Európa szemében. A XVII. század közepére Lengyelország területe 990.000 négyzetkilométerre nőtt, lakosságának száma pedig megközelítette a tizenegy-milliót.

III. Zsigmond már uralkodása első évtizedeiben elvesztette a lengyel nemesség szimpátiáját, és maga ellen fordította a főurak egy részét is. A nemesi ellenzék a Henryk-törvényekre hivatkozva 1606-ban Sandomierzben felkelésre szólította fel a nemességet. Az eseménysorozatot az ellenzék vezetőjének, a krakkói vajda nevére Zbrzydowski-felkelésként jegyezte fel a történelem.

A három évig tartó nemesi tiltakozásba bekapcsolódtak a pravoszláv nemesek is, így kívánván tiltakozni III. Zsigmond vallási toleranciát sértő törekvései ellen. Ezt közvetlenül az 1595–1596-ban a breszti zsinaton elfogadott unió váltotta ki.

Azt, hogy milyen bonyolult volt a vallási összefonódottság, érdemes egy mágánáscsalád példáján bemutatni. A pravoszláv Ostrogski, kijevi vajda felesége katolikus, utódai egy kivétellel katolikusok voltak, egyik lánya a kálvinista Radziwiłł felesége lett, a másik lánya egy módos ariánushoz ment nőül. Számos jelentős család, mint például a Czartoryskiak, a XVI–XVII. században lettek pravoszláv-ból katolikusokká.

Hogy a lengyel nemesi demokrácia pontosan mikor és hogyan fordult rossz irányba és vált a mágánásuralom kiindulópontjává, nehéz meghatározni. Tény, hogy a XVII. században a nemességgel ellentétben egyre inkább a mágánások léptek fel a nemesi „aranszabadság” védelmezőiként. Rendkívül megnőtt a tartománygyűlések szerepe, egy sor központi feladat, például az adókiivetés került a

hatáskörükbe. A döntésekben a helyi mágnások szerepe meghatározóvá kezdett válni. Olyan anomáliák alakultak ki, hogy míg a király alig négyezres hadsereggel rendelkezett, addig a végeken egy-egy mágnás több ezer embert is képes volt hadba szólítani. Kialakultak a nagyhatalmú hivatalok – a hetmani, a kancellári stb. – s melléjük a nagy vagyonok, a valóságos kiskirályságok.

IV. Ulászló nagy terveket szőtt, törökellenes háborúról álmodott, a krími tatárok leveréséről, a Balkán felszabadításáról, arról, hogy a lengyel zászló a Boszporuszon hirdeti majd országa dicsőségét. Terveihez szövetségeseket keresett, főként a kozákok katonai erejére számított, és ennek érdekében titkos tárgyalásokba bocsátkozott velük. A nagyrészt orosz lakosságból, de nagyszámú szökött jobbágyból, városi szegényből verbuválódott kozákság Ukrajna szabad területein (Dzikie Pole) remélte sorsa jobbra fordulását. A kozákság katonai rendbe szerveződött, saját vezetőik irányítása mellett. Már Báthori is felhasználta őket a déli végek védelmében.

A kozákok idővel nemcsak a tatár vagy török betörések visszaverésére voltak alkalmasak, hanem saját jogaikért (a nemességgel azonos bánásmódot követelve) és a pravoszláv egyház védelmében is eredményesen szálltak harcba. Az első komolyabb konfliktusra 1637–1638-ban került sor, de ekkor még a lengyel egységeknek sikerült felülkerekedniük.

A király török elleni terveit a békét féltő, anyagi és emberáldozatoktól elzárkózó nemesség megtorpedózta. Az 1646–1647-es viharos országgyűlések tiltakoztak a kozákok túlzott igénybevétele ellen is, féltek a királyi hatalom megerősödésétől. IV. Ulászló ekkor végzetes kimenetelű provokációba kezdett. Jeremi Wiśniowieckit elküldte a Dzikie Poléra azzal a feladattal, hogy a tatárok ellen robbantson ki háborút. Erre a csalódott kozákok Bogdan Zenobi Hmelnickij vezetésével és a krími tatárokkal szövetségben felkelést robbantottak ki a lengyel korona ellen. A sértett kozákság, illetve a közöttük biztonságot kereső tömegek követelésének szószólójaként, majd mind határozottabban Ukrajna felszabadítójaként fellépő kozák hetman támadásai és első sikerei felkészületlenül érték a „végek” nagy tekintélyű, gazdag mágnásait. Az új királynak, II. János Kázmérnak (1648–1668) kompromisszumkészsége ellenére sem sikerült a hetmant megbékélésre bírni. A háborút pedig elsősorban a „végek” háborújának tekintő lengyel nemesség nem mutatott hajlandóságot nagyobb anyagi és katonai áldozatokra. Mert hol volt már akkor a harcias életre oly büszke lengyel lovag? A nemesség lassan földbirtokossá vált, akinek figyelme birtokának hozadékára és közvetlen környezetére korlátozódott, veszélyérzete eltompult.

A kozákok háborúja különösen azért vált veszedelmessé, mert hol a tatárok, hol a törökök, hol pedig Lengyelország más szomszédai, így például II. Rákóczi György erdélyi fejedelem is belekeveredett, és az ukrán felkelés helyiből nemzetközi háborúvá szélesedett.

Hmelnyickij, a kozák hetman előbb a tatárokkal, majd miután kiderült azok megbízhatatlansága, 1654-ben az orosz cárral szövetekezett a lengyel király ellen. E szövetséget az ukrán nép támogatta, mert helyzetük jobbra fordulását remélték a velük azonos valláson lévő oroszoktól. A szövetség azonban nem adott függetlenséget Ukrajnának, hanem tartósította Ukrajna Lengyelország és Oroszország közötti kettéosztottságát, és hosszan tartó lengyel-orosz háborúk kiindulópontjává vált. 1654-ben a cári hadsereg átlépte a Rzeczpospolita határát, belorusz és litván területeket foglalt el és eljutott egészen Lublinig. Ezzel egy időben délen a kozák csapatok elérték a Visztula vonalát. Csak a tatárok segítségével sikerült a támadókat visszafordulásra kényszeríteni. Annak, hogy az oroszok kiszálltak a lengyelek elleni háborúból, a Lengyelországot 1655-ben ért svéd támadás volt az oka. Oroszország ugyanis nem akarta a svédek hatalmát erősíteni.

A svéd támadás ürügye az volt, hogy II. János Kázmér továbbra is használta a svéd királyi címet. Az igazi ok azonban annak felismerése volt, hogy Lengyelország katonailag meggyengült. A Brandenburgon keresztül, észak felől támadó svédek szinte ellenállás nélkül foglalták el Varsót, majd Krakkó is kapitulációra kényszerült. A protestáns svéd katonák magatartása, önkényes, erőszakos fellépése, fosztogatásai, a templomok megszenteltelenítése elsősorban a városi polgárságot és a parasztságot sújtotta. A növekvő elégedetlenség 1655-ben lázadássá szélesült.

A király rendi hovatartozástól függetlenül harcba hívta a lengyeleket, és felhívását a Tyszowicán összegyűlt nemesi konföderáció is támogatta. Különösen nagy felháborodást váltott ki a hír, hogy a svédek megostromolták a Jasna Góra-i híres pálos monostort, Mária-kegyhelyt. Ez a két hónapig tartó sikertelen ostrom nemcsak hogy kompromittálta X. Károly svéd király hadseregét, de megsemmisítő erejű volt a „protestáns” svédek megítélésére a lengyelség szemében.

A svéd támadás a küzdőterre szólította Svédország hagyományos ellenfeleit, a Habsburgokat és Oroszországot, Hollandiát, Dániát, másrészt X. Károly szövetségesül hívta a lengyel koronára aspiráló II. Rákóczi György erdélyi fejedelmet. Az erdélyiek tizenötezres hada, kiegészítve a havasalföldi és moldvai csapatokkal, 1657. januárjában indult meg Lengyelország ellen. Az útjukba eső területeket végigdúlva áprilisban bevették Krakkót és Bresztet. Annak ellenére, hogy a dánok Svédország elleni támadása miatt a svédek elhagyták Lengyelországot, Rákóczi folytatta előrenyomulását, és június 9-én bevonult Varsóba. E közben a Vereckei-hágón keresztül lengyel megtorló támadás érte a Kárpátalját. A lengyelekkel szövetséges tatárok is betörték Észak-Erdélybe, és a Székelyföldet is feldúlták. Rákóczi György belebukott e mindkét nép számára rosszemlékű hadjáratba.

Az 1660. május 3-án aláírt oliwai egyezményben János Kázmér végleg lemondott a svéd koronára vonatkozó igényéről, a svédek pedig ennek ellenében visszaadták a meghódított lengyel területeket, kivéve Észak-Livóniát.

1659-ben több mint öt esztendeig tartó lengyel-orosz háború robbant ki. Az 1667-ben létrejött lengyel-orosz szerződés véglegesítette az Ukrajnát kettészakító határozatokat.

A törökök, akik a lengyel-orosz szerződésben egy moszlimellenes katonai szövetséget sejtettek, a tatárokkal szövetkezve megtámadták Lengyelországot. Bár a lengyeleknek sikerült részeredményeket elérni a benyomuló török–tatár hadsereg ellen, 1672-ben megalázó békét kényszerítettek Lengyelországra. Mindez kellett ahhoz, hogy a lengyel nemesség ráébredjen országa gyengeségére, és hajlandó legyen áldozatokra is, például erősebb hadsereg felállítására, reformok bevezetésére. Ehhez jó partnernek tűnt János Kázmér király, különösen pedig ambiciózus felesége, Ludoviká Mária. Az 1653-as szejm ülésen például már pozitív értelemben került szóba a lengyel nemesek vétőjoga helyébe a kétharmados többség bevezetése. Ennek elfogadása azonban lehetetlennek tűnt, mert a nagy tekintélyű Jerzy Lubomirski vezette mágnáscsoport a császárnak és a Brandenburgoknak is hajlandó lett volna Lengyelország egy részét eladni a reformok bevezetésének megakadályozása érdekében.

A minden reformot megakadályozó és a császárral szövetkező Jerzy Lubomirski – akit a szejm már száműzésre is ítélt – egy királyellenes lázadást robbantott ki. A kétéves testvérháború (1665–1666) elvégezte mindazt a rombolást, amit az idegen csapatok még meghagytak. A lengyel nemesi társadalom morálisan is összeomlott. 1668-ban a király lemondott trónjáról és Franciaországba távozott.

Az új király, az állítólagos Piast-leszármazott Wiśniowiecki Korybut Mihály (1669–1673) tehetetlensége az országot a válság szélére sodorta, amelynek csak korai halála vetett véget. Utódjául a törökök elleni harcban kitüntetett Jan Sobieski választották, aki III. János néven uralkodott (1674–1696).

Sobieski alapvető feladatának a török visszaszorítását tekintette, ezért erőfeszítéseket tett egy törökellenes liga létrehozására. Megreformálta hadseregét, egyes adatok szerint az állandó lengyel hadsereg nyolcvan százaléka már nem nemesi származású volt. 1683-ban, amikor a szultán hadserege már Bécs alatt állt, Ausztria is csatlakozott a ligához, és Sobieski hadserege mellé felsorakoztak a német és magyar erők is. Fővezérsége alatt 1683. szeptember 12-én sikerült szétvernie a török sereget.

1684-ben Sobieski csatlakozott az Ausztria, Velence és a Szentszék által létrehozott Szent Ligához, ami Lengyelország számára a törökök és a tatárok elleni további kimerítő háborúk időszakát jelentette, miközben gyümölcseit valójában az osztrákok élvezték.

A Lengyelország területén zajlott sokéves háborúk anyagi és társadalmi összeomlást hagytak maguk után. Az ország területének egynegyedét elvesztette, lakossága a svéd háborúban harminc százalékkal lett kevesebb. Varsó, Poznań és Krakó lakóinak közel fele elpusztult, s csak egyedül Varsó tudott talpra állni. A kisebb városok nagy része visszasüllyedt mezőgazdasági termelővé. Csökkent a felvevő-

piac, visszaesett az ipari termelés. A kereskedelmi utak és központok lepusztultak. Lengyelország szerepe jelentősen visszaesett a nemzetközi munkamegosztásban. A lengyel nemesi társadalom a XVII. század végére elszegényedett.

A gazdasági, társadalmi és ezzel együtt járó morális válság maga alá temette a XVI. században oly híressé vált lengyel vallási toleranciát. 1658-at követően halálos ítélettel fenyegették az uralkodó vallástól való eltérést, 1673-ban pedig a szejm olyan törvényt alkotott, amely szerint nemesi kiváltságot csak katolikus személy kaphatott. Ezt a vallási türelmetlenséget a pravoszlávokkal szemben is alkalmazták, így csak egyetlen görögkeleti egyházkerület maradhatott fenn, Mohylewben. S ha olyan mértékű egyházüldözésre nem is került sor, mint például Franciaországban, és halálra is csak egyetlen nemeset ítélték ateizmus vádjával (1689), a vagyonvesztés és a száműzetés mindennapos volt.

A Ligęza Dél-Lengyelországban

Lengyelország történelmének rövid áttekintése után érthetőbbé válik mindaz, amit a Ligęza család tagjairól a lengyel okmányokban és könyvekben feljegyeztek. Az alábbiakban összefoglaljuk ezeket, változtatás nélkül magyar nyelvre fordítva.

A család a régi időkben jó szolgálatot tett a hazának.

Dobiesław Ligęza 1379-ben Krakkó várnagya.

Jan Ligęza 1369-ben Łęczyca vajdája; valószínűleg nem ő róla írnak a *Bzovius in propag.* c. 23-ban, hogy a promiki majorságát átengedte a Szentháromság dominikánus szerzetesrend gyűlésének.

Jan Ligęza 1395-ben Łęczyca vajdája.

Stanisław Ligęza 1399-ben Łęczyca vajdája.

Jan Ligęza előbb Łęczyca várnagya, majd 1401-től vajdája. Krakkó város leírásában róla írta Pruszc, hogy 1405-ben Jagiełło király parancsára Kazimierzbe, az Isteni Test-templomba vezette Szent Ágoston kanonokjait. Ugyanő építtette fel a Szentháromság dominikánus templom melletti kápolnát, melyet díszesen berendezett. **Z Niewiarowának** is írta nevét, innen tudható, hogy a Niewiarowski család a Ligęza családtól származik. Władysław Lengyelország királya és Zsigmond Magyarország királya közötti szerződés ratifikálásakor a küldöttek között volt, akiket a király jelölt ki.

Dobiesław z Bobrkut és fiát **Stanisławot** – a krakkói zászlóst – *Paprocki* megtalálta az 1399-es kiváltságokat biztosító levélen.

Stanisław Ligęzyc megtalálható *Łaskinál* az 1436-os alapszerződésben [fol. 141.]. **Jan z Bobrku** 1451-ben Biecz várnagya, ugyanennél a *Łaskinál* [fol. 82. és 83.] található meg.

Lesco Ligeza vir equestris ordinis, variis insuefactus bellis, patiens laboris, et ad ardua quaeque militiae munera capessenda promptus et audax, facile apud Magnum Jagiellonem legionis Praefectus in Prussia evasit. Cum Vladislaus Jagiellonides, ad regnum Hungariae vocatus esset, Lescum secum inter praecipuos educendum delegerat, quod et animi audacia, et virium robore percelebris esset, praemiseratque eum cum parta copiarum, ad praeoccupandam Budam Hungariae Metropolim. Postea regina nolente pactis stare, cum Jaurinum milite munivisset, Comitemque Ciliae (cujus unius spe maxime regina elata fuit) copiis suis omnibus praefecisset, ille cum Stanislao Ostrorogio missus, Comitem ex arce noctu fugientem caepit, et csopias deinde ejus faedissime profligavit. Dumque in Bulgaria Sumium oppidum Rex expugnaret, ubi quinque millia Turcarum occisa fuerunt. Lescus duobus vulneribus acceptis, solius urbis portas refregit, et cum turma hostem maenibus dejecit, demum multis suae fortitudinis exemplis editis, in pugna Varnensi, egregie cum hoste dimicans, multis quoque vulneribus undique confossus cecidit. Prima Castrorum rudimenta in Podolia contra Tartaros sub Vitoldo posuit. [Starowol. in Bellator. Sarmat. fol. 107.] (Lesco Ligeza, lovagrendi férfi, a különféle háborúkban megedződött, munkabíró és akármilyen nehéz vállalkozásra, katonai szolgálatra alkalmas és bátor ember: a nagy Jagelló táborában praefektus [lovassági vezető] volt és Poroszországba menekült. Amikor Jagelló Ulászló Magyarország királya lett, az előkelők között kiválasztotta Lescót, hogy magával vigye, minthogy mind bátorságánál mind erejénél fogva nagyon jeles volt, és előreküldte serege egy részével Magyarország fővárosába, Budára. Később a királyné nem akarván kiegyezkedni, s amikor Győr várát katonasággal megerősítette és Cillei grófot (akinek egyedüli segítségével lett ő királynő) Győr parancsnokává tette, ő [Lesco] Osztrorogio Szaniszlóval odaküldetve a grófot, aki a várból éjjel menekülőben volt, elfogatta és annak seregét csúfosan szétverte. És amidőn a király Bulgáriában Sumium városát ostromolta, ahol 5000 török öletett meg, Lesco két sebet kapva, a város kapuját betörte és egy lovascsapattal az ellenséget a falakról lekergette: vitézségének számos példáit adva a várnai csatában az ellenséggel kitűnően küzdve, mindenféle számos sebbel borítva, elesett. Vitéz életének első tetteit Podoliában vitte végre, a tatárok ellen, Vitoldo alatt.)

Okolski e családból származtatja **Jant**, avagy **Janisławot**, aki 1367-ben plocki püspök volt és akit Rzeszówban, sok más ős megfestett képe mellett látni lehet [Megjegyezzük, hogy ma sem Rzeszówban, sem Łańcutban nem található festmény egyetlen Ligezáról sem!]. *Długosz és Lubieński in Vitis Episcop. Plocens-*ban az öt tősgyökeres, nemzeti család tagjai között említik meg. A **Ligezákról** és címerükről semmilyen megjegyzés nincs. Természetesen őt nevezik **Janisław Wrońskinak**, megemlítve hogy Plockban a síremlékén található felirat szerint *defensor jurium Ecclesiae* (az egyház jogainak védelmezője) volt, egy évig és hat hétig volt püspök.

Jakub Ligezáról a *Bielski* [fol. 338.] tanúsítja, hogy a Świdrygiełłóval vívott csatában elesett.

Ugyanitt [fol. 373.] **Jan**ról azt írják, hogy Karambejen és a törökökön aratott győzelem után **zászlaját kifüggesztették a budai templomban**.

Mikolaj sádecki várnagy feleségül vette Grochowskát, a czechóvi várnagy leányát, Rzeszowski 1540 körül özvegyen maradt feleségét.

Ligezának három fia volt: **Piotr, Felix és Przeclaw**.

Közülük **Piotr** Czechów várnagya, aki Bobreket és Chrzanówot uralta, utód nélkül halt meg. A második, **Felix** (avagy **Szczesny**) Tarnowski családból származó lányt vett el, Jan krakkói várnagy és királyi hetman húgát [*Starowol. in Monumen. fol. 440. és Okol.*]. Három fia volt: **Felix, Mikolaj és Zygmunt**.

1. **Felix** Żarnów várnagya. Lányai **Anna Korytkowa**, Przemyśl várnagyának felesége, és **Starzechowska**. Fia **Jan** Sanok wojskija (a hadbavonultak családjainak védelmezője; régi lengyel hivatali tisztség). Pilecka lányt vett el feleségül, akitől két lánya: **Jordanówna** és **Broniewska** – Medycki lovászmesterének felesége –, és fiai születtek.

2. **Mikolaj** Wiślica várnagya, Biecz és Zydaczów sztarosztája [*Constit. fol. 450.*] 1587-ben. Ezt megelőzően ő volt 1563-ban Czechów várnagya [*Constit. fol. 66.*], majd 1567-ben Zawichosté is [*Constit. fol. 133. és 271.*]. Fiatalságát a királyi udvarnál töltötte, majd udvari zászlós lett. Szülőföldjéhez fűződő szeretetéről Paprocki azt állítja, hogy a szükséghelyzetben az ország adóságainak egy hányadát saját vagyonából finanszírozta. Felesége Elżbieta Jordanówna Wawrzeiec krakkói várnagy lánya, Bonar Stanisława özvegye volt. Két lányuk született: **Anna Sobkowa** a sandomierzi várnagy felesége, és **Zofia**. Utóbbi nem azonos azzal a Zofiával, akinek a férje Samuel Ślupecki Radom várnagya és Zawichost sztarosztája, s aki 1643-ban halt meg, síremléke pedig a zawichosti ferences templomban található. Fiai: **Mikolaj és Jan**. 70 évesen 1603-ban vált meg az élettől, Bieczben temették el. Ott olvasható, hogy: *Belli pacisque artibus clarus, quinque Poloniae Regibus ob fidem industriamque percarus, tota vita a vino abstemius, magna in amicos hospitalitate*. [*Starowol. Monumen.*] (Mind a béke mind a háború művészetében kitűnő, öt lengyel király által különösen kegyelt a hűsége és szorgalma miatt, egész életében a bortól tartózkodó, barátai iránt nagyon vendégszerető volt.)

Mikolaj Spytek (Spytko) Sandomierz várnagya, Biecz, Robczycek, Zydaczów sztarosztája, Mikolaj fia. Gazdag, de istenfélő és bőkezű keresztény. 1637-ben ő alapította a rzeszówi ferences kolostort és templomot. A szegények kórházát minden birtokán megalapította. Gazdagsága ellenére oly alázatos maradt, hogy csak hajlott háttal engedte magát lefesteni, átölelve az Úri keresztet, úgy ahogy Sędziszówban látható. A Krisztusi lábaknál a következő felirat található: *Nicolaus Spytek de Boborek Ligęza Castellanus Sendomiriensis, nobilis Polonus*. [*Krystyna*

Potocka élete, Kowalic. Kazan. fol. 348.] (Nicolaus Spytek de Boborek Ligeza Sandomierz várnagya, lengyel nemes.) 1609-ben ő volt a czechói várnagy [*Constitut. fol. 897.*], majd 1613-tól Żarnów várnagya lett. Az országgyűlés delegálta az Unió feloszlatására. Ő Sandomierz várnagya [*Constitut. 1627. fol. 13. és 1637. folio penultimo*]. Rzeszów, Głogów, Sędziszów és Gorzyce ura. Kétszer házasodott. Először Kormanickát, a czechói várnagy lányát, majd másodjára Zofia Krasiniskát, a plocki vajda lányát, vette el feleségül. Ez utóbbi házasságból két leánya született. **Pudencjana** – Dominik Władysław Zasławski herceg, a krakkói vajda felesége – 1648-ban halt meg. Rzeszówban abban a templomban van eltemetve, amelyet a kolostorral együtt a zárdába vonuló lelkek számára alapítottak. [*Kasper Łącki Kazanie Pomiar*]. Másik leánya **Konstancia**, Jerzy Lubomirski a nagy Korona marsalljának és hetmanjának felesége. Fiai születtek: **Mikołaj** és **Jan** [*Geneal. Mielecciana*], akik fiatalon és utód nélkül haltak meg. Mikołaj Spytek bátyja **Jan**, akinek a fia **Jan** 1615-ben belépett a szerzetes rendbe [*Cichocki Alloc. Osecen. lib. 2. cap. 10.*].

3. **Zygmunt** a Korona főpohárnoka; Lwów, Krzepik és Tyszowa sztarosztája – e címekkel írta alá Zygmunt August Ustrzyckinek írott levelét 1553-ban – 1559-ben halt meg, a lwówi székesegyházban van eltemetve. [*Starowol. in Monum. et fol. 440.*].

Mikołaj, Zygmunt és Felix leány testvérei: **Regina Czuryłowska**, Marcin Czurył a tiszteletre méltó lovaskapitány édesanyja; **Anna Odnowska**, a krakkói vajda felesége – nem született gyermeke; **Elżbieta Koniecpolska** – a sieradzi várnagy, a wieluńi és lipniki sztarosztája, és a sandomierzi asztalnok felesége. [*Okol. tom. 1. fol. 219.*].

Piotr és Felix harmadik fiú testvére **Przeclaw** volt. Három fia született.

Az elsőtől, **Stanisław**tól, származnak a **zawadai Ligezák**. Zofia Prochańskát – Marcin lányát, Trziński özvegyét – vette el feleségül. E házasságból hat lány és egy fiú született.

Paprocki, Okolski azt állítja, hogy második fia Zabawskától született. **Sebastyan** daliás és erős férfi volt.

A harmadik testvér, Achacy fiatalon halt meg.

Okolski megállapítja, hogy **Achacy z Zawady** – aki **Stanisław** fia – Kossowskát vette el feleségül, az ő fia volt **Kazimierz**, Czechów várnagya, akit a sandomierzi vajdaságban nagy tisztelet övezett és aki az 1677-es országgyűlés követe volt. Részt vett az 1678-as törvényszéken, ahol még kétszer képviseltette magát. A harmadik alkalommal Lublinban meghalt. Mindig távol állt a korrupciótól. Húga Walewskihez ment feleségül.

A második fiúnak két fia született.

Az első **Stanisław**, Rud és Przeclaw ura, Sandomierz wojskija, később Żarnów várnagya, Lubaczów sztarosztája. Két leánya született: **Elżbieta Firlejowa** –

Biecz várnagyának felesége, **Mikolaj** sandomierzi vajda édesanyja – másik lánya a híres lovaskapitánnyal Stefan Koniecpolskival kötött házasságot. A *Starowol. in Monum. fol.440. Tricesius lib. 1. Epigram.* megállapítja, hogy 1555-ben halt meg.

A második **Felix**, lwówi érsek, előtte krakkói kanonok, przeclawi plébános, Piotr Starzechowski koadjutor. 1555-ben megkapta az egyházmegyei érseki címet, amelyet egészen 1560-ban bekövetkezett haláláig betöltött. Lwówban van eltemetve. Jóságos, bőkezű, tisztaéletű, az eretnekekkel szemben keménykezű ember volt, temploma és a klérus védelmezője. *Rojzius in Chiliasticho azt mondja róla, hogy Quo non Septemtrio totus, religione tulit, aut pietate priorem.* [Scrobiszov. in Archiepisc. Leopold.] (Akinél különbet a hitben vagy az ájtatosságban nem hozott létre az Ég.)

Przeclaw harmadik fia **Przeclaw** volt, akinek három fia született: Stanisław – Parsczyna és Bolesław ura, Izabella királyné főpohárnoka – utód nélkül halt meg, **Hermolaus** – Brzeznica és más birtokok ura –, **Teodor** - Bolesław, Świebodzina és Grądy ura.

Stanisławról Izabella királyné főpohárnokáról a következőket jegyezték fel: Bizonyos Paweł Wilski Magyarországon tartózkodott Dawidzie Zborzyńskinál, s azon idő alatt megölte Stanisław Ligęzának, a királyné pohárnokának szolgáját. A dolog ítélszék elé került. Wilski azt mondta Ligęzának, emlékezzék a lengyel jogra, mely szerint paraszt miatt nemest nem szabad elítélni. Nemes vagy? – kérdi Ligęza. Erre Wilski azt mondta: Igen! S mely címerből való? – kérdezte Ligęza. Erre Wilski azt válaszolta, hogy lerajzolni nem tudja, de a faluban azt kiabálják utána: Pólkoza, Pólkoza! Ligęza, akinek szintén ezen címere volt, azt válaszolta: Akkor szabad vagy, ha ezen címered van.

Hermolausnak négy fia volt, az első **Jan**, akinek három fia volt: **Abraham**, **Jan** és **Jakub** – mindhárman utód nélkül haltak meg.

A második **Mikolaj**, aki **Felixet** nemzette, akinek a fia **Franciszek**. Ő Dębowskával kötött házasságot, fia **Mikolaj** utód nélkül halt meg, lánya **Zofia Stetkiewiczowa** – a smoleńi főpohárnok felesége volt.

Harmadik fia **Hermolaus**, nagy királyi kincstárnok; Olsztyń, Sambor és Drohobycz sztarosztája. Fiatalságát Radziwiłł herceg udvarában töltötte, mint udvarnag. Anna Jakubowska – címere *Topor* – volt a felesége, aki nagyon ájtatos asszony volt. Lányuk **Maryna** előbb Jan Karol Tarły özvegye, majd Samuel Karol Korecki herceg – a Korecki család utolsó képviselője – felesége volt. Három fia: **Mikolaj**, **Stanisław** és **Gabryel Kilian** fiatalon és utód nélkül haltak meg.

Negyedik fia **Stanisław**. Fia **Paweł**, gyermektelenül halt meg.

Teodor e családból egyedülállóan kilépett a katolikus egyházból. Két fia volt. **Stanisław** – Opoczyń sztarosztája, 1601-es országgyűlés küldötte [*Constit. fol. 728.*] – az apai hibát kiküszöbölte, haldokolván visszatért az ősi katolikus hithez. Utód nélkül halt meg. Bátyja **Zbożny** – avagy **Auctus** –, két fia volt: **Adam** és

Teodor, akik utód nélkül haltak meg; lányai: **Anna** – Jan Gornicki felesége –, **Katarzyna** – Jan Skarbki Koziatowski felesége.

Sebastyan Ligęza Sandomierz főpohárnoka, akiről *Cichoc. Allocut. Osecen. lib.2. cap.10.* megállapítja, hogy Iwaniskiben elvette a templomot a prédikátortól, és odaadta a katolikus káplánnak.

Marcinről megemlékezik a *Konstytucye 1678. f. 36.*

Jerzy Czerny felesége **Ligęza** családból származott.

Izabella Mikołaj z Brzozy Brzeski felesége volt - címere *Jastrzębiec*. 1647-ben Krakó mellett, a Kálvárián felállította halott férje síremlékét. [*Starowol. in Monumen*].

N. Ligęza Mikołaj Leśnikowskival, Czechów várnagyával lakott együtt 1634-ben.

Mikołaj Ligęza feleségül vette Małgorzatát – Jan Baliński, Dobczyca sztarosza helyettesének leányát; Stanisław Mijakowski özvegyét. [*Okol. címere: Jastrzębie*].

Ewa Czechów várnagyának leánya, Parys felesége volt.

Alexander Zygmunt August udvarnagya, akiről egy epigramma így szól: *Trisec. lib. 1. Epigram. Qui ante, Caesaris invictas aquilas, atque arma, secutus, militiam coluit, et grave Martis opus;* (Aki azelőtt a császárnak győzhetetlen zászlait és fegyvereit követte, a katonáskodást és Marsnak fáradságos műveit művelte) ... 1565 előtt halt meg.

N. Ligęza özvegye, Anna Pieniążkowna feleségül ment Jutrowskihoz. Fia, **Jan** utód nélkül halt meg. [*Geneal. Fredrow.*].

N. Ligęzianka Jan Tarnowski, lublini vajda felesége. Fia a bukowinai csatában halt meg, *Paprocki* szerint a lelívai csatában. A *Gniazdoban* azt írják, hogy **Zygmunt Ligęza** fiatalon idegen országban vesztette életét. Nővére **Zofia Morska**.

Paweł Przemyśl asztalnoka.

Jan z Pietraszowska – Jędrzej fia – lovagias ember, felesége Grabińska.

Kasper Niesiecki S.J.: Herbary Polski. VI. 1841.

Jacub Ligęza Jan Kazimierz (1648–1668) király udvari orvosa volt. Késő reneszánsz stílusú, sgraffito-díszes homlokzatú háza, az ún. Ligęza-ház ma is áll Poznań főterén.

Bács Gyula: Lengyelország. Panoráma. Budapest, 1974.

Przeclaw

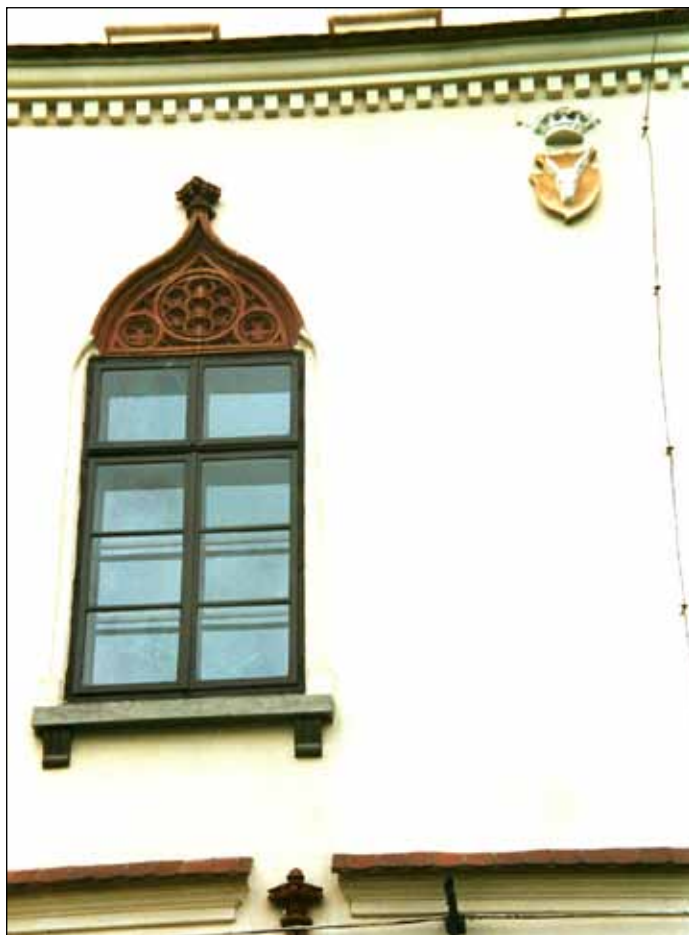
Przeclaw város a Wisłoka folyó bal partján fekszik, Dębica és Mielec között, Dębicától 16 km-re északra.

Przeclaw urai a XV. századtól a Ligeza család tagjai voltak. Jan Ligeza (†1419) egy 1410-ben keltezett dokumentumban Jan z Przeclawia néven szerepel. Przeclaw ura volt Stanisław Ligeza małogosi várnagy, Bobrek várának, Chrzanównak valamint a krakkói és a sandomierzi vajdaságban 26 falunak ura. Felesége Magdalena Serafinówna, fia Piotr, Feliks és Przeclaw Ligeza z Bobrku. Itt volt plébános a későbbi lwowi érsek, Feliks Ligeza.

Przeclaw 1580-ban házasság révén került Andrzej Koniecpolski, Anna Ligeza férjének tulajdonába. A birtok a Koniecpolski családtól (címerük: Pobog) 1654-

Przeclaw, a Ligezák kastélya

Ligeza-címer a przeclawi kastély falán

ben a Tarnowski (címerük: Leliwa), 1667-ben pedig a Rejów családhoz (címerük: Oksza) került. Ők egészen 1945-ig lakták a kastélyt.

A város plébániatemplomának előterében egy hirdetőtáblán teszik közzé a plébánia és templom történetét:

„....

1457 – Przeclawi örökös Stanisław Ligeza a régi templom helyén újat (másodikat) építtet és a plébániát földdel látja el.

1471 – Stanisław Ligeza kérésére Kazimierz Jagiello adományozza Przeclawnak a városi jogot, valószínűleg e kiváltságokban Jagiello király idejében, 1419-ben részesítették.

1536 körül – A régi faudvar helyén új reneszánsz várkastélyt építettek, mely egy

ideig az ariánusok székhelye volt, és az udvar fontos kulturális központjává vált. 1582 – Andrzej Koniecpolski, Anna Ligeza kisasszony férje és Przeclaw tulajdonosa építteti a Szentháromság-kápolnát, ahol Rózsafüzér Társulat alakult. a XVI. sz. vége...”

Zawada

Zawada Rzeszówtól 30 km-re nyugatra, Dębicától 9 km-re keletre fekszik. Eredeti várát, vagy erősített kastélyát – akkori nevén Bobrkiem – a Ligeza család építette a XVI. század közepén. A tizenhetedik században a biecki kormányzó, Nicholas Ligeza egy impozáns kastéllyá bővítette. Az országút mellett, hatalmas parkban állt egykor a várkastély, melynek napjainkban csak néhány omladozó pincéje maradt fenn, a fűvel és fákkal benőtt törmelék alatt.

Kasper Niesiecki S.J. (Herbary Polski. VI. 1841.) leírása szerint Piotr és Felix Ligeza harmadik fiútestvérének, Przeclawnak három fia született. Az elsőtől, Stanisławtól, származnak a zawadai Ligezák. Zofia Prochańskát – Marcin lá-

Neogót kastély Zawadában

nyát, Trzcíński özvegyét – vette el feleségül. Második felesége Zabawska volt. A kastély a Ligęzák után a Raczynski család birtokába került.

A kastély a XIX. század elején romokban hevert, a négy toronyból már csak kettő állt. 1812-ben Athanasius Raczynski újjáépítette neogótikus stílusban, a híres német építész, Karl Schinkel tervei szerint.

Ligezák Simone Okolski könyvében¹

Igen régi család a Ligezáké; különböző uradalmakról és birtokokról többféle előnevük is van, ami miatt mind a ferences atyák Szent Bernardin-templomában, mind pedig a rzeszówi uraság kúriájában, Czyzówban és Rzeszówban, Bobreken és Przecławban, Sendzsówban és Glogówban stb. élnek Ligeza nevűek – aminek nem mond ellen, ha számba vesszük éveiket.

Dobieslaus Ligeza de Bobrek krakkói várnagy volt, akit már 1379-ben megemlítenek a sczyrzici monostor privilégiumai. Ugyanez évben a lencici **Ioannes de Bobrek** palatinusról szolgál bizonyítékkal az alább írt privilégium. 1390-ben a kopaszhegyi² Szent Kereszt-monostor privilégiuma említi **Stanislaus Ligeza de Bobreket**. Dobieslaus de Bobreket és fiát, Stanislaus krakkói zászlóhordozót ugyanott, 1399-ben kelt levelek említik. A Niewiarówban örökös, lencici palatinus Ioannes de Ligeza hősies bátorsággal védte a hitet is: erősen pártfogolta Krakkóban a Legszentebb Háromság-templomát is, mely mellett laknak a domonkosrendi atyák; kápolnát építtetett a városfal köveiből, melyet bőkezűen ellátott kelyhekkel, díszekkel és más tartozékokkal, és elrendelte, hogy szentmiseáldozatot mutassanak be abban, hozzá pedig 1418-ban az atyák számára Pradnik major falvában (mely mindmáig az ő birtokukban maradt) hatszáz márka súlyú széles prágai garasért soltészséget vásárolt.

Lescus Bobricius, akiről Cromerus³ az 1443. évnél magyar krónikák tanúsága alapján feljegyzí, hogy két lengyel lovag, Ioannes Tarnowius és Lescus Bobricius a kivételes bátorság nagyszerű példáját mutatta, mikor egyikük Summeniben két sebet kapva betörte a kapukat, a másik pedig Petressiben elsőként hágott föl a városfalra. Starovolscius⁴ a szarmata vitézek között ilyen sírfelirattal⁵ tisztelte meg őt: „*Lescus Bobricius Ligeza fekszik e halom alatt eltemetve, ki testi s lelki erőben, hadiszerencséiben senkitől sem maradt el, és a régi hősökkel teljesen egyenrangú volt.*” A tábori élet első iskoláját Podóliában a tatárok ellen a bölcs és vitéz Vitoldus vezérlete alatt járta ki. A bátor Jagelló király számára Prusziában a keresztes lovagok ellen katonai parancsnokként végzett kitűnő szolgálatot, amivel végül fiának, Ulászlónak is igen nagy hasznára volt a magyar és török háborúban; vele együtt életét is adta a várnai csatában.

¹ Simone Okolski: *Orbis Poloni Tomus II.*, Cracoviae (1641–1645) latin nyelvű könyvének 473–489. oldala foglalkozik a Ligeza családdal a Pólkozic címer kapcsán. E fejezetnek a családra vonatkozó részét közöljük *Darvas Máttyás* fordításában.

² *in monte calvo*, lengyel helynévről lehet szó

³ Martin Cromerus, vsz. a *Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX.* c. művében

⁴ Szymon Starowolski (1588–1656)

⁵ *cenotaphium*, a szó eredeti értelmében üres síremlék felirata

ORBIS
POLONI
TOMVS II.

IN QVO

Antiqua Sarmatarum Gentilitia & Arma
Quæcunque à litera
L, vsque ad literam R, inclusiue, suam incipiunt
& recensent denominationem, conti-
nentur & dilucidantur.

AUTHORE

A. R. P. F. SIMONE OKOLSKI, *Sacra Theologia*
Professore, Regente Studij Generalis Leopoliensis. Ordinis
Prædicatorum Prouinciæ Russæ.

CRACOVIAE,
In Officina Typographica Francisci Casarii.

PVLKOZIC seu PVLKOZIA.

DELINEATIO.

EST caput Asini griseum in campo sanguineo. Super coronam est media capra anterioribus pedibus erecta, cornua ad dorsum prominentia habens.

O R I G O.

ORtum suum retinent à Stauisio Polono, qui in Sclauonia militari adducebat trophæa. Ad arcem Eczech nuncupatam à Paganis obsidio facta, quam dum ob munitionem expugnare non possent, fame terminandam constituerunt.

Plurimis diebus dum non retrocessissent, obsides certis conditionibus deditionem meditarunt. Dissuadebat Stauisius, ignominiam perpetuam, infidelitatem hostis, imminens vitæ periculum proponendo, tandem agrè effecit. Præficiunt ergo Stauisium arci, atque in defensorem & protectorem militiæ & obsidum decernunt. Excogitauit medium Stauisius eximium, quo hostes fallere & recedere cogeret. Occidit asinum & capram, eorumque sanguine liniuit bouinas pelles aliquot, & oculis hostium exposuit; quod ut hostes contemplati fuerunt, inanem obsidionem suam decreuerunt. Faciunt tamen fortitudinis actus excurrendo ad arcem, & obsides medijs in telis, frustratim sectam asini carnem in hostes loco lapidum eijcere ex arce ceperunt. Confusus hostis recessit. Quo viso detenti obsides illius generositate reulerunt gratias, & suum perpetuum gubernatorem acclamarunt. Dux arcis ut redijt, tanti stratagematis inuentori, & fidelitatis debitæ in se sincero conseruatori, talia arma in gentilitium insigne circa annum ut notatur, 1022, contulit & concessit. Redijt ille in Patriam, & meritis plurimis in eam deductis, reliquit postmodum prolem. Cuius posteritas ad modernos dies excellentem familiæ gloriam declarat & conseruat.

P R O T E C T O R E S E C C L E S I Æ.

Sicut non immodicum differunt Ecclesia & mundus, ita differens quoque est ipsius protectio. Aliter enim protegitur mundus tempore belli, aliter tempore pacis. Ita & Ecclesia sancta Dei, aliter protegebatur tempore primæuo dum crescebat, aliter protegitur moderno tempore dum iam creuit.

O o o

Ioannes Ligęza plociei püspök: róla Rzeszówban van portré a Ligęza uraságok palotájában, és amint vélem, a nemrég kiadott *Plocei püspökök*⁶ között nem Ioannesnek, hanem **Ianislaius**nak nevezik, aki, mikor 1367-ben meghalt, feltűntette sírján, hogy elnyerte e címet. Az egyház jogainak védelmezője volt; mert noha Ianislaius címerét és családját nem nevezi meg a *Plocei püspökök* szerzője, azonban hozzáteszi, hogy nemes, és kiderül az is, hogy nagy családból származott. Minden, az egyház jogai ellen intézett támadást olyan bátor lélekkel viselt, ami nemes férfiúhoz és nagy jellemhez illett.

Iacob de Ligęzát, aki 1431-ben a Svidrigailovval vívott háborúban csatázva esett el, Bielschowsky említi a 338. lapon, és ugyanő említi **Ioannis de Bobrek**et is a 374. lapon az 1443. évnél, hogy a törökkel csatázott. A *Rzeszówi krónika*⁷ e Ligęza család sok kiváló származású, érdemű, méltóságú és című, hadi dicsőséget szerzett tagjáról megemlékezik, de belőle pontos családfát felrajzolni nem lehet; alább azonban név szerint felsoroljuk őket, ahogyan ott szerepelnek.

Előbb azonban közöljük a Ligęzák alábbi családfáját: **Petrus, Felix** és **Praeslaus** édesfivérek, Tarnowskától, a krakkói várnagy lányától születtek. Petrus csehovai várnagy, Chrzanów és Bobrek ura. Felixről **Felix** (zarnówi várnagy) származott, akitől **Ioannes, Nicolaus** és **Sigismundus**. **Ioannes** (*sanocei tribunus*), akinek a Leliwa-címeres Pileckától fiai születtek, és lányai is, akik a przemisl-i helyőrség parancsnokainak, Jordanusnak és Broniewsciusnak lettek feleségei; Anna nevű nővére pedig Korytko przemisl-i várnagy hitvese volt. Felix másik fia, a vislicai várnagy, Nicolaus, aki ifjúkorát tudománnyal és jó neveltetéssel ékesítette fel a király szolgálatára, a király udvar kamarásából már udvari zászlóhordozóként és zydacoviei várnagyként Bonarowával, Jordanus krakkói várnagy özvegy lányával **Nicolaus Spytek**et és **Ioannest**, illetve két leányt nemzett. Nicolaus udvari embere lett István királynak, aki feleségül vette Kormanski (czechowai várnagy) lányát; másik hitvese – mint fel van jegyezve a ferences atyák rzeszówi templomában és a kastélyban – Sophia Krasinska, a plociei nádor lánya volt, akitől két lánya, Pudentiana és Constantia született. Ő pedig, mint atyja is, érdemeiért magas tisztségeket viselt, hiszen a királyság hadseregének főgenerálisa és krakkói várnagy, tarnói ispán⁸ édesnővérétől születve amellet, hogy vislicai várnagy lett, biecai és zydacoviei parancsnok is lett; így fia, **Nicolaus Spytek de Bobrek** is Rzeszówban, Glogówban, Sedzissówban, Goryczében örökösként várnagy lett a csehovai, zarnovi, sendomiri várakban, és biecinsi, zydacoviei, ropcici parancsnok. Két leánya született Palatinida Mazoviától, akik közül az egyik a luceori királyi helyőrség parancsnokának, Vladislaus Dominicusnak, Ostrog és Zastaw hercegének hitvese lett, a másik Sebastian Georg Lubomirski sadeci kapitányé.

⁶ *Episc. Plocen*

⁷ *Scripta in Rzeszów*, „Rzeszów-beli iratok/írások”

⁸ vagy gróf, *comes de Tarnów*

E Ligezák valóban igen hazaszeretők és annak védelmezői voltak béke és háború idején is, sem vagyonukat, sem életüket nem kímélték, utódaik nélkülözésére sem tekintve. E fivérek közül a harmadik, **Sigismundus**, amilyen nagy volt a csatában, olyan súlya volt a tanácsban is: lwóvi kapitány és a Királyság pohárnoka volt. A *Rzeszówi krónika* hozzáfűzi, hogy tiszovi és krzepcici kapitány is volt; halmozódik ugyanis a jutalom ott, ahol nem apadnak az érdemek. E három fivér leánytestvérei voltak: Regina, Czurylus hitvese, akitől a Haza nagy férfiúja és vi-téze, Martinus, ő királyi fensége toborzókapitánya⁹ született; Anna, Odnowskius krakkói nádor hitvese; Elisabeth Koniecpolska, a vieluni kapitány hitvese.

Praeclaus Petrus és Felix harmadik fivére, aki három fiút nemzett: közülük vannak először Ligezák Závádówban, mint Stanislaus, a család díszje, aki Prochanskával hat fiút és lányt nemzett, Zabawuskával egy fiút; amint **Sebastianus**, hatalmas erejű és tehetségű férfiú – ő is nemzett utódot; amint **Achacius**, szintén az ő fivérük, aki magtalanul hunyt el. A második fiútól lett a Preclawban és Rudában örökös **Stanislaus**, sendomiri tribunus, majd zarnovi várnagy, lubacovi kapitány, apja a sendomiri nádor, lublini kapitány, Nicolaus Firley de Dobrowica és Stephanus Kontecpolski édesanyjának, amint a *Rzeszówi krónikákban* áll, a ferences atyák templomában.

Az ő harmadik fiától volt **Felix Ligeza**, aki Petrus Starzechowski lwóvi érsek koadjutorából lett lwóvi érsek; 1555-ben a *Lwóvi Konzisztórium évkönyvében* ilyen dicsőítő költemény olvasható róla: „*Krisztusban főtisztelendő atya, Felix Ligeza lwóvi érsek úr; istenhitben kimagasló, minden felebarát felé igen jóakaró; kicsoda tekintélyt adott a magasztosan ellátott tisztség, s ragyogó család, ősz hajjal a tisztes kor annak, kit mindig hihetetlen emberség ékesít! Mindenki szereti a klérus, az egyháziak s tudós fők e buzgó védelmezőjét és harcosát. E finom, szabad és szenny-től mentes ember; épp mikor ereje kifogyóban volt és lelke elhagyni készült őt, az eretnekek erői felett a tudós dominikánus Melchior doktor készséges segítségként szerencsésen diadalmaskodik és leteríti azokat; s diadalmasan hagyva el a földet, kiérdemelte a mennyet 1560. január 25-én 14 órakor, Dunajowában.*”

A boleslawi Ligezák pedig a harmadik fiútól származnak: **Theodorus**, akitől a kiváló toborzókapitányok és Stanislaus király udvari emberei (származnak), **Stanislaus** és **Theodorus**. Stanislaus, Theodorus fivére Izabella magyar királynő pohárnoka volt, akit a rzeszówi képek (talán helyesebben) Boleslausnak neveznek.

Ezek harmadik fivére, **Hermolaus** Breznicában és Dolenben örökös, a Királyság főkincestárnoka, olstinaí és drobobycai kapitány fiakat és leányokat hagyott hátra.

Stanislaus Ligeza opocnei kapitány, lengyel szónok és igen állhatatos, hívő férfiú, aki Boleslawban a városfálnál nagy költséggel szép templomot emelt, melyhez Theodorus fivére biztosított alapítványt és saját jövedelmét.

⁹ rothmagister

Sebastianus Ligęza sendomiri étekfogó, aki, mikor Iwaniskában kiűzte az eretnekeket, az Egyház legjobb gyermekének mutatkozott.

Hermolaus Ligęza de Bobrek zawichosti várnagyból lett sendomiri várnagy és a Királyság főkincstárnoka; ő hírnevét tovább növelte erényével, mert vétkektől mentesen példakép kívánt lenni mások számára; az erény és tisztesség házát építette fel. Házasságából Isten áldásával fiú- és leánysarjat hagyott hátra. Fia, miután a külhoni nemzetektől (melyek között tudományban és erkölcsökben edzette ifjúkorát) a köztársaság szolgálatára hazatért, élete virágában távozott e világból; lánya pedig N. Tarto zwoleni kapitányhoz és vislici várnagyhoz ment hozzá, majd azután Samueli Carolo herceghez Korecben. E családból ma is él **Ioannes de Brzeznica Ligęza**, kiváló toborzókapitány, akinek fivérei Abraham, Theodorus, Iacobus stb.

Andreae fia, Ioannes de Pietrasowska kivételes vitéz, felesége Grabinska.

Achacius Ligęza de Zawada, Stanislaus fia, felesége Kosowska.

Paulus de Bobrek przemisl-i étekfogó, fiai pedig sendomiri étekfogók.

Stanislaus, akinek felesége Stradomska, **Martinus**, akinek felesége Sophia Mielecka; és vannak mások is, akik fenntartják a család dicsőségét és megbecsültségét, és nemes buzgalom vezeti őket.

A LIGEZA CSALÁD HÍRES TAGJAI A KÖZÉPKORBAN

Lengyelország középkori történelmében a Ligeza család tagjai – az király vagy fejedelem hűséges alattvalói – fontos szerepet játszottak. Sok esetben az uralkodó közvetlen környezetéhez tartoztak, és gyakran voltak országrészek vezetői: vajdák vagy sztaroszták. Közülük a legfontosabbak életleírását a *Polski slownik biograficzny XVII. kötete* tartalmazza, részletes bibliográfiával. Az alábbiakban ennek magyar nyelvű fordítását közöljük, kiegészítve Stanisław és Zygmunt Ligezákkal azért, hogy a róluk készített alabástromszobor képét is bemutathassuk.

Jan (Jaśko, Jeszko) Ligeza (†1419)

Jan (Jaśko, Jeszko) Ligeza, Łęczycza vajdája és sztarosztája, címere a Półkożic. Helytelenül azonosították **Jannal**, Pakosław fiával, aki 1354-ben Kazimierz Wielki megbízásából a tatároknál, 1363–1366-ig pedig Avignonban járt követségben. Valamint nem azonos azzal a łęczyczai vajdával, aki 1357–1370 között töltötte be e tisztséget. Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy ő az a łęczyczai sztarosztja, aki 1370-ben az utóbbival együtt említene az iratok, és 1374-ben a vajda és a sztarosztja címet is betöltötte. Az első minden kétséget kizárólag róla szóló megjegyzés egy 1366-os dokumentumban szerepel. Itt mint **Jan z Jurkowa** szerepel. Ezen a néven többször is feltűnik még a későbbi iratokban. A következő évben, mint **Jan Ligeza** királyi privilégiumokat kapott a német jogok alapján a Sandomierz melletti Rzeczyca falura. 1385–1418 között **Jan z Niewiarowa**, 1401–1416 között **Jan z Niegowici**, 1410-ben **Jan z Preclawia** és **Jan Bobrku** néven szerepel a dokumentumokban. Birtokai nem alkottak zárt komplexumot, sok év alatt vásárolta össze, vagy kapta zálogba őket. Legtöbbjük a régi szczyrzyci területen, vagy annak közelében feküdt, ahol valószínűleg szülőhelye is megtalálható, de itt is nagyon szétszórta helyezkedtek el. Az ő tulajdonába tartozott: Jurków, Niewierów, Niegowica, Slawkowice, Kamyk, Witowice, Zręczycza egy része, Brzeźnica, Rabka, Kasina, Brnik és Świdówka egy része. Kazimierza Wielka és Jędrzejów

környékén, illetve Gorzkowában is volt valamilyen birtoka. Oświęcim (Auschwitz) és Chrzanów területén megszerezte Bobrekét, Libiążo egy részét, és valószínűleg Chrzanówot is. Krakkó környékén – valamilyen mértékben – az övé volt Czernichów és Prokocim is. Krakkóban övé volt az úgynevezett **Ligeża ház**, mely 1549-ben leégett. A város tanácsosaitól állandó juttatást kapott. Mielca környékén Przecławot uralta, Jasło környékén Dąbrowiecben a községi bírói tisztelet látta el. Ha elfogadjuk, hogy **Ligeża** azonos azzal a **Jannal**, aki łęczycai sztarosztája volt, s akit 1370 közepén Kazimierz Wielki életében megemlítenek az iratok, akkor kitűnik, hogy a sztarosztta hivatala egyengette útját a vajda tisztségének sok évig tartó betöltéséhez, mely sem származásával, sem vagyonával nem volt kapcsolatban. Ezt a méltóságot legkorábban 1374-től tölthette be, bár csak az 1382. május 10-én kelt dokumentum bizonyítja ezt. Ez idő alatt e tisztséget betölthette Pietrasz z Košcinu is. 1388–1390 között újra **Jan Ligeża** volt a sztarosztta, de 1390. október 18-nál nem tovább, amikor mint łęczycai sztarosztta, Strasz tűnik fel. 1384. december 12-től – bár csak rövid ideig – ő a krakkói helytartó, a łęczycai helytartó címét haláláig betöltötte.

Ligeża nem kötődött szorosan a łęczycai földhöz. Sokszor tartózkodott Krakkóban, többször feltűnt a krakkói nemesi bíróság előtt különböző vagyoni ügyek miatt. Szívesen tartózkodott a királyi udvar, különösen Władysław Jagiełło király közelében, melyet számos irat bizonyít. 1384-ben a királyság 11 dignitáriusa mellett ő is részt vett a felügyelői tanácsban, amely tisztázta Bodzeta érseket a becselenség és a nem nemesi származás vádjától. Kezkeskedett Jadwiga királynő kölcsöneihez, bár ez anyagi veszteséggel járt. 1400-ban részt vett a Krakkói egyetem újraindításának ünnepségén. A Grünwalddi csatában 32 zászlóaljzat vezett és szerepet vállalt az ehhez kapcsolódó politikában pl.: Hordeli Unió, 1413. Feltételezhetően két felesége volt. Az egyik Małgorzata – 1397-ben megemlítik az iratok. **Stanisław z Gorzyc** az ő fia volt. Valószínűleg az ifjabb **Jan Ligeża z Bobrku** és **Piotr** – Bobrek és Chrzanów ura is. 1419. február 7-én halt meg, ekkor említik utoljára az iratok.

Rzeźba Jana Pfistera z ok. 1630 r. w kościele Bernardynów w Rzeszowie (reprod. w M. Gębarowicz, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*, Tor. 1962, s. 361); – Boniecki; Fedorowicz, *Dostojnicy i urzędnicy*, s. 147, 163; – Gawęda S., Pieradzka K., Radziszewska J., Stachowska K., *Rozbiór krytyczny Annalium Jana Długosza z lat 1385–1444*, W.–W.–Kr. 1961 I 104, 119, 147, 332; Pęckowski J., *Chrzanów*, (Chrzanów 1934) s. 11–2; Piotrowski T., *Dostojnicy Województwa łeczyckiego za pierwszych Jagiellonów*, W. 1935 s. 46, 61, 94; Semkowicz W., *O litewskich rodach bojarzskich zbratanych z szlachtą polską w Horodle 1413 r.*, „Roczn. Herald.” (kr.) T. 7: 1924–5 [druk.] 1926; – Akta grodz. i ziem., IV, IX; Arch. Sanguszków, I–II; Cod. Epist. saec. XV, I–I nr 21; Cod. Pol., I–III; Cod. Univ. Crac., I nr 16; Długosz, *Historia*, IV 40, 71, 158, 690; tenże, *Liber benef.*, III 100, 122, 141; Dokumenty kuj. i maz., s. 164 nr 93; Friedberg M., *Klejnoty Długoszowe*, Kr. 1931 s. 62 nr 57; Kod. Katedry krak., II; Kod. m. Krak., I; Kod. Mpol, IV; Kod. tyniecki, nr 118, 126, 130; Kod. Wpol., III–V; Księgi sądowe łeczyckie, Teki A. Pawińskiego, I

*Jan Ligęza (†1419), Łęczyca vajdája és sztarosztája
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997)*

(III) nr 706, 763, 879, 1017, 1255, 1377, 1874, 1939, 1983, 3869, 4225, 6063, II (IV) nr 1683, 1685, 1690, 1706, 1723, 3628; Materiały archiwalne wyjęte głównie z metryki litewskiej, Wyd. A. Prochanska, Lw. 1890 nr 22, 35; Mon. Pol. Hist., III 115, V 735; Najst. Księgi m. Krak., II 87; Starod. Prawa Pol. Pomn., II 1010, 1053, 1067, 1090, 1103, 1130, 1175, 1399, 1482, VII–3 nr 266, VIII nr 987, 1032, 5090, 5121, 5215, 5744, 5780, 5997, 6384, 6395, 6397, 6398, 6421, 7524, 7602, 7607, 7627, 8039, 8243, 8575, 8678, 8696, 8791, 8973, 8979, 9017, 9190, 9220, 9676, 9677, 9678, 9717, 9727, 9751, 9756, 9873, 10109, 10421, 10617, 10629, 10686; Zbior dokumentów mpol., I nr 169, 174, 193, 194, 197, 199, 211, 249, 262, 301, IV nr 980, 1120; Zbior dokumentów zakonu OO. Paulinów w Polsce, z l. 1328–1464, Wyd. J. Fijałek, Kr. 1938 nr 31, 33, 48.

Jerzy Wyrozumski

Jan Ligeza z Bobrku (ca. 1380–1458)

Jan Ligeza z Bobrku bieczi várnagy, címere a Pólkozić. **Jan Ligeza** és első feleségének – akinek neve ismeretlen – legidősebb fia. Apjával együtt részt vett 1390-ben, 91-ben és 96-ban a bírósági üléseken Łęczycában. Az udvari és politikai karrierjét 1416–1431 között mint főpohárnok, majd 1421–1423 között Władysław Jagiełło harmadik feleségének udvarmestereként kezdte. Biecz várkapitányi tisztsége biztosította számára a királyi tanácsban a részvételt. Szűk családjában megtalálható volt Z. Oleśnik politikai követője: **Stanisław** bátyja – Małogoski várnagy – és ellenzője: **Piotr** testvére. Ő bár Zofia királyné követője volt, nem deklarálta magát világosan. A Korona számára oly nehéz Waruńi vereség utáni első években ritkán, majd 1446-tól rendszeresen megjelent a wiecówi királyi nagygyűléseken. 1448-ban a király megbízásából kibékítette a mogilski apátot Wacław herceggel. Részt vett 1449-ben Oleśnicki bíborosi kalapjának ünnepélyes átadásán. 1451. augusztusában Długosz-sal együtt az anyakirályné, Oleśnicki bíboros és a krakkói urak kérésével fordult Kazimierz Jagiełłához, mely Świdrygiełło halála után Wołynia a Koronába való visszavételéről szólt. 1453-ban részt vett Janusz oświęcimi herceg elleni hadjáratban. Tagja volt annak a bizottságnak, ami leigázta és kiváltotta az oświęcimi földeket a király és a Korona javára. 1455. májusában részt vett a piotrkowi nagygyűlésen, ahol a királyi privilégiumok megerősítésére szavazott. A király és a nagygyűlés nevében követségben járt a krakkói káplánnál. Megkérte őt, hogy az Oleśnicki halála után megüresedett bíborosi tisztségre Tomasz Strzępińskit nevezze ki. Apja életében a bieczi földeken található Niegłowicyben és Brześcieben gazdálkodott. Halála után 1419-ben az Oświęcimtől északra, a Chechła völgyében fekvő Bobreket – a hódhercegek ősi végvárát – örökölte, melyet még apja építtethetett át, s amely a XVII. század közepéig a **Ligezák** székhelye és családi fészke volt. **Jan Ligeza z Bobrku** uralkodott Bobrownikiben, Chelmikben, Chrzanówban, Gromiecben, Gorzówban, Wielki és Mały Libiężben, Psaryban és a hozzátartozó ólombányákon és malmokon. Testvéreivel, **Piotrral** és **Henrykkel** közösen ő birtokolta a krakkói „**Ligezin**” házat. 1458 elején halt meg. Kétszer nősült. Első feleségétől Stachnától – Wierzbięta z Raciborzan lányától – két fia született: **Jan** és **Jakub**. Akik 1428-ban 300 grzywnáért (pénzhelyettesítő gerezna-mennyiség, fél font súly, 20 garas) eladták a Proszowski területeken található Śmiłowic felét. **Jakub** 1429-ben Sanokban a törvényszéken lépett fel, 1431-ben Łucek alatt halt meg. Az idősebbik fiú, **Jan** – akit 1426-ban kineveztek a sanoki bírósági ülészakok ülnökévé – valószínűleg Várna alatt esett el. Bizonyos, hogy róla és nem apjáról írta Długosz, hogy az 1443-as törökök elleni hadjáratban kitüntette magát és címere, a *Pólkozić* a kiemelkedő magyar és lengyel katonák

*Jan Ligęza (ca. 1380–1458), bieczy várnagy
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997)*

címerei között található. Władisław király hősiességének elismeréseképpen ki-függesztette címerét a budavári Szűz Mária- (Nagyboldogasszony- vagy Mátyás-) templomban. Első felesége és fiai elvesztése után újránősült, Jan Giedczycki öz-vegyét, Elżbietát vette el feleségül, aki már két fiú édesanyja volt. E házasságból nem született gyermek. Vagyonát **Stanisław Ligęza z Gorzycra** – a Małogoski várnagyra –, húgára **Elżbietára** – Piotr Bielczowski feleségére – és a hajadon **Malgorzatára** hagyta. Harmadik nővérének **Dorotának** – Andrzej Fredrowa fe-leségének –, hasonlóképpen negyedik nővérének **Annának** – Skarbko Piwki z Zastapowa (Stradowa) feleségének – még életében kiadta vagyonrészét.

Boniecki, VI. (Giedczyccy, inne herbarze balamutne); Fedorowicz, Dostojnicy i urzędnicy; Pohorecki F., *Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossoliniani*, Lw. 1937 nr 100; – Dąbrowski J., Władysław Jagellończyk na Węgrych (1440–1444), W. 1922; Halecki O., *Ostatnie*

lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagellończyka, Kr. 1915; Kiryk F., Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka, Wr.–W.–Kr. 1967 s. 32; Pęckowski J., Chrzanów, m. powiatowe w województwie krakowskim, (Chrzanów 1934) s. 11–2 (rec. „Kwart. Hist.” R. 49: 1935 s. 669–77); – Akta grodz. i ziem., XI; Długosz, Historia, IV, V; Starod. Prawa Pol. Pomn., II nr 3250, 3270, 3284, 3299, 3337, 3370, 3372, 3630, 3633, 3648, 3739, 3924; – Arch. Państw. w Kr.: Źródła przytoczone w Arch. Kom. Hist. VIII (Fedorowicz), Castr. Crac. 14 p. 90, 91, Terr. Crac. 11 p. 181, 12 p. 65, 15 p. 70.

Adam Kamiński

Piotr Ligęza z Bobrku i Chrzanowa (†1549)

Piotr Ligęza z Bobrku i Chrzanowa, Czechówi várnagy, címere a Półkozic. Stanisław – małogoski várnagy, számos birtok ura (Bobrek vára, Chrzanów, Przecław, a krakkói és a sandomierzi vajdaságban 26 falu ura – és Magdalena Serafinówna fia. 1500-ban a bátyjaival **Mikolajjal** és **Feliks**-szel felosztották a vagyont apjuk halála után. Örökségbe kapta a krakkói és sandomierzi földekből Bobreket, Chrzanówot, Dobrownikit, Chelmeket, Giebułtówot, Gorzówot, Małe és Wielkie Jakuszowicét, Kancerzet, Mały és Wielki Libiążot, Psaryt és Pustynát. Az örökséghez tartozott a plébániatemplomok és két konkrétan meg nem határozott oltár patronálása Krakkóban és Wieliczkában. Ugyanebben az évben szabályozta Chrzanów felépítését. Solában ő látta el a bírói tisztséget és ezen felül ő birtokolta a még apja életében megszerzett krakkói és sandomierzi uradalmakat. Apja példáját követve birtokain mindenekelőtt a gazdálkodást helyezte előtérbe. 1515-ben megkapta a király hozzájárulását, hogy Chrzanówban Jan Bonerówra hagyjon egy évi pénzjuttatást, melyet egy meghatározatlan egyházi javadalom megalapítására adományozott. Valószínű ezzel kapcsolatban engedte meg neki a király a következő évben, hogy a krakkói tanácsosokra hagyományozzon évi bevételként 10 grzywnát a Szent Barbara-templom lengyel prédikátorának, és 50 grzywnát a krakkói Mária-templom misszionáriusainak. E terhek igazságosan oszlottak meg Bonerów és a tanácsosok között. **Ligęza** közéleti szerepléséről kevés dokumentum maradt fenn. A krakkói nemesi bizottság határozata alapján – amelyben arról döntöttek, hogy minden tizedik zsellért besoroznak – Aleksander király kinevezte őt 1503-ban a krakkói „csőcselék lovaskapitányává”. 1525 novemberében igazolta a piotrkói országgyűlésen való meg nem jelenését. 1538-tól ő volt a czechówi várnagy. A királyi kincstárban kétségtelenül valamilyen tisztséget töltött be, mert 1518-ban engedélyt kapott Kościelec és Pogorzyc kiváltására. 1527-ben ő a ropczycei járás bérlője. Akkoriban 300 Fl-ért eladott a pilzneńi és ropczycei járásban található Legszentebb Szűz Mária papi gyülekezetének egy 8 grzyzna értékű éves bért, amelyet Lubzina és Brzezówka biztosított számára. Fele-

sége Natalia (Nawojka) Kmicianka – Andrzej (Henryk) Kmita, a bieczy sztarosza lánya –, akitől 1517 körül elvált, mert ez év augusztusában már Stanisław Żmigrod Stadnicki, a belzi vajda felesége volt. A válás oka valószínűleg **Ligeza** házasságtörése volt, aki ekkor Katarzina Leszczyńskával folytatott szerelmi viszonyt. Az ő férje Stanisław Krawiec volt (valószínűleg Jakub Krawiec przeclawi wójt fia). E kapcsolatból két törvénytelen gyermek született: **Piotr** és **Jakub**. A fiúknak és az anyának adta 1531-ben a Pilzneńben található Ostrówot és később is több alkalommal törődött ellátásukkal.

1549 elején halt meg. Vagyona unokaöccseire, **Feliks** fiaira szállt, aki 1505-től krakkói örgróf volt, 1539-ben halt meg, és többek között **Mikołaj** a wiślicki várnagyra. Fiai közül **Jakub** 1541-ben Padovában jogot hallgatott, később lwówi kanonok lett, **Feliks Ligeza** lwówi érsek adoptálta. **Piotr** 1551-ben elfogadta a városi jogokat Chrzanówban és ott élt élete végéig.

Boniecki; Dworzaczek, Genealogia; Pohorecki F., Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossoliniani, L. 1937; – Pęckowski J., Chrzanów, m. powiatowe w województwie krakowskim, (Chrzanów 1934) s. 12, 51, 168–70; Piekosiński F., Laudum wojnickie ziemi krakowskiej, Rozpr. Wydz. Hist.-Filozof., Kr. 1897 XXXV; – Akta Aleksandra; Akta grodz. i ziem., XVIII; Matricularum summ, II, IV; – „Kwart. Hist.” R. 49: 1935 s. 669–77 (rec.: Pęckowski, Chrzanów...); – Arch. Państw. w Kr.: dok. dep. 343, Terr. Crac., 28 p. 527–528, 546, 29 p. 615–616, 620, 31 p. 720, 1357, 1547, 1560, 1664, 187 p. 556, 560, Terr. Pilsn., 4 p. 217, 298, 410, 20 p. 578, 733–736, 22 p. 667–668; – Życiorysy Feliksa burgrabiego i Stanisława Ligezy, oprac. przez Adama Kamińskiego, w materiałach Red. PSB.

Adam Kamiński

Feliks Ligeza (ca. 1500–1560)

Feliks Ligeza, krakkói kanonok, Lwów érseke, címere a Półkozic. Zofia z Żuchowa és a Wsłoka folyó melletti Przeclawból származó Mikołaj fia, aki Przeclaw és tizegynéhány falu ura. 1512-ben beiratkozott a krakkói akadémiára. 1529-ben a családi Przeclaw és Dąbrowa Tarnowska plébánosa, Krakóban a Mindenszentek társasegyház altarystája, Wieliczka plébániatemplomának altarystája. 1538-ban betöltötte a krakkói kanonok címét. 1548-ban Piotr Starzechowski lwiwi érsek koadjutora, kinek halála után érsekké nevezték ki, amit 1555. január 7-én Rómában megerősítettek. 1555. június 11-én ünnepélyes keretek között Lwówbe érkezett. Részt vett az 1555-ös piotrówi zsinaton, aláírta a lengyelországi nemzeti egyházak megalapításának szükségességéről szóló rendeletet. Igazolta távollétét az 1556–1557-es országgyűlésről. Jakub Uchański ügyében 1558-ban, a kinek kujáviai püspökké való kinevezését IV. Pál pápa visszavonta, azt tanácsolta a királynak, hogy engedjen a pápának és nevezzen ki egy másik jelöltet. Mint

Dunajowa temploma

érsek leginkább a Dunajowában található érseki rezidenciában tartózkodott, ahol számos udvart tartott, melyek lakomáiról és vendégszeretetről voltak híresek. A nagy egyházi ünnepekre Lwiwbe utazott. Rezidenciájában, a kápolnában híres zenészekből álló zenekart létesített. A nagy-lengyelországi Hadrian és Mikołaj Łacki zeneszerző testvérek mecénása volt.

1560. január 26-án halt meg Dunajowában. Temetésén részt vett többek között a protestáns Mikołaj Sieniawski, ukrán vajda. Halálára Grzegorz z Sambora írt eclogát. **Feliks Ligęzát** a lwiwi latin katedrálisban helyezték örök nyugalomra. Síremlékét 1769-ben Wacław Sierakowski püspök építtette meg.

Rzeźba Jana Pfistera (z ok. 1630) w kościele Bernardynów w Rzeszowie (reprod. w M. Gębarowicz, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*, Tor. 1962, s. 364); – Boniecki; Niesiecki; Uruski; Łętowski, *Katalog brów krak.*, III; Szostkiewicz Z., *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, w... *Sacrum Poloniae Millenium*, Rzym 1954 I 500; – Chodynicki I., *Historia stołecznego miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów teraźniejszych*, Lw. 1865; Frankiewicz Cz., *Starania Zygmunta Augusta w Rzymie o sobór narodowy*, „Ref. w Pol.” R. 2: 1922; Skoczek J., *Dzieje Lwowskiej szkoły katedralnej*, Lw. 1929; Wierzbowski T., *Jakub Uchański*, W. 1895; – *Album Stud. Univ. Crac.*, II 134; *Diariusz sejmiku walnego warszawskiego z r. 1556/7*, Wyd. S. Bodniak, Kórnik 1939; Friese Ch. G., *La métropolitaine de Léopol avec ses archeveques jusqu’ a notre temps*, Varsovie 1758; *Hosii Epistolae*, I; Józefa Bartłomieja Zimorowicza

*Felix Ligęza, Lwiw érseke
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 2012 és 1997)*

pisma do miasta Lwowa odnoszące się, Wyd. K. Heck, Lw. 1889; Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529, Wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wr.–W.–Kr. 1968; Rzepnicki F., *Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae...*, P. 1761 I; Samboritanus Vigilantius G., *Amyntas sive Ecloga*, Cracoviae 1560; Skrobiszewski J., *Vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium*, Leopoli 1628; Starowolski, *Monumenta Sarmatarum*; Uchańsciana, II, III.

Adam Penkalla

Stanisław Ligeza z Bobrku (...)

Stanisław Ligeza z Bobrku Chelmeski várnagy, Zygmund és Mikołaj testvére,
Mikołaj Spytek nagybátyja.

*Stanisław Ligeza z Bobrku, Chelmeski várnagy
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997 és 2012)*

Zygmund Ligeza z Bobrku (†1559)

Zygmund Ligeza z Bobrku királyi főpohárnok, Lwów, Krzepik és Tyszowa sztarosztája, Mikołaj Ligeza (wiślicecki várnagy) bátyja, címere a Półkozic. A lwíwi székesegyházban van eltemetve.

*Zygmund Ligeza, királyi főpohárnok
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997)*

Mikołaj Ligeza z Bobrku (1530–1603)

Mikołaj Ligeza z Bobrku, Biecz és Żydaczów sztarosztja, Wiślicek várnagya. Katolikus, címere a Półkozic. Feliks krakkói őrgrof és Zofia z Tarnowski legfiatalabb gyermeke. Fiatalon a királyi udvarban nevelkedett, kb. 1544-től Zygmund August apródja volt. Testvéreivel – **Stanisław** (Chelmeski várnagy), **Zygmund** (királyi főpohárnok) és **Aleksandr** – kötött megállapodás értelmében örökségbe kapta: Skorców, Ryki, Chrościna, Odonów falvakat a krakkói földesken, a sandomierzi földesken: Żdżary, Radgoszcza és Wola falvakat; ezen felül 4200 Fl-t részesedést a rożnowski várból (amit J. A. Tarnowski adott öröklőlogba **F. Ligezának**). Udvari apródként kezdetben 100 Fl-t kapott, 1556-tól 200 Fl-t. 1555-ben megvásárolta Michał Paniowskitól a Żydaczowski bírói tiszte, de még 1561-ben is törlesztette ezt az összeget. 1557-ben a király neki ajándékozta a Chelmeki járást. Ugyanebben az évben feleségül vette Elżbietát – Spytko Jordan a krakkói vajda lányát, aki Stanisław Bonerze z Balic a bieczy sztarosztja özvegye volt. Feleségétől megvásárolta a bieczy járást, s emiatt az 1562–1563-as piotrkóvi országgyűlésen a királyi adományozásokkal kapcsolatban éles viták kerekedtek. A sztarosztja birtoka nem került elárverezésre a régi zálog miatt, ezért tiltakoztak az ellen, hogy **Ligeza** legyen a bíró. Végül megkapta a hivatalt. Ott volt az 1563–1564-es varsói országgyűlésen. 1566. márciusában részt vett a Sądowa Wisznában megtartott nemesi gyűlésen, Zawichost várnagyi címén. Az 1567-es piotrkóvi országgyűlésen kinevezték a lakatlan rutén és podolski területek ellenőrzési bizottságába. Részt vett az 1569-ben Lublinban megtartott országgyűlésen, és aláírta a Podlasia, Wołyńa és a kijevi területek a Koronához való hozzácsatolásáról szóló okiratot, amit a Lengyel-litván Unió lepecsételt. 1570-ben egyike volt azon követeknek, akik Stanisław Tarnowski és Zofia illetve Konstantyn Ostrogski között a tarnóvi birtok miatt kitört vitában közvetítettek.

Az 1. interregnum idején a sziléziai-magyar határon szolgálatot teljesítők zsoldját a saját pénzéből fizette, amit az osieki szenátorgyűlésen (1572. október 5-én) megszavaztak a számára, de még 1660-ban is ez ügyben intézkedett. A Convocatoria nem hívták meg. Ez év április 2-án részt vett a sandomierzi nemesek gyűlésén Pokrzywnicában. Aláírta az akkor előkészített, a Varsói Általános Konföderációról szóló deklarációt, amely magában foglalta a „*de religione*” kiegészítését, szellemi és világi értelemben egyaránt. A választott országgyűlésen aláírta Henryk Waleza megválasztását. A koronázási országgyűlésen törekedett a mindenjogok királyi megerősítésére. Henryk elmenekülése után a Convocatio elkerülésével a minél gyorsabb választások híve volt. A sandomierzi nemesek kinevezték radomi várnaggyá. Támogatta Báthory Istvánt. 1576. februárjában elkí-

*Mikolaj Ligęza, Biecz sztarosztája, Wiślicek várnagya
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997)*

sérte Anna Jagiełlonkát Krakkóba, ahol márciusban még a primás távollétében is megtartandó koronázás mellett foglalt állást. A koronázási országgyűlés végéig Krakkóban maradt. Nem erősítették meg a radomi várnagyi kinevezését, de megkapta 1557-ben a wiślickit. 1582. szeptemberében a sandomierzi tartománygyűlésen Jan Zamoyski kancellár ellenfeleinek oldalára állt. Ez csak egyszeri fellépés volt, hiszen a következő években nem tartozott a kancellár ellenfeleihez. A 3. interregnum idején nem vett részt a politikai küzdelmekben, el volt foglalva a bieczy járás ügyeivel: a béke és határainak biztosításával. Részt vett III. Zygmunt koronázási ünnepségén. Hivatalos volt a Porzowiciben tartott küldöttségi tartománygyűlésre, ahol 1589. szeptember 21-én aláírta az általános mozgósításról és a sorozásról szóló határozatot.

Bieczben kemény kézzel irányította ügyeit: a polgársággal és a sztarosza parasztjaival egyaránt állandó harcban állt. Ügyelt a város gazdasági fejlődésére: a 3. éves vásár kieszközlése; a megfelelő védelemre és a gazdagságra. 1575-ben megvásárolta Jan Tarłytól – a lublini vajdától – Biecz bírói hivatalát a hozzá tartozó házzal együtt, ahol kialakította saját rezidenciáját. A járási reformokkal szemben közömbös maradt. 1590-ig Jordanékkal együtt töltötte be a myślenicei szolgabírói hivatalát. 1592-ben átengedte fiának **Mikołaj Spytko Ligęzának** a żydaczówi járást. 1603 januárjában a krakkói várban tiltakozott a proszówi tartománygyűlés határozata ellen, mely a Ropa folyón szabad hajózást engedélyezett.

1603. május 2-án halt meg. A bieczy plébániatemplomban nyugszik, amelyről mindig gondoskodott és ahol elkezdett egy gazdag szarkofág építését, amit fia **Mikołaj Spytko** fejezett be (az apasághoz akkoriban kétségek fűződtek). Fiatalabbik fia: **Jan** (†1602) királyi udvarnagy. Lányai: **Anna** Stanisław Sobski sandomierzi várnagy – és Krzysztof Bogusz özvegye; és **Zofia** Samuel Słupecki zawichosti sztarosza és radomi várnagy – felesége.

Alabastrowy sarkofąg z postacią L-y w kościele paraf. w Bieczu; Rzeźba Jana Pfistera (z ok. 1630) w kościele Bernardynów w Rzeszowie; Podob. Elżbiety Ligęziny na obrazie św. Trójcy w kościele powiat. w Jordanowie (reprod. w: Katalog zabytków, I); – Boniecki; Niesiecki; Paprocki; – Biecz. *Studia historyczne*, Wr.–W.–Kr. 1963 (fot. sarkofagu na s. 145); Dembińska A., *Polityczna walka o egzekucję dóbr królewskich*, W. 1935 s. 167; Kolankowski L., *Zygmunt August*, Lw. 1913; Kot S., Słupeccy, „*Reform. w Pol.*” R. 4: 1926 s. 186; Pałucki W., *Kasztelania czechowska*, W. 1964 s. 31, 113; Pirożyński J. *Dzieje jednego zajazdu*, „*Odr. i Reform. w Pol.*” T. 7: 1962 s. 109, 111–2, 116; Przyboś A., *Rzeszów na przełomie XVI i XVIII w.*, w: *Pięć wieków Rzeszowa*, Rzeszów 1958; *Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego*, Kr. 1964; Urban W., *Reformacja Mieszczańska w dawnym powiecie bieckim*, „*Odr. i Reform. w Pol.*” T. 6: 1961 s. 155, 158, 160; Wierzbowski T., *Jacub Uchański*, W. 1895; – *Akta podkancl. Krasińskiego*, III; *Akta sejmikowe woj. krak.*, I; *Akta Unii*; Arch. Zamoyskiego, III, IV; *Lustracja woj. krakowskiego 1564*, W. 1962 I; *Materiały do dziejów robocizny w Polsce XVI wieku*, Wyd. S. Kutrzeba, Kr. 1913, Arch. Kom. Hist., 9; *Materiały do historyi miasta Bieczy*, Oprac. F. Bujak, Kr. 1914; *Mater. do hist. stosunków kulturalnych w XVI w.*; *Matricularum summ.*, V 996, 1969, 6007, 6883, 7442; *Orichoviana*; Orzelski, *Bezkrólewia ksiąg ośmioro*; *Regestra thelonei aquatici Vladislaviensis saeculi XVI*, Wyd. S. Kutrzeba i F. Duda, Kr. 1915; Vol. leg., II 658, 727, 914, 1203; *Zbiór pamiętników do dziejów polskich*, Wyd. S. Plater, W. 1858 III 66–8; *Źródłopisma do dziej. unii*, cz. II oddz. I, P. 1861 cz. III 1856 s. 263, 170.

Halina Kowalska

Hermolaus Ligeza z Bobrku (†1632)

Hermolaus Ligeza z Bobrku, a Korona nagy kincstárnoka, címere a Półkozic. Hermolaus és Zofia fia, egy sandomierzi vajdaságban található falu ura. Fiatalságát Jerzy Radziwiłł kardinális udvarában töltötte, ahol 1587-ben udvarnagy volt. 1599-ben a kardinális kíséretében elutazott Itáliába; a padovai egyetem albumába beírást tett, majd Rómában tartózkodott, ahonnan 1600-ban pártfogója halála miatt hazatért.

Közügyekben való szereplését a sandomierzi vajdaságban kezdte meg. 1613-ban Opatowában a küldöttségi országgyűlés elnöke. A királpártiakhoz tartozott. 1619-ben támogatta III. Zygmont király javaslatát, aki segítséget akart nyújtani a császárnak, de azt tanácsolta az uralkodónak, hogy szorítkozzon a diplomáciai segítségnyújtásra és használja fel a helyzetet Szilézia visszaszerzésére. 1620-ban zawichojski várnagy. 1621-ben kinevezték a zsoldos katonai egységek kiválasztásának képviselőjévé. A népfelkelésben nem vett részt, de nem csak azért, mint

*Hermolaus Ligeza, a Korona nagy kincstárnoka
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997 és 2012)*

ahogy 1629-ben Tomasz Zamoyski állította: **Ligeza** „nem létezik a háborúban”. 1622. február 22-én aláírta a sandomierzi nemesség opatówi nagygyűlésen hozott határozatát a sorozásról.

1624-ben Mikołaj Daniłowicz halála után kincstárnokká nevezték ki. Az 1625-ös országgyűlésen köszönetet mondott a hivatali kinevezéséért, egyúttal erősen kritizálta az adószedők viselkedését. III. Zygmunt király, a svédek számára nyújtandó segítségére, a hadsereg, különösen a kozákok zsoldjának megfizetése miatt a hadi adó növelésére szavazott, mert ebben látta az egyetlen utat, hogy megmaradjanak a Köztársaság szolgálatában. Szigorúan értékelte az Aleksander Lisowski irányítása alatti zsoldos könnyűlovasságot és javasolta, hogy szolgálatikért kapjanak állami zsoldot. Energetikusan lépett fel az adóbeszedés ügyében, ezáltal kiesett Jan Zebrzydowski – a krakkói ispán, az ország zászlótartója – kegyeiből, akit beidézt, mert nem fizette be az italárúsítási adót. Zebrzydowski akinek az országgyűléstől elismervénye volt, és azon az állásponton volt, hogy a csappénz a vajdasági ispán hatáskörébe tartozik a krakkói nemességhez folyamodott. Az országgyűlésre Środába küldött egy levelet, melyben megvádolta a kincstárnokot az adók helytelen beszédésével. Ez a nézeteltérés lett a kincstárnok és a krakkói vajda közötti harcok közvetlen oka, melyben **Ligezát** a túl nagy pénzügyi igényéért és a pénzverde fölötti ellenőrzés hiányával vádolta be, tolmácsolva ezzel a komisszárok kérését, akik szerették volna megkapni a felügyeletet.

A toruńi országgyűlésen 1626-ban támogatta a kincstári reformok híveit. Felismerte, hogy nem lehet a svéd-lengyel háború kilátásai miatt csak a sorozásokra korlátozódni, hanem állította: „magunkra kell vállalni, a szegény parasztra ezt a terhet ne rakjuk”. Tagja volt az akkoriban létrehozott adóreformokkal foglalkozó bizottságnak. Kritizálta az országgyűlés feloszlata utáni bizottság (később Varsói Bizottság) ez ügyben hozott elutasító döntését. Úgy vélte, hogy az országgyűlés ideje alatt törekedni kellene a Krzysztof Zbaraski által benyújtott reformtervek elfogadására. A nagyon alacsony mértékű sorozásról szóló rendelet ellen Stanisław Koniecpolski hetmannal együtt nyilvánosan óvást emelt. Részt vett a Varsói Bizottság márciusi tanácskozásain, aminek indítványait az 1627-es országgyűlés nem fogadta el. Ekkor a krakkói nemesség áskálódásai eredményeképp, mely a pénzverdék feletti felügyelet hiányával és visszaélésekkel vádolta meg, Ligeza a helyszínen lemondott. Végül a király és a szenátorok többségének támogatásával Ligeza megtartotta hivatalát. Az országgyűlés nem találta felelősnek a pénzverdék ügyében. Az ügyet a jobb érmék verésének határozatával zárta. A proszowicki 1627-es tartománygyűlés, augusztus 31-én utasította követét, hogy Ligezától vegye el az adó kezelésének jogát és adja oda más megbízottaknak. Ezt a nagy lengyelországi nemesség 1628. január 4-én Środán megtartott tartománygyűlése is támogatta. A kincstárnoktól megkövetelték az állandó számadást. Az 1627–1629-es országgyűlésen általa bemutatott elszámolásokat a kamara fenntar-

III. Zsigmond lengyel király pénzei 1626-ból, rajtuk Hermolaus Ligęza, a Korona nagy kincstárnokának címerjelzése

tásokkal fogadta, és a megfelelő dokumentumok hiányában elutasította annak az okiratnak a kiadását, mely a helytelenül dokumentált kölcsönökről, és a be nem szedett adóságokról szól. Kétségbe vontak sok kiadást. A pénzügyi nehézségekkel küzdő, állandóan a radomi törvényszék elé behivatott kincstárnok azáltal segített magán, hogy a növekvő kiadásokat kölcsönök felvételével fedezte. Az ukrán hadsereg kölcsönének kifizetésekor saját maga 100.000 Zł-t hitelezett a kincstárnak, ezért az olsztyńi járást kapta zálogul.

Ezen kívül **Ligezáé** volt a drohobyczi és a sambori járás, amelyekből az ott lakók számos panaszt nyújtottak be a királyhoz, jogaik megsértése miatt. 1631-ben azt állították az elnyomás alatt élő panaszkodók, hogy „amikor Samborba érkezett semmije sem volt, most pedig a kizsákmányolásnak köszönhetően vagyona 100.000-re rúg”. A célzás a kincstárnak kiutalt kölcsönnel volt kapcsolatban. „Tökfilkó, de hosszú a lába” jellemezte az egyik paszkvillus.

Ligeza kizárólag a saját vajdaságából kapott jó kritikát. Az opatówi tartománygyűlés 1632. februárjában azt állította, hogy a kincstárnok törekvései „becsülettel le lettek pecsételve”, ezért követelte érdemeinek megjutalmazását és elismerését. Ezt végül nem kapta meg, annak ellenére, hogy az országgyűlésen 1632-ben ez ügyben néhány szenátor közbenjárt a kamaránál. **Ligeza** kincstári törekvései nem maradtak fenn.

Buzgó katolikus volt: 1620-ban, amikor a Lublini Törvényszéken tartózkodott, a karmelita Jan Maria és Jan Stoiński ariánus miniszter perében a katolikusok tanúja volt. Niesiecki úgy emlékezik, hogy **Ligezának** valamikor szét kellett vernie a protestáns istentiszteletre összegyűlteket. Wojciechowicyben a templom mellett megalapította az Isteni Anya kápolnát.

1632. április 28-án, közvetlenül az országgyűlés után halt meg, amikor a király Jan Mikołaj Daniłowicz-ot nevezte ki kincstárnokká. **Ligeza** felesége Anna Jakubowska z Jakubowic volt. Fiuk **Gabriel Kilian Ligeza**, aki a Würzburgi egyetemen (1627), a Douai egyetemen (1628) és a Padovai egyetemen (1629) végezte tanulmányait, fiatalon meghalt. Lányuk **Marianna** Jan Tarły – wiślicki várnagy – felesége volt, majd annak halála után Samuel Koreckihez ment férjhez.

Hermolaus Ligezáról feljegyeztek egy anekdotát (*Dawna facocja polska*, 258–259.). Mielőtt még a Korona kincstárnoka lett volna, Velencében pecsétet akart készíttetni magának. Megkérdezte tőle a metszőmester: „milyet?..”. Ő erre azt válaszolta, hogy egy „számárfejet”. A felbőszült olasz, azt gondolván, hogy gúnyolódik, kinevette, hogy nincs a nemesek között olyan bolond, aki ilyen hitvány címet viselne és az az uralkodó, aki ezt ajándékozná, biztos nem a dicsőségekért adta, hanem a nemes buta tetteiért. „És most eridj innen lengyel, ne gúnyolódj velem!” – mondta az olasz. Végül **Ligeza** nagy nehezen csak rábeszélte, hogy a számárfejet metssze be. Ezután megkérdezte őt, hogy „A sisakjára milyen címet fessek?”. **Ligeza** azt válaszolta, hogy *bucca cornutát* (magyarul: bakkecskét). Erre az olasz földhöz vágta a pecsétnyomókat, felkapta a spádét és leöntötte a nemes kutyáját, ezzel úgy megbántva az urat, hogy az elképedésében nem tudott ellenkezni.

Rzeźba dłuta Jana Pfistera w kościele Bernardynów w Rzeszowie; Podobizna w kaplicy Matki Boskiej w kościele w Wojciechowicach w pow. opatowskim; – Estreicher; Boniecki; Niesiecki; Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. III z. 7 s. 80–1; – Łoziński W., Prawem i lewem, Kr. 1957 II; Seredyka J., Sejm w Toruniu z 1626 roku, Wr.–W.–Kr. 1966 s. 66, 79–80, 102, 142, 147, 149,

151, 154; Szelągowski A., O ujście Wisły, W. 1905 s. 198, 396, 435; tenże, Śląsk a Polska wobec powstania czeskiego, Lw. 1904 s. 102; Tworek S., Zbór lubelski i jego rola w ruchu ariańskim..., L. 1966; Żurkowski S., Żywot Tomasza Zamoyskiego, Lw. 1860 s. 133, 293; – Akta grodz. i ziem., X; Akta sejmikowe woj. krak., II; Akta sejmikowe woj. pozn., I; Dawna facecja polska (XVI–XVIII w.), W. 1960; Księgi nacji polskiej w Padwie, Arch. do Dziej. Liter., Kr. 1890 VI 31; Materiały do historii miasta Sambora, Lw. 1936 Vol. leg., III 428, 489, 493, 523, 543, 545, 578, 611, 613, 652; Zbiór pamiątek do dziejów polskich, Wyd. S. Plater, W. 1858 IV 130; – B. Czart.: rkp. nr 120 s. 125, 153, 162, 164, 165, 169, nr 121 s. 17, 65–73, 79, 84–95, 109–114, 475, 477, nr 354 s. 49–50, 52, 78–79, 84, 94, 97, 108–109, nr 361 s. 433, nr 390 s. 211–212; B. Jag.: rkp. nr 102 s. 624, 897, 902, 969, nr 110 k. 232–233; Zakł. Dok. IH PAN w Kr.: Teki Pawińskiego nr 21 k. 59 68 c.

Halina Kowalska

*Mikolaj Spytek Ligęza z Bobrku
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 1997)*

MIKOŁAJ SPYTEK LIGEZA, RZESZÓW FELVIRÁGOZTATÓJA

Rzeszów vajdasági székhely, Délnyugat-Lengyelországban, két földrajzi terület határán fekszik. Északról a Sandomierski-medence, délről a Kárpátok hegyei határolják. A várost a XIV. század közepén Nagy Kázmér király alapította a Magdeburgi-törvények alapján. Rzeszów Nagy Kázmér 1340–1344-es Ruś Halicko-Włodzimierską megszállásáig az Ukrán Hercegség birtokában volt. Ekkorra a város már teljes mértékben Lengyelországhoz tartozott. A város legrégebbi dokumentumát – az adományozó levelet – 1354. január 19-én adták ki. A várost, a hozzá tartozó területeivel együtt Nagy Kázmér Jan Pakosławic ze Stożysknak, a királyi diplomatának adományozta, aki többször járt a tatároknál követségben. Ez időtől fogva Rzeszów történelme a nemesi családok sorsával fonódott össze: 1583-ig a Rzeszowski családdal, aminek első képviselője Jan Pakosławic ze Stożysk volt; majd 1638-ig a **Ligeza** családdal; illetve 1780-ig a Lubomirski családdal.

Mikołaj Spytek Ligeza z Bobrku (ca. 1562–1637)

Mikołaj Spytek Ligeza z Bobrku, Sandomierz várnagya, Rzeszów felvirágoztatója, címere a Półkozic. **Mikołaj** és Elżbieta Jordanówna legidősebb fia. Fiatalságáról semmit sem tudunk. 1590-ben Czechów várnagya lett. 1592-ben apja átengedte neki a żydaczówi járást. Az első pillanattól kezdve regalistaként lépett fel a politikai színtéren. E szellemben törekedett a proskówi, a wiszeńi és opatówi tartománygyűlésekre hatni, amelyeken gyakran részt vett. A wiszeńi tartománygyűlésen 1596. február 28-án bizalmasaival együtt tűnt fel, akik a kocsikból megmutatták az előre kiválasztott képviselőket. Ez az ukrán nemesség tiltakozását váltotta ki. 1603-ban apja halála után örökölte a bieczy járást, ezen felül megvásárolta a bieczy, ciężkowi, lubczańi és a turzańi bírói tisztséget. Mikołaj Zebrzydowski királyellenes felkelése alatt III. Zygmunt oldalán állt. A lublini nagygyűlésen Stanisław Żółkiewskivel együtt meggyanúsították őt, hogy a gyű-

*Mikolaj Spytek Ligęza z Bobrku
(Rzeszów, alabástrom szobor a ferences templom szentélyében, 2012)*

lést erővel akarta szétkergetni. Ez év szeptemberében, más szenátorokkal együtt, részt vett a Sandomierzben megrendezett nagygyűlésen, ahol királpárti agitációt vezetett. Ezután elutazott a királyhoz Wislicába. 1613-ban megkapja a żarnówi várnagyi tisztelet, majd a rákövetkező évben a ropczycei járást, 1618-ban pedig a sandomierzi várnagyi címet.

Számos országgyűlésen vett részt, amelyeken különböző felügyelői funkciót töltött be: pl. 1613-ban ő volt a szövetség tagjainak zsoldkifizetési felügyelője; 1618-ban, 1629-ben és 1631-ben kinevezték a király meghatalmazottjává; 1627, 1631, 1633, 1635 és 1637-ben tagja volt a lengyel-magyar határ biztonságára felügyelő bizottságnak. Az országgyűléseken tanult és értelmes szónoklatokat mondott, melyek ékesszólásról és királpárti meggyőződéséről tanúskodtak. 1618-ban az általa alapított dąbrowai (ma tarnówi) nyomdában kinyomtatta ezeket. Miután nem tudott idejében az 1626-os toruńi országgyűlés kezdetére odaérni, szavazatát írásban küldte el. Ebben III. Zygmunt svéd királlyá koronázása, illetve az ukrán határ megerősítése mellett foglalt állást. 1627-ben támogatta a király álláspontját, mely szerint a svédekkel szembeni háborúban a tengeren és a túlparton kell megvívni a csatát.

Mikolaj Spytek Ligęza z Bobrku

Törekedett az új adórendszer létrehozására, a pénzürmék értékének visszaállítására, a zsidók és a kereskedők megterhelésére, az ariánusokkal vívott harcban a katolikus egyházat támogatta. A koronázási ünnepségen 1633. február 14-én az ország védelmének szükségszerűségéről beszélt. 1635-ben felvetette a zsoldok kifizetésének, a hadsereg fegyelmének, a Svédországhoz való viszony és a képviselőházi reformok problémáját. Utolsó felszólalását az 1637-es februári országgyűlésen betegsége miatt nem tudta személyesen elmondani, ezért a király kezébe adta. Ekkor felhívta a figyelmet a török veszélyre; valamint az elmaradt zsoldok kifizetéséért, a kozákok jogainak szabályozásáért, és ami a legérdekesebb a parasztság és a polgárság támogatásáért szállt síkra: „Mert nélkülük hiányzik a kéz a munkához”.

Fő tevékenységét mégis saját birtokaira összpontosította. Az övé volt Gorzyc, Dąbrowa, Skotnik, Głowowa és Sędziszowa, majd 1580-ban a Zofia Rzeszowskával kötött házassága révén a rzeszówi birtok is. Rzeszów a hozzátartozó területekkel, és a 1589 előtt megvásároltakkal együtt 126 telekből állt. 1626 körül harmadik felesége, Zofia Krasieńska hozományba hozta Krasne kulcsát. Előrelátó gazdálkodóként törekedett saját birtokainak fejlesztésére, ami nem járt vita nélkül.

Főképpen a szomszédokkal került összetűzésbe, pl. 1600–1605 között a rosszhírű „Ördög”-gel, Stadnicki z Łańcuttal vívott harcot a rzeszówi vásárookért. Fejlesztette a kereskedelmet, különös tekintettel a szarvasmarhára és a kalászosokra. 1589-ben megszerezte a Wisłoki folyón a szabad hajózást, melyen saját vámot szedhetett. Régi kereskedelmi privilégiumokat erősített meg és újakat hozott létre: pl. 1599. január 9-én a helyi utak fenntartása érdekében bevezette a vágatási adót; lemondott az állami kereskedelmi monopóliumokról; mérsékelte a méz, a pálinka stb. szállítási díját; hidakat építtetett. 1633-ban engedélyt kért a magyar borok és halak árusítására Rzeszówban. Támogatta a falusi kézműipar fejlesztését. 1591 előtt megerősítette és kiszélesítette a rzeszówi szabók privilégiumait, majd 1634-től e jogokkal a szűcsök is élhettek a falvakban is, ahol 1589-ben 12 kézműves élt. 1628-ban kiadott egy speciális rendeletet „Świlcza és Woliczka falvak számára”, melyben megerősítette a falu felépítését úgy társadalmi, kereskedelmi, közigazgatási; mint védelmi szempontból.

Ligeza ügyelt Rzeszów környékének védelmére is, főképp az 1624-es visszavert tatár támadás után. 1627. augusztus 8-án bejelentette a harci készültséget, felszólította a város minden lakosát (a zsidókat is), a harcra. Felépítette várát, a városházát, újjáépítette a plébániatemplomot és a ferences templomot a kolostorral együtt. Bár az alapítást először egy 1631. április 30-án kelt irat említi meg, már 1616-ban megalapította a Szentlélek-templom mellett a szegények kórházát. További kórházakat építtetett Sędziszowában, Dąbrowában, Głowówban és Starowieście, Krasne, Zabierzowa, Świlcza (Świńcza), Przybyszówka, Malawa és Otwinowa falvakban. 1635-ben megerősítette Głowówot és felépíttetett egy városházát. Ő kezelte a starościei vagyont, különösképpen Bieczet. Buzgó katolikus volt, a *Schola Jesu Christi meditationum mentalium* (1618) szerzője. Birtokain számos templomot alapított, pl. Głowówban, Bieczben, Dąbrowában, Świlczában. Végrendelemben – 1637-ben – úgy rendelkezett, hogy „fel ne vágják, ki ne zsigeladjék”, hanem szerzetesi ruhában, egyszerű fenyőkoporsóban temessék el, azt tegyék egy horganyzottba és helyezték a templom küszöbe alá, hogy „minden templomba lépő lábával érintse”. 1637 májusában halt meg a Tarnów környéki dąbrowai várában. Temetése 1637. május 19-én volt.

Háromszor volt nő. A már említett Zofia Rzeszowska halála után Elżbieta (Halszka) Kormanickát – Adam Rzeszowski özvegyét – vette el feleségül. Ő 1602-ben halt meg. Harmadik feleségétől, Zofia Krasieńskától két lánya született: **Zofia Pudencjana**, a későbbi krakkói vajda Dominik Ostrogski-Zasławski felesége – és **Konstancja** a későbbi állami marsall, Jerzy Lubomirski első felesége. A vagyonát a két nővér örökölte, miután két fia gyermekkorukban meghalt. **Zofia Pudencjana** kapta Rzeszówot és 39 falut, **Konstancja** pedig 25 falut a krakkói és a sandomierzi vajdaságban.

Estreicher; Nowy Korbut (Piśm. staropolskie, niektóre dane błędne), II; Boniecki; Liber chamorum; – Biecz, *Studia historyczne*, Wr.–W.–Kr. 1963; Kotula F., Rzeszowski ośrodek złotniczy XVI–XIX w. oraz mistrz Wawrzyniec Kasprowicz, Kr. 1962 s. 21–7; Łuszczkiewicz W., *Sprawozdanie z wycieczki naukowej w lecie 1981 r.*, Spraw. Kom. do bad. hist. sztuki w Polsce, Kr. 1896 V 121, 124–5; Maciszewski J., *Wojna domowa w Polsce*, Wr. 1960; O naprawę Rzeczypospolitej XVII–XVIII w., W. 1965 s. 64–65; Pęckowski J., *Dzieje m. Rzeszowa do końca XVIII w.*, Rzeszów 1913; *Pięć wieków miasta Rzeszowa*, W. 1958 (zwłaszcza rozdział: A. Przyboś, Rzeszów na przełomie XVI i XVII w. s. 153, fot. pomnika); Przyboś A., *Fundacje szpitalne M. S. L-y w XVII w.*, „Roczn. Nauk. Dydak. WSP w Kr.” Z. 14; 1962 s. 71–82; Seredyka J., *Sejm w Toruniu z 1626 roku*, Wr.–w.–Kr. 1966 s. 66–7, 70, 76, 81, 116; *Studia renesansowe*, Wr. 1963 III 150–202 (s. 172, 176 fot. pomnika); Ślawski T., *Produkcja i wymiana towarowa Bieczy w XVI i XVII w.*, Rzeszów 1968; – *Akta grodz. i ziem.*, XX; *Akta radzieckie rzeszowskie 1591–1634*, Wyd. A. Przyboś, Wr.–Kr. 1957; *Akta sejmikowe woj. krak.*, I–II; *Dawna facecja polska*, W. 1960; *Materiały do historii m. Bieczy 1361–1632*, Wyd. F. Bujak, Kr. 1914; *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z r. 1629*, Wr. 1956; *Rokosz Zebrzydowskiego*, Wyd. A. Rembowski, W. 1893; *Ustawa dla wsi Świlczy i Woliczki z r. ok. 1628*, Wyd. A. Kamiński i F. Kotula, Rzeszów 1948; Vol. leg., II 1279, III 167, 171, 327, 352, 550, 553, 623, 694, 703, 707, 782, 803, 818, 852, 921; *Wielewicki, Dziennik*, III–IV; *Źródło dziejów Polski*, Wyd. F. Nowakowski, Berlin 1841 I 369–89; – AGAD: Arch. Radziwiłłów Dz. II ks. 1 s. 290 i n., ks. 13 s. 294 i n.; Arch. Kapit. w Kr.: Acta act. Capit. Crac. t. XIII k. 412, Liber. visitationum ac revisionum ecclesiarum dioec. Crac. 1454–1795, k. 86a; Arch. klaszt. Bernardynów w Kr.: Arch. in quo continentur erectiones..., s. 711–719, 735–752 (testament); Arch. Państw. w Kr.: Castr. Biec. t. 171 s. 1199–1202, t. 179 s. 591–594 (testament), Castr. Crac. Rel. t. 58 s. 564–594 t. 59 s. 2525–6; B. Czart.: rkp. 363 k. 334–5, rkp. 1657 s. 162–6; B. Jag.: rkp. nr 7 k. 505–6, nr 102 k. 71, 941–942, nr 166 k. 257–293 nr 211 s. 11; B. Ossol.: rkp. 209 k. 457; Muz. Rzeszowa: nr 129 Księga wiejska wsi Świlczy, nr 158 Acta consularia k. 26, 58, 66–7, 70–72, 77, 87, 101–104, 127, nr 160 Acta iudiciaria controversarum civitatis Rzeszów, s. 50, 99, 323, 394–5; Zakł. Dok. I H PAN w Kr.: Teki Pawińskiego nr 21 (lauda sandomierskie).

Adam Przyboś

Egy anekdota maradt fenn Rzeszów uráról [*Dauma facecja polska*, 258–259.], mely arról tudósít, hogy milyen fortélyal kaptak halat a katonák a zsugori, ám emberséges **Mikolaj Spytek Ligezától**. Pénteken a katonák, akiket Rzeszówba küldtek, észrevették, hogy a fősvény Ligeza úr – Sandomierz várnagya – a piacon számukra nem vesz halat, ezért elmondták neki, hogy egy baltásuk a tóba fulladt. A várúr elrendelte, hogy hálóval keressék a hullát. A katonák sok halat összefogdostak, de a hullát nem találták meg. Ezután megkérték, hogy rendelje el a tó lecsapolását, és majd ők segítenek a halat megenni, hiszen Ligeza egyedül nem tudná elfogyasztani az összest, mert a hal gyorsan megromlik. S engedje meg, hogy a majd megtalált bajtársukat a temetőbe temethessék. Az uraság megengedte a tó lecsapolását és a temetést, a halakat pedig a katonáknak adatta.

Rzeszów fejlődése 1427–1637 között

A XV–XVI. század fordulóján az oláhok és a tatárok betörései, illetve számos tűzvész Rzeszów gazdasági és kulturális fejlődésének megtorpanását idézték elő. A XVI–XVII. század fordulójára Rzeszów ismételten – bár rövid ideig – kereskedelmi, kézműipari és kulturális központtá vált. Ez **Mikolaj Spytek Ligęzanak** köszönhető, aki Ropczycka és Biecka elöljárója, Sandomierz várkapitánya volt: kialakította Rzeszów védelmi rendszerét, kiépítette az utakat és megalkotta a városképet. **Mikolaj Spytek Ligęza** uralma a pompa éveihez tartozott.

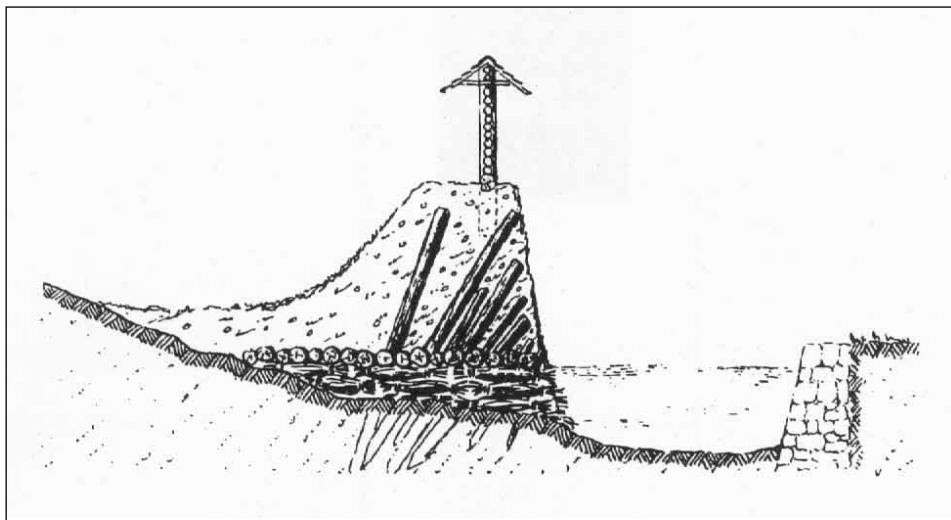
A XVI. századig a város a Rzeszowski családhoz tartozott. A család utolsó képviselője Adam z Żerkowa Rzeszowski 1583-ban utód nélkül halt meg. Vagyona nővéreire Katarzynára és Zofiára szállt. Érdemes megemlíteni, hogy harmadik testvére Krystyna Krzysztof Czarnickivel kötött házasságot és a nemzeti hős Stefan Czarnicki édesanyja volt. Zofia Rzeszowska 1583 körül, **Mikolaj Spytek Ligęzával** kötött házasságot, így a Rzeszowski vagyon öt megillető része a **Ligęza** családra szállt. Zofia halála után újra megnősült, Elżbieta z Kormanickich Rzeszowskát – az elhunyt sógornőjét, Adam Rzeszowski özvegyét – vette el feleségül. Végül a birtok újabb részeinek megszerzése után, 1589-ben Rzeszów a hozzá tartozó területekkel együtt az ő birtokához tartozott.

Elżbieta halála után feleségül vette Zofia Kasińska z Krasnegot, akitől két lánya született: Pudencjana és Konstancja. A birtok akkoriban Rzeszów városából és 14 faluból állt: Powietna, Strażów, Malawa, Wilkowyja, Krasne, Staroniwa, Zarzecze, Pietraszówka, Solanka, Ruska Wieś, Staromieście, Przedmieście, Donatowa Wola és Raławówka. Rzeszów akkor 450 házból állt és 2300 lakosa volt. A város tulajdonosa, **Mikolaj Spytek Ligęza** gazdag családból származott és számos hivatali tisztséget töltött be: Czechów, Żarnów és Sandomierz várnagya; biecki, żydaczowi és ropczycki helytartó; valamint szenátor volt. Kivételesen művelt, intelligens ember, csodálatos szónok, jó szervező és gazdálkodó volt, birtokait gondosan és előrelátóan fejlesztette, növelte.

A földbirtokosok által korábban szétaprózott, környező földterületek jelentős részét a saját kezén halmozta fel. Gazdasági tevékenysége folytán a város lélekszáma gyors ütemben nőtt, s ez hatással volt a város dinamikus terjeszkedésére.

Ebben az időszakban létesült a várostól Észak-Keletre, a Wisłok folyó menti lapos területen egy kézműipari, kereskedelmi telep: az Újváros, amely nem képezett ugyan független közigazgatási egységet, ám így is önálló urbanisztikával rendelkezett.

Rzeszówot utak és utcák szeltek át, kialakult annak vízhálózata, amely felett néhány híd is átvitt. A főnemes kezdeményezésére a város sok újdonsággal bővült. Ide tartozik a piac és a vásári boltok a kereskedelem részére, a középkori Szentlélek-templom és a Wisłok egyik hídjá melletti kórház, avagy a szegények hajléka és a város három kapujának egyike: a vár felé néző Brama Zamkowa.

Rzeszów északi védőfala. Feltételezett szerkezeti rekonstrukció F. Kotula szerint

A védőfal maradványának képe

Az Újváros közepén kb. 120x125 m, négyzethez hasonló alakú piacteret alakított ki: a nagygyűlés, illetve gabona- és élelmiszerkereskedelem céljából. A város úthálózatának felépítése megegyezett a felvilágosodáskori városok elrendezésével. Urbanisztikai rendszere az 1570-ben alapított, s nemsokkal ezután – a század végén – Ligęza birtokába került Głowów (Głogów Małopolski) városára emlékeztet. E hasonlóság ténye érthetővé válik számunkra, ha alapul vesszük Ligęzát mint az Újváros szülőatyját, aki – építészeti érdeklődése nyomán – nagy hatást gyakorolt városának szerkezeti átalakulására és térbeli változásaira.

Rzeszów beépített területe ekkor közel háromszorosára nőtt. A Ligęza kormányozta város nemcsak területileg nőtt, de arculata is megváltozott. A főnemes gyakorlati és funkcionális céljain kívül megfigyelhetők bizonyos esztétikai törekvései is. Például a ferences templom konstrukciójában, a vár tervezésében vagy akár a város térbeli elhelyezkedését illetően.

Az 1589-es és 1621-es tűzvész, illetve az 1624-es tatár betörés Rzeszów életében gazdasági megtorpanáshoz vezetett. Ligęza 1627-ben védősáncsal vette körül a várost, amit egy bástyaszerű téglakerődítménnyel és három városkapuval erősített meg.

1624–1629 között Ligęza megépíttette a várszerű ferences kolostort, felépíttette és felszerelte a szegények kórházát, mely a XVIII. századig működött. A város különböző privilégiumokat, jogokat és a társadalmi-gazdasági életét szabályzó határozatokat kapott **Ligęzától**. 1624-ben **Ligęza** visszaverte a tatárok támadását, akik Kantymir Murza vezetésével a Medyki-mezőkön táboroztak Przemysł alatt.

Mikołaj Spytek Ligęza sok más nagyúrhoz hasonlóan típikusan nemesi háborút is folytatott. Unokaöcsével, **Andrzej Ligęza z Pietroszówskival** (akkoriban Boguchwały) formális csatákat vívott kb. ezer-ezer fegyveres részvételével. E csatákat a város is megszenvedte, amelyet 1603-ban **Andrzej Ligęza** kétszer is elfoglalt, a várat bevette és kifosztotta. Erről részletesen olvashatunk *Władysław Łoziński: Prawem i lewem* (Joggal és ökölrel) c. munkájában. **Mikołaj Spytek Ligęza** és Stanisław Stadnicki – akit „Ördög”-nek hívtak, a szomszédos Łańcut ura – hosszan tartó harcot vívtak a vásár jogáért. Stadnicki elhatározta, hogy rátámad Rzeszówra, de a város ura megelőzve őt összegyűjtötte fegyvereseit és Łańcutba indult, melynek falai alatt összecsaptak.

Ligęza halála után hatalmas vagyona lányaira: **Pudencjanára** – Władysław Dominik Ostrogski-Zasławski herceg feleségére – és **Konstancjára** szállt. Az idősebb **Pudencjana** örökölte többek között a rzeszówi birtokot. Férje nem várva meg a végrendelet kihirdetését, elfoglalta Rzeszów várát és a Dąbrowai udvarházat, ahonnan elvitt néhány láda aranyat, pénzt és ékszert. A két örökös között hosszú évekig konok harc folyt a birtokért, míg végül **Konstancjához** került, aki 1638-ban Jerzy Sebastian Lubomirski herceghez ment feleségül. Ez időtől fogva formálisan egészen 1845-ig Rzeszów a Lubomirski család tulajdona volt. A vár, melyet rendszeresen modernizáltak és megerősítettek, családi rezidenciává vált.

Mikołaj Spytek Ligeza tevékenységének gyümölcse, hogy a XVII. századra Rzeszów lett Lengyelország egyik legnépesebb és legszebb központja.

A városháza

A vásártér legszembevetőbb épülete a városháza, mely magányosan áll a nyugati oldalon levő utca sarkán. Építését XVI. század végén kezdték el az **Mikołaj Spytek Ligeza** – Sandomierz várnagya, Rzeszow földesura – irányításával, feltételezhetően még 1591 előtt. A nemrégiben folytatott kutatások alapján az

Rzeszówi városháza

épület alagsorában régi falak és boltívek maradványait, illetve a Slowacki utcáig húzódó pincét fedeztek fel. Teljes bizonyossággal állítható, hogy az épület eredetileg egészen másképp nézett ki, mint ma. Az épületet a XVIII. században klasszicista stílusban átépítették, és így maradt egészen a XIX. század közepéig, amikor a Helyi Tanácshoz szükséges átalakításokat 1867-ben és 1884-ben, majd 1897–1898-ban hajtották végre a korra jellemző pszeudogótikus stílusban. Felépítettek egy második emeletet, egy reprezentatív lépcsőházat, az épületet Ny-i irányba meghosszabbították. A homlokzatba órát építettek, mely felett egy aranyozott vörösréz sas található. A II. világháború ideje alatt a sást a megszállók parancsára levették, elrejtették és csak 1944 őszén került vissza régi helyére.

A Szent Stanisław és Wojciech plébániatemplom

A régi iratok szerint Rzeszówban már 1363 előtt létezett plébániatemplom. Feltehetően, hogy ez Jan Pakosławic ze Stożysknak köszönhető. Ő alapította a templom melletti plébánia-iskolát is, melyet már 1406-ban megemlítenek az iratok. Ez az épület az 1427 körüli tűzvészben megsemmisült. A jelenlegi épületet a XV. század elején építették. Legrégebbi része a gótikus presbitérium, mely 1434 körülről való. 1509 körül a templomot földszáncal vették körül, melyet az 1621-es városégés tönkretett, de 1623-ban **Mikołaj Spytek Ligęzanak** köszönhetően újjáépítették és bőségesen berendezték. 1754-ben átépítették a főhajót, két oldalhajót építettek hozzá, barokk stílusúvá alakítva ezzel az épületet.

A Szent Bernardin-templom, a Ligęza család mauzóleuma

Nicholas Spytek Ligęza Sienai Szent Bernardin¹ tiszteletére templomot és kolostort alapított, mely kegyhely lett a csodálatos Szűz Mária-szobor miatt.

¹ Az első ferencesek 1236-ban jöttek Lengyelországba. A XV. század közepén érkezettek kedvelt szentjei Sienai Bernardin és Kapisztrán János voltak, akik meg kívánták reformálni a ferences rendet, visszatérve a Szent Ferenc által tanított életformához. Sienai Szent Bernardin 1380. szeptember 8-án született Siena közelében, Massa-Carrara városkában egy gazdag bányatulajdonos családban. Apja kormányzati tisztséget töltött be. Négyéves korában mindkét szülőjét elvesztette, rokonai nevelték. A sienai egyetemen végzett tanulmányai befejeztével betegápoló lett, és az 1400-as pestisjárványban hőiesen helytállt. A betegséget megkapta, de kigyógyulva életfordító elhatározása született. 1402-ben S. Onofrióban belépett a ferences rend minorita ágába. 1417-től szerzetespappá szentelték. Haláláig kora egyik legnagyobb hatású népszónoka volt, a Szűzanya, Szent József és Jézus Nevének tiszteletét terjesztette. 1444. május 20-án halt meg Aquilában. Már 1450-ben szentté avatta V. Miklós pápa, főképp tanítványának, Kapisztrán Szent Jánosnak önfeláldozó fáradozására.

A ferences Szent Bernardin-templom Rzeszówban

Mikołaj Spytek Ligęzának és feleségének, Zofia Rzeszowskának egyik rzeszówi kezdeményezése a ferences templom és kolostor alapítása. A jelenleg is álló kolostor és templom 1610–1629 között épült. Az épületegyüttes tavakkal és falakkal védve kapcsolódott a kiépített Rzeszów erődítményrendszeréhez, amelyeknek a mai napig létező maradványait különleges restaurációs eljárásokkal lehet megmenteni és kiemelni környezetükből.

A város ura a templom tervezésénél és a belsőépítészeti terveknél is közreműködött. A barokk elemekkel ötvözött késő reneszánsz stílusú templom nagy művészi értéket képvisel. Az épület az alapító akaratával megegyezően a **Ligęza** család mauzóleuma lett, ugyanakkor a védelmi rendszer egyik fontos bástyája is volt, erről tanúskodnak a máig fennmaradt lőrészek.

A főoltár gyámpillérein láthatók a templomalapító és második felesége címerei és iniciáléi. Az oltárt alabástromból, márványból és fából faragták. A XVIII. században a faelemeket befestették. Ebből az időből származnak az oltár festményei is.

A Szent Bernardin-templom kegyszobra

A Szent Kereszt-kisoltár jelenleg a kolostort a templommal összekötő folyosó végén áll. Márványból és alabástromból készült korai barokk stílusban. Alatta egy tábla található, mely Mikolaj Spytek Ligęza templomalapításáról emlékezik meg, és egy invokáció is található rajta. Ez az oltár először a föld alatti kriptában volt elhelyezve, a presbitérium alatt, kiemelve Mikolaj Spytek Ligęza és Zofia Rzeszowska örök pihenőhelyét.

A Szent Bernardin-templom szentélye, a Ligézák mauzóleuma

Mikolaj Spytek Ligęza befolyása a templom belsőépítészetére itt érvényesült a legjobban: a presbitérium a szakrális építészet tipikus megjelenése. Az alapító kérésére a presbitérium előterében helyet kapott egy szerzetesi énekkar. Figyelmet érdemelnek a **Ligęza** család tagjainak a XVII. század első feléből származó, manierista stílusú alabástrom szobrai, melyeket **Ligęza** megbízásából Jan Pfister készítette. A szobrok térdelő helyzetben imádkozó hét páncélos lovagot és egy püspököt ábrázolnak. A lovagok mellett megtalálható a hadi felszerelés: a lovagi kesztyű és sisak is. A fülkék alatti márványtábláról az elhunyt nekrológja olvasható.

A Ligęza család jeles tagjainak szobra a szentélyben (1997)

Ewelina Dziopak-Gruszczyńska és Marcin Gruszczyński restaurátorok 2012-ben felújították a Ligęza család mauzóleumát, a Szent Bernardin-templom szentélyét Rzeszowban. Amikor a szobrokról eltávolították a kosz és a viasz rétegeket, előkerültek az eredeti festések maradványai. Kiderült, hogy alig ismert, nagyszerű műalkotással van dolgunk. A festett szobrok segítségével egy gazdag család több évszázaddal korábban elhunyt tagjai kerülnek testközelbe.

Kiváló portrékkal van dolgunk, mindegyik hiteles, individualizált arc, mintha ma is élnének. A korokban tudták, hogy az emberi élet törékeny. Azt akarták, hogy az ember sírfelíraton emlékezzen meg elődjéről. Később maguk kezdtek

A Liget család jeles tagjainak szobra a szentélyben (2012)

el gondoskodni a síremlékükről. Így tett Nicholas Spytek Liget is. A családi mauzóleumok ritkább formáját választotta: nem kápolnát, hanem a spanyol Eskorialu és a freibergi szász hercegek (1595) prototípusához hasonlóan a templom szentélyébe helyezte a mauzóleumot. A szentély északi és déli falában, falfülkékbe kerültek a Liget család négy-négy kiemelkedő képviselőjének alabástrom szobrai.

A szentély alatt kripta található a Ligeták hamvaival, kivéve Nicholas Spytek, akinek nyughelye ismeretlen. A legenda szerint Nicholas Spytek Liget meggondolta magát, és 1637-ben a pompás temetése helyett alázattal elrendelte, hogy halála után testét egy szokásos fenyőkoporsóba tegyék, s azt helyezték el a templom küszöbe alá, hogy mindenki, aki betér Isten házába, taposson rá. Elrendelte, hogy a temetésén vegyen részt minden pap a hatalmas birtokáról, valamint 500 koldus. Nagy összeget hagyott arra, hogy a temetési szertartásán résztvevőket megjutalmazzák.

A szentély a hívek előtt zárva áll, ilyen módon a „holt zóna” el van választva az élő világ elől, ugyanakkor mégis magába foglalja. A Ligetákat a szobrász valóság-hűen, élő emberként ábrázolta, mozdulatlanul, az örökimádság térdelő pózában.

Nicholas Spytek Liget barátságos arca parancsoláshoz szokott, határozott jellemet takar. Szemében indulat lappang, melyet még az ima sem képes elfedni. Az

A Ligeza-szobrok elrendezése a szentély déli falán (1997)

arcon rövidre nyírt szakáll és széles bajusz látható, a borotvált fejen a borbély egy homlokra hulló hajcsomót hagyott, a kor divatja szerint.

A szomszédos fülkében található Stanisław Ligęza Żarnowiecki várnagy és lubaczowski kormányzó szobra. Húvös, kierőszakolt gesztussal emeli tekintetét az égre, mintha valaki figyelmeztette volna arra, hogy szüksége van az imára.

Felette Nicholas Ligęza z Bobrek, az alapító apa, Biecz kormányzója és Wiślicki várnagya. A szobrász egy méltóságteljes öregembert ábrázolt, akinek arca belső békét és óvatosságot sugároz. Bizalommal tekint az oltárra. Mellette a testvére, Zsigmond szobra látható. A korona azt a benyomást kelti a nézőben, mintha hiányozna neki. Elgondolkodva fordítja tekintetét a földre.

Az északi falon csak következtetni lehet, hogy a Półkozic címer alatt térdelő személy Jan Ligęza, Łęczyskiego kormányzója, Jan fia. A XV. században élt, és a család alapító atyjának tekintették. Elmélyülten imádkoznak. Figyelmes ima tükröződik Felix Ligęza, Lviv érsekének, a korona pénztárosának arcán.

Az északi falon a felső sorban, bal oldalon **Mikolaj Ligęza**, Wiślicek várnagya, az alapító édesapja látható, aki 1603-ban halt meg. Jobb oldalon van bátyja, **Zygmunt Ligęza** (†1558) királyi főpohárnok. Úgyszintén az északi falon, balról valószínűleg **Stanisław Ligęzát** – Żarnowicek várnagyát, Lubaczewski helytartót – az alapító apai nagybátyját ábrázolta az alkotó. Ez alatt a szobor alatt nincs nekrológ. E sor jobb oldalán a templomalapító **Mikolaj Spytek Ligęza** térdeplő szobra található. A presbitérium déli falán az alapító három további családtagjának alabástrom szobra áll. A felső sorban, balról **Hermolaus Ligęza** (†1631) királyi Podskarbi vajda, jobbról **Jan Ligęza** (†1413) Łęczyscai vajda, az alsó sorban balról **Felix Ligęza** (†1560) Lwów érseke, jobbról feltételezhetően **Jan Ligęza** – Jan fia – Łęczyscai vajda szobra található, erre utal a kartus helyén látható, 1637-ből származó feketemárvány tábla. E tábla szövege tartalmazza az 1440-ben III. Ulászló (1434–1444) király által adományozott előjogokat, melynek címzettje a család őse: **Jan Ligęza**. A tábla felirata (soronként írva):

EX METRICA

WLADISLAVS DEI GRATIA REX POLONIĆ AC ELECTVS, REX
HVNGARIĆ LITVANIĆ QVE PRINCEPS SVPREMVS, ET HĆRES
RVSSIĆ, PRUSSIĆ, MASOVIĆ, ETC.

SIGNIFICAMVS TENORE PRĆSENTIV, QVIBVS EXPEDIT, VNIVERSIS
QVONIA NOS ATTENDENTES QVO AD PROVIDETIĆ SPECTAT OFFICIVM

PERSPICACI CONSIDERATIONE FVTVRA PROSPICERE ET ADVERSA
EA QVĆ REIPVB: POSSET INFERRE DISPENDIA, SALVBRI

Márványtábla a presbitériumban, mely tartalmazza III. Ulászló által Jan Ligezának adományozott előjogokat

TER PROVIDERE; EAPPTER NOS NECOTIV FĆLICIS ELECTIONIS NRĆ
IN REGE HVGARIĆ PSEQVE. NE TEGNV NRV POLONIĆ

PFATV ET IPSIVS INCOLĆ EX ABSETIA NRA ALIQVA PATI VIDEATVR
DISPEDIA, TALES FACTORES SE LOCI NRI VICARIOS PRĆFICERE

CVRAVIMVS, SVB QVORVM DIRECTIONE FĆLICITER POSSET
SVSCIPERE INCREMETA DE LEGALITATE IGR & IVSTITIA PVRĆQ
FIDE: CONSTATIA

M: D: IOANNIS LIGEZA IN CZYZOW CASTEL: CRAC: SICERE NOBIS
DILECTI CONFIDETES OPTIMA NRA DELIBEROE BARONVMQZ MATV;

RO CONSILIO & VOTO VNANIMI SPECIALR AD ID CONCEDENT: IPSVM
IOANEM LIGEZA LOCO NRI, RECNI POLONIĆ TERRARV, VIDIT CRAC:
SENDOM: RVSSIĆ

ET ALIARVM TERRARVM AD EASDE SPECTANT: TVTORE, RECTORE
& GVBERNATORE PZ TEMPVS QVO NOS IN REGNO HVNG: PDICTO
MORARI & MANERE CONTINGAT,

AVTALS AD PLACITV NRĆ VOLVTATS PFECIMVS CONSTITUIM
PFICIMVSQZ AC COSTITVIMVS TENORE PSETIVM MEDIANTE. DAMVS
ED: IOANI LIGEZA I CZYZOW P ET IN

FRA LRAS PDICTAS RECNI NRI POLONIC PEATI PLENISSAM & OIMODO
POTENTM AGEDI, FACIEN, DISPONEN; NOBILES. TERRIGENAS &
OES VTRIVSQZ SEXVS HOES

CORASF CITADI, EVOCAN. IVDICAN. PVNIEN AC INTER IPSOS
DISCVTIEN COPONEN. ET DEFINIEN. CVLTVQZ IVSTITIC EXCESSVS
EORVD. CORRIGEN OIAQZ ET SINGVLA

FACIEN. ACSI NOS EA CONSTITVTI REGIA FACEREMVS IN PSONA
DECERNETES EA RATA GRATA & FIRMA TENERE ET HABERE ACSI P
NOS FACTA ESSET & DECRETA.

NE ETM INCOLĆ REGNI NRI PDICTI OCCASIONE PROCVRATORIORVM
AD NRI PRĆSETIAM EVISCERATIOE CORPORIS ET SVBSTANTIC SE

LACESSERENT PERVIORV DISCRIMINE FATIGATI. EAPPTER EID. IOANNI
PFATA PROCVRATORIA DANDI & COFEREDI CONCEDIMO EA:

CVLTATE, VOLEN IPSA VELVT A NOBIS DE SPECIALI MADATO
PROCESSISSENT, A QVIBVSVIS HOIBVS REGNI NRI OBSERVARI &
TENERI. QVOCIRCA V:

NIVIERIS & SINGVLIS PALAI CASTELL: DIGNITARIIS, CAPIT: BVRGR:
OFFICIAL; NOBILIB, TERRIGENIS, ADVOCATIS, COSULIB; CIVIB;
COMVNITATIBVS CIVITATVM

ET OPPIDORV, VILLANIS SCET KMETON AC OIBVS VTRIVSQZ SEXVS
HOIBVS PER ET INFRA TERRAS NRAS PRĆDICTAS CONSTITVTIS &
PRĆSENTIBVS REQVI:

REN MANDAMVS SERIO SE OMNI MODO HABERI VOI ENTES QVATENVS
PRĆFATO IOANNI ET NVLLI AITERI DE OBEDIETIA & SUBIECTIONE VE:

LVT NOBIS PSENTIBVS RESPONDERE DEBFATIS, IPSVM IN CAVSIS
OMNIBVS TAM MAGNIS QVAM PARVIS PRO REDDENDA IVSTITIA

REQVIRENTES; PROCVRATORIA QVĆ SVB NOMINE ET SIGILLO SVIS
ENORMATA FIRMA ET GRATA TENERE ET SERVA:

RE AC IN IVDICTIS VESTRIS ET NERI SERVARI ET ATTENDERE PVBLICA
PROCLAMAI IONE IN FORIS CIVITATV ET

OPPIDORV PERMITTATIS, ET REMITTI, CVI OPVS EVERIT, EAQZ RECIPI
FACIATIS. PRĆTEREA MANDAMVS QVATENO PRĆFATO. IOANNI DE

PECVNIALI EXACTIONE, CENSU, TELONEO ET GENERI DE OMNIBVS
PENSIONIBVS PECVNIALIBVS (CVI DEBITA NRA PER IPSVM IOANNI
DE

MANDATO NRO CVNCTA PSOLVERE COMISIMVS CVM SCITV
LVDKONIS THESAVRI NRI NOTARII) ET POSI SOLV TEONE EORVDE
DEBI:

TORV PER IPSVM IOANEM CVM SCITV ET MDNI LVDKONIS, THESAVRIS
NRIS COFISCARI RESPONDEATIS & RINDERE FACIATIS,

TAMDIV PRĆMISSA EXOLVENDO, DONEC A NOBIS ALIVD HABVERITIS
IN MANDATIS. DATV CRACOVIC SABBATHO

POST CODVCTV PASCHĆ. IN CVM. REI TESTIMONIM SIGILIM NRVM
PRĆSETIBVS EST APPENSVM. ANNO SALVTIS 1440.

TOSZ WSZYSTKO MIAŁ OD KAZIMIERZA BRATA POKI BYŁ NIE
PIRZYBYŁ NA PANSTWO Z LITWY. TEMVZ BYŁ

DANY LIST DRVGI OD WŁADISŁAWA KROLA POLSKIEGO Y
WEGIERSKIEGO CVM OMNIMODA POTENTIA; ZTAD

WSZYSTKIE VACANTIE IN TOTO REGNO ROZDAWAŁ: BYŁ ZGOŁA
RZADCA: DATVM IN

WARADZYN ANNO 1444

A márványtábla latin és lengyel nyelvű feliratának magyar fordítása:

Ulászló, Isten kegyelméből Lengyelország királya, Magyarország választott királya, Litvánia első hercege, Oroszország, Poroszország és Mazovia örököse stb.

*A jelenlegi körülmények között jelezzük, mindenki üdvére, hogy, mivel a gondoskodás kötelessége belátó megfontolással a jövőbe látni és azokra a dolgokra, amelyek az államnak kárt okozhatnak, egészségesen felügyelni, mi odafigyelünk. Ezért Magyarország királyának szentelve választásunknak azt a célt kell szolgálnia, hogy ne tűnjön úgy, hogy a már említett Lengyel Királyságunk és lakosai kárt szenvedjenek távollétünk miatt. Tehát olyan személyeket nevezünk ki helyetteseinkké, akiknek irányítása alatt szerencsésen gyarapodhat (az ország). Tehát a törvényesség és az igazság, valamint a tiszta hűség állhatatossága miatt, (mivel) a dicső krakkói várnagy, **Jan Ligeza de Czyżów** a mi szívből szeretett hívünk, legfőbb elgondolásunk és a főnemesek jól átgondolt tanácsa és egyöntetű kívánsága alapján különösen erre a tisztségre magát **Jan Ligezát** nevezzük ki, királyi Lengyelországunk földjének kedvéért, tudniillik: Krakkó, Sandomierz, Oroszország és a többi, fennhatóságunk alatt álló föld gyámjává, vezetőjévé és kormányzójává, arra az előre meghatározott időre, míg mi a királyi Magyarországon időzünk, vagy míg másokat nem nevezünk ki e területek élére saját meggyőződésünkben, kijelöljük és hivatalába iktatjuk a jelenlegi helyzet orvoslására. **Jan Ligeza de Czyżównak** adjuk ezen levél útján a bevezetőben már elmondott Lengyel Királyságunk feletti teljes hatalmat, a rendelkezésre álló hivatalok, minisztériumok, a nemesek, a föld szülöttei, a férfiak és nők feletti hatalmat arra, hogy őket a színe elé idézheti, elítélheti, büntetheti, őket szétkergetheti és összegyűjtsen, korlátozhatja, az igazság tiszteletét szemé előtt tartva kivégeztetheti, mindent megtehet, és ha mi úgy határozunk, hogy királyi rangot adunk, akkor azt biztosan, jogosan és erősen birtokolhatja, és ha ezt megtesszük, hogy a már említett királyságunk lakói a kormányzás alkalmával, jelenlétünkben ne aggódjanak testi és életük bármi úton történő szétmarcangolása miatt, hogy ne zaklassa őket a nagy távolság, ezért elismerjük, hogy a már említett kormányzás ezen **Jannak** adatik, és akarjuk, hogy mindezeket, minthogy különleges megbízást eredményeztek, királyságunk minden embere tartsa meg. Ezért az összes várnagyot, főnemeset, várkapitányt, gazdatisztet, nemest, városi közösséget, ügyvédet, konzult, polgárt, parasztot, földszülöttét, valamint minden férfit és nőt illetőleg már említett elhatározásunk és jelen kívánságunk alapján megbízuk, hogy földjeinket valóban és mindenféleképpen birtokolja, ameddig a már említett **Jannak** és senki másnak hivatalba állításáról és engedelmességéről, mint ahogy a jelenlegi helyzetben őt kell választanotok mindenféle esetben, súlyosakban és jelentéktelenekben egyaránt, az igazság hely-*

*reállítása miatt van szükségünk a kormányzóságra, melyet saját neve és pecsétje alatt kell őriznetek biztosan és erősen, és döntéseitekben megtartani, megőrizni és figyelembe venni, állami kiáltványban adjátok át a kiváltságokat a városok piac-terein, és annak adassék, akinek kapnia kellett. Továbbá kívánjuk, hogy ameddig a már említett **Jan** az adóbehajtásról, a vagyonbecslésről, a vámszedésről, és általában minden pénzbeli jövedelemről, hogy akinek adósságainkat érvényben lévő megbízásunk szerint magán **Janon** keresztül elkezdtük visszafizetni, Lutkonis kincstárnokunk határozatával a jegyzők, és azok adósságainak visszafizetése után, Lutkonis kincstárnokunk határozatával ígérjétek meg, hogy pénztárban őrzitek meg, addig kell ezt megtartani, míg tőlünk másik megbízást nem kaptok. Adatott Krakóban, a húsvét utáni szombaton, tanúbizonyság rá pecsétünk, hozzáméretett a jelenlevőkhöz. Anno 1440.*

Ezután is Kázmér testvér (Ulászló király testvére és utódja, miután Ulászló a várnai csatában meghalt) kormányzása alatt addig, ameddig a lengyel királyság területére nem jött Litvániából. Ulászló király uralkodása idején, aki lengyel-magyar király és minden egyebek ura, minden területén osztotta szét, aminek kormányzója volt. Adatott Varadzinban, öt nappal Szent Bartolomeus ünnepe előtt, 1444-ben, Woda de Szczekoczin, Lengyelország királyi kancellárjának keze által.

A Ligeza-vár

Rzeszów vára a Śreniawitów tér nyugati oldalán magasodik. Építésének kezdetéről nem sokat tudunk. A dokumentumokból kiderül, hogy már 1447-ben – a staromieściei udvarháztól függetlenül – létezett a várostól délre egy védelmi funkciót ellátó udvarház, a hozzátartozó gazdasággal együtt.

A jelenlegi várat – mely a korszak kiemelkedő építménye volt – **Mikolaj Spytek Ligeza** kezdte el építtetni várostól délre, a XVI–XVII. század fordulóján. A várat Ligezównak hívta. Az építkezést az akkori Lengyelországban híres Michael Ungaro építész vezette.

A rzeszówi vár ezidáig még nem volt régészeti és építészeti kutatások tárgya, pedig azok eredményei rávilágítanak az Újváros terjeszkedésére, további változásaira (amelyek már csak Ligeza halála után valósultak meg) illetve a vár építészeti koncepciójára. A ránk maradt gyér írott források és összehasonlító tervek alapján kirajzolódik a szuggesztív: hogyan is nézhetett ki az építmény korabeli formájában, s amelyik igazolhatja az eddigi, ezzel kapcsolatos feltételezéseket. A Wisłok bal partján, egy magaslaton fekvő, védőrendszerrel, bástyával és kőből épített kapuval ellátott, valószínűleg négyoldalú vár folyótorkolatokkal, tavakkal és mocsarakkal volt körülvéve. A reneszánsz stílusú erődtípusban helyet kapott kápolnában a helybeli ferencesek látták el a vallási teendőket.

A várban lakó nagyszámú szolganép és a várnagy gyalogsága a tatárok támadását 1624-ben sikeresen verte vissza, Ligeza vezérletével.

A főnemes azonban 1637-ben meghalt. Végrendeletében a feleségére bízta a vár építésének teljes befejezését, továbbá falakkal történő körülvételét. A következő birtokosok, a Lubomirski főurak által többször átépített vár szerkezete valószínűleg eltért Ligeza architektonikus építési koncepciójától, amely egyébiránt tanúskodik az építtető főnemes sokoldalú személyiségéről.

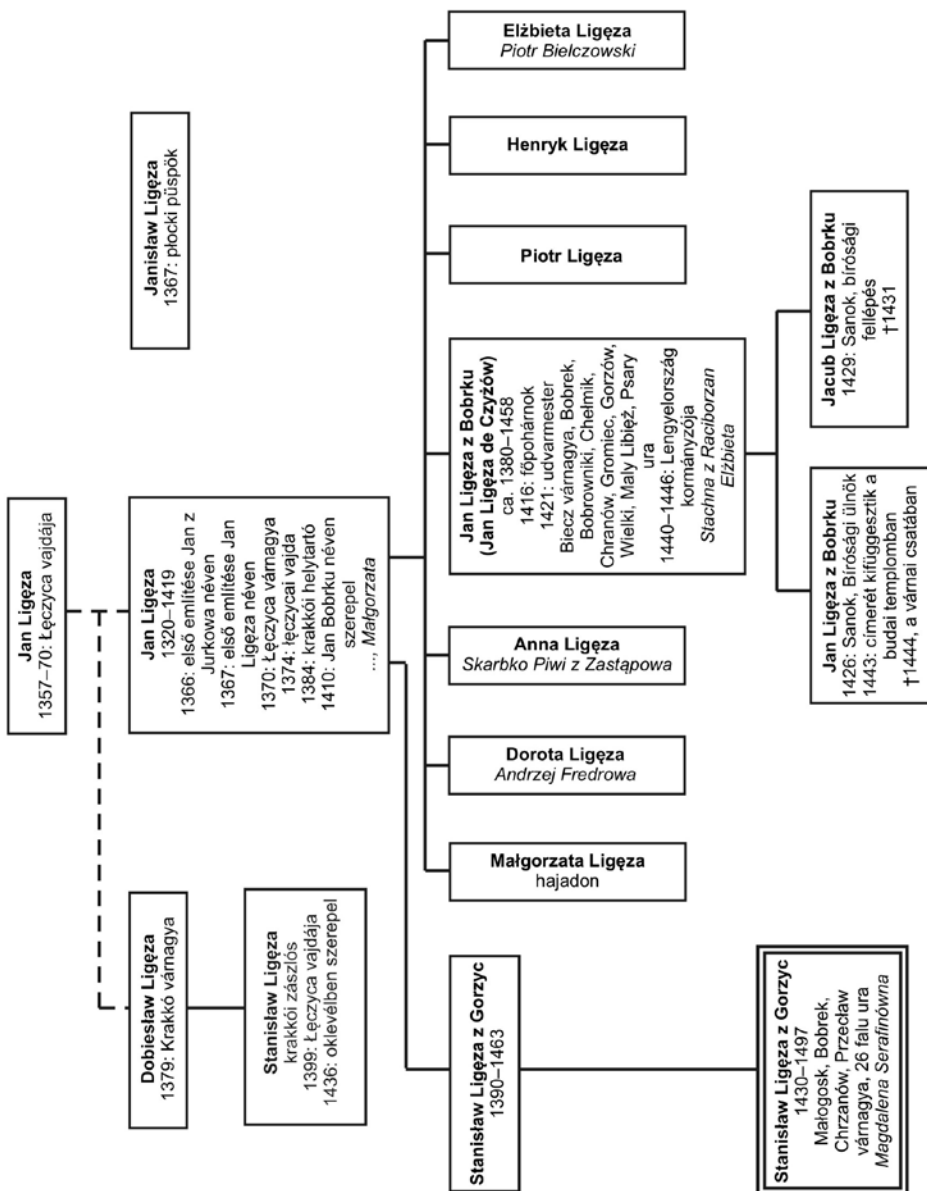
Rzeszów vára, a Ligészów

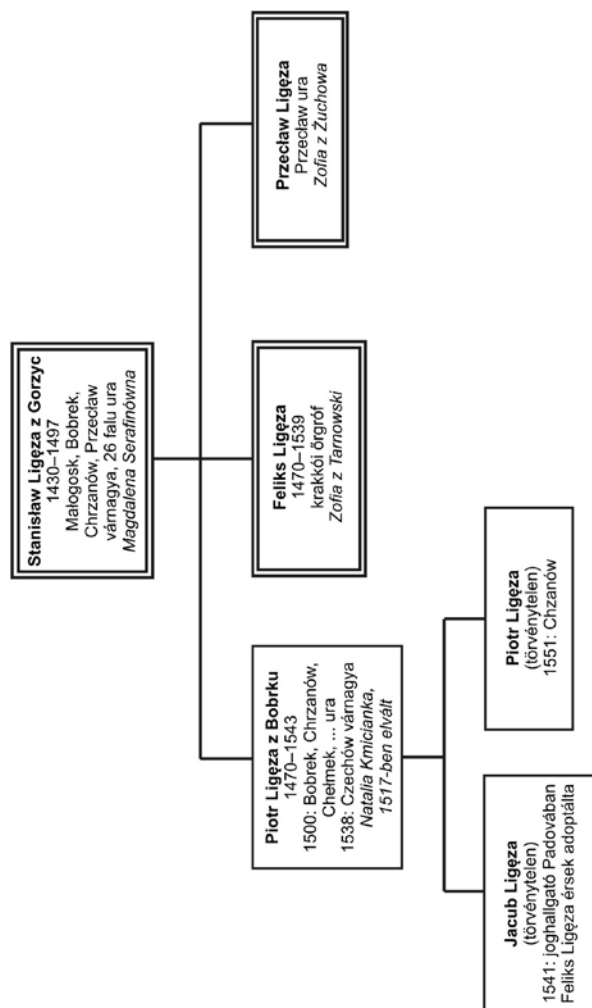

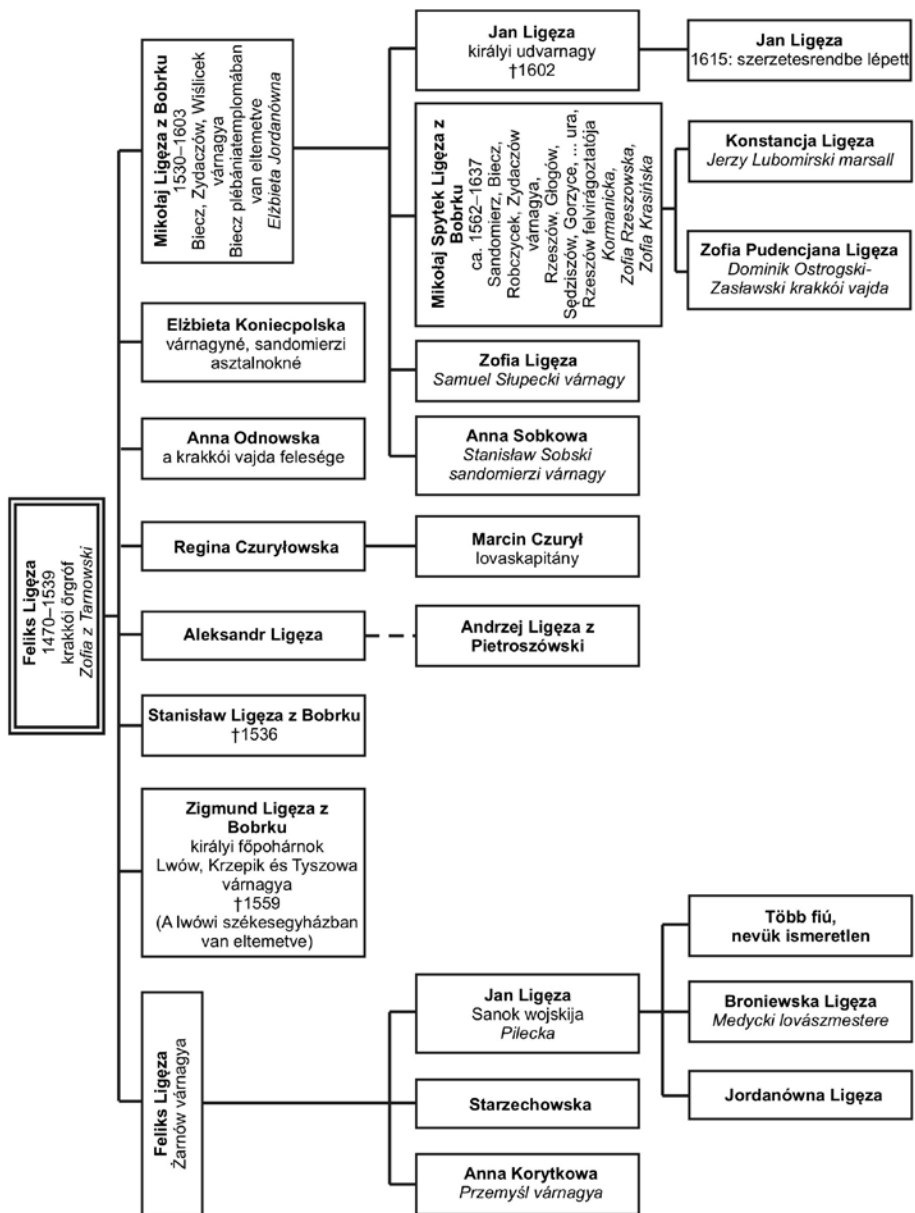
LENGYELORSZÁGI CSALÁDFÁK

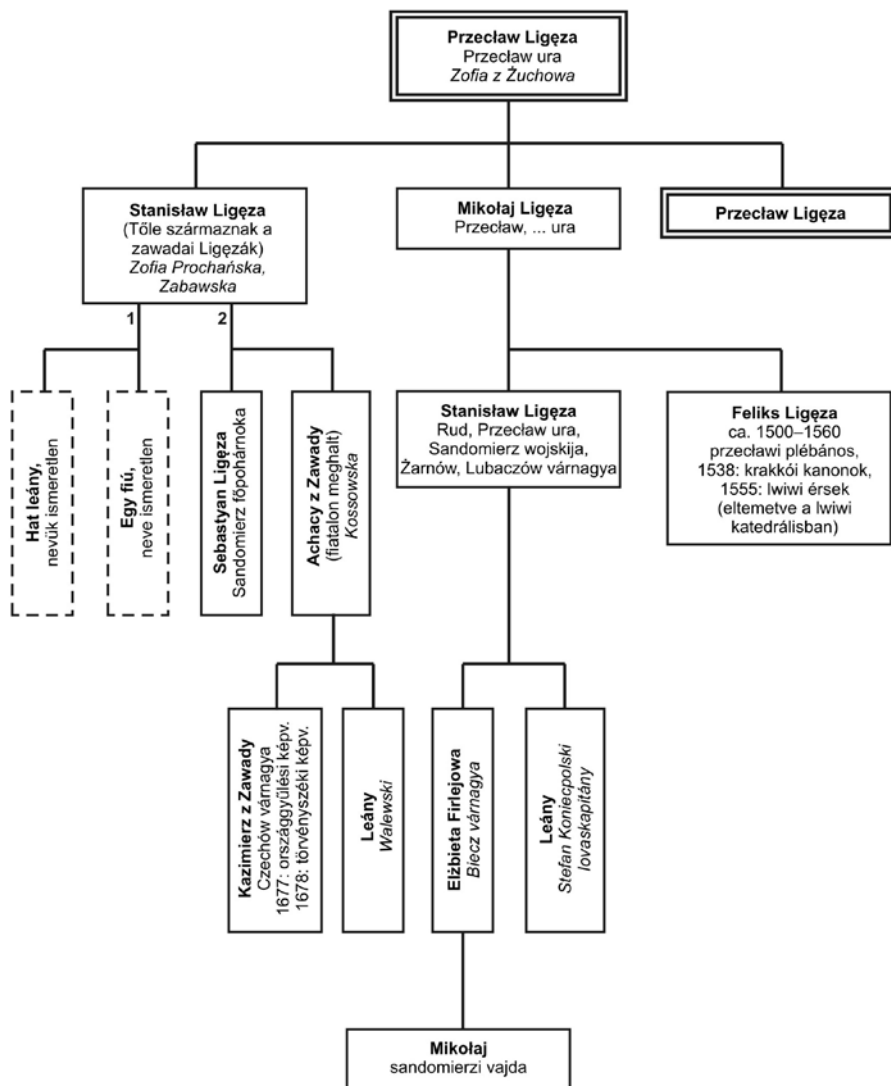
A Ligeza család ősfáját a középkori családtörténetek fordításai alapján állítottuk össze. Természetes, hogy ez hiányos, hiszen Lengyelországban nem végezhattünk mindenre kiterjedő kutatást, nem vizsgáltuk a levéltárakat és az anyakönyvek tartalmát.

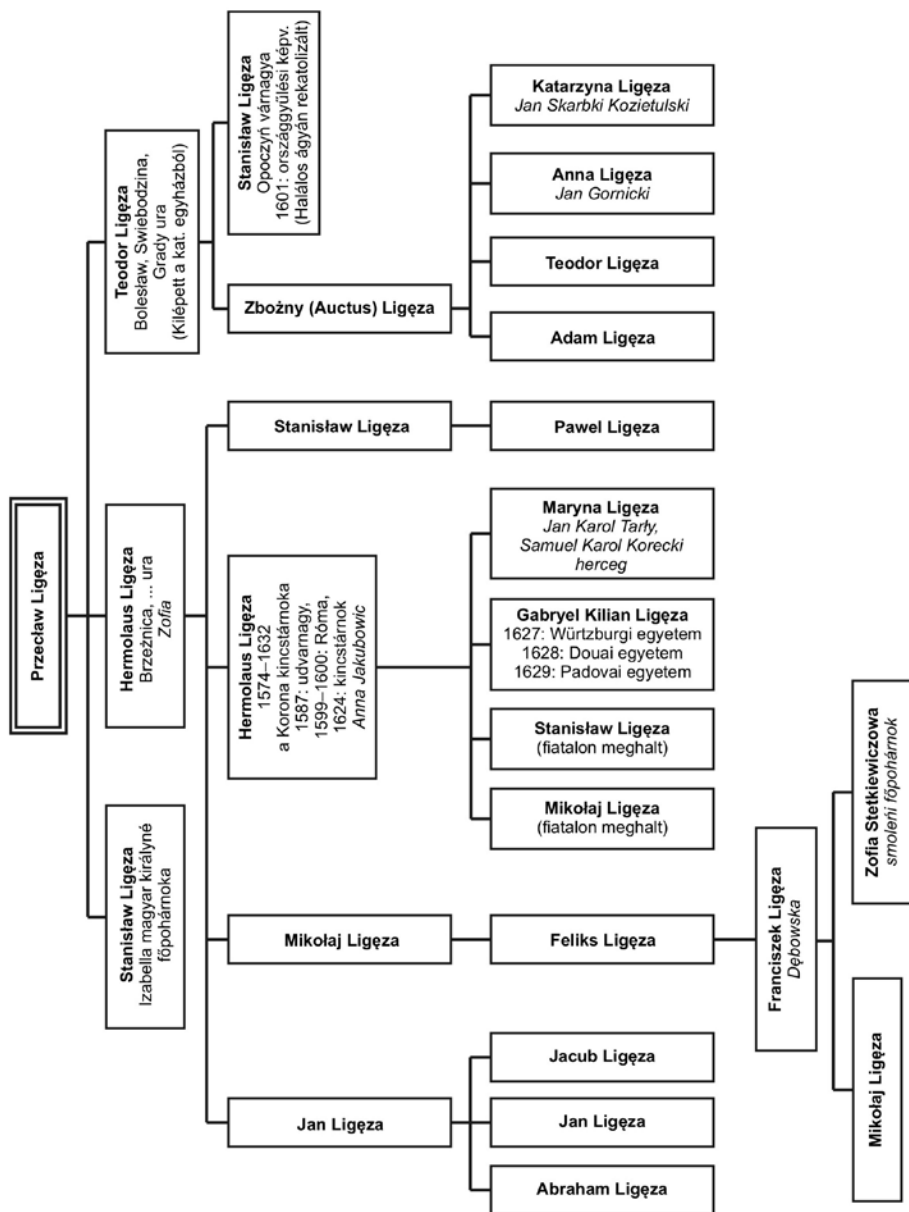
A családfa bemutatja a személyek nevét (félkövér betűvel szedve), foglalkozását, születése helyét, születése és halála évszámát, valamint házastársa nevét. A lengyel ág családfájánál a házastárs nevét dőlt betűvel szedtük. Ha hiányzott az adatok valamelyike, akkor kihagytuk a helyét is. Egy személyekhez egy ablakot rendeltünk, melyet szimpla vonal határol. Ha egy személynél megszakítottuk a családfát, akkor az ő ablakát dupla vonalú kerettel határoltuk, és egy másik lapon megismételtük ezt a duplavonalas ablakot, ott ezzel kezdjük a családfát. Az ablakokat folytonos vonal köti össze a rokoni szálaknak megfelelően. Ha a rokoni kapcsolat nem bizonyított, csak valószínűsíthető, akkor e folytonos vonal helyett szaggatott vonalat húztunk. Ha a rokoni kapcsolat vonala teljesen bizonytalan, akkor semmilyen vonalat nem húztunk.

A CSALÁD MAGYARORSZÁGI LETELEPEDÉSE

Kárpátalja a magyarországi bizánci szertartású kereszténység központi területe az Árpád-ház kihalásától kezdve. Munkácson a XV. század közepétől tevékenykedik keleti szertartású, pravoszláv püspökök. A görögkatolikusságot e területen a XVII. században a lengyel államból való püspökök és papok honosították meg, és segítették egyházi szervezetének kiépítését. A Legeza (Ligeza) család görögkatolikus tagjai, elsősorban a papok és családjaik ekkor és ezért kerültek át Lengyelországból Magyarországra.

A breszti unió és következményei

XIII. Gergely pápa már a XVI. század 70-es éveiben komoly érdeklődést mutatott az iránt, hogyan lehetne megnyerni a ruszinokat a katolicizmusnak. Ez lehetővé tette volna az erősödő Moszkvai Nagyfejedelemség iránti egyházi közeledést is, de a politikai tényező sem hiányzott Róma terveiből: a pápaság egy törekellenes koalíció megteremtésén fáradozott. A pápa létrehozta a keleti egyházak ügyeivel foglalkozó bizottságot, a Hitterjesztési Kongregáció elődjét, majd a pápai székvárosban az egyesült katolikusok papjainak képzésére hivatott Görög Kollégiumot. Róma a jezsuiták és a pápai nunciusok segítségével is igyekezett szándékait megvalósítani. A jezsuita rend előjáróinak felkérésére jelent meg Piotr Skarga (1536–1612) prédikátor műve, az *O jedności Kościoła Bożego* (Isten Egyházának egységéről, 1577). Benne Pázmány Péter krakkói tanítómestere felszólította a ruszinokat, ismerjék el a pápa fennhatóságát, és csatlakozzanak a katolikus világhoz. Ezt követően a szintén jezsuita Antonio Possevino (1553–1611) hitszónok buzdította a lengyeleket, hogy fejtsenek ki propaganda tevékenységet az ortodoxok körében. Az ügyes diplomatát a pápa küldte Lengyelországba, hogy Báthori István lengyel király és IV. Iván orosz cár között békét közvetítsen, illetve az oroszoknak a katolikus egyházzal való egyesületét előkészítse. Possevino a század 80-as éveinek elején arra a meggyőződésre jutott, hogy az egyházegyesítés érdekében először a többi keleti szlávok körében lehet és kell térítő munkát végezni.

Wilnóban lefordítottak egy katolikus katekizmust ruszinra, Kelet-Lengyelország akkori, mondhatni, hivatalos nyelvére. Megpróbálták megnyerni a ka-

toliczmusnak a leghetesebb keleti szláv főurakat, elsősorban a kijevi vajdát, Konstanty Ostrogski herceget. Ez egyébként csak ideiglenesen sikerült. A térítő munkából közvetve Báthori István is kivette részét: a keleti vidékeken, Polock, Nieświez és Lwów városban jezsuita kollégiumot alapíttatott.

Különösen a lengyel és a litván állam 1569-es összekötése és immár együttes terjeszkedése nyomán keleten óriási számban éltek pravoszlávok. Három *eparchiájuk*, azaz egyházmegyéjük korábban is működött a Rzeczpospolita területén: a chełmi, a przemysli és a halicsi (lwówi). A pravoszláv egyházmegyék száma a XVI. század végén és a XVII. elején tízre emelkedett, bár ezek elnevezése és határai bizonytalanok voltak. Az eparchiákat összefogó *metropolíát*, vagyis egyháztartományt kormányzó *metropolita* Kijevben székelt.

Az uniót előkészítő tárgyalásokon latin szertartású lengyel főpapok is részt vettek. Bała városában a szándéknyilatkozatot a przemysli püspök kivételével Lengyelország összes pravoszláv vladikája (püspöke) aláírta, még az ingadozó Michał Rahoza kijevi metropolita (1588–1599) is.

Adam Pociej és Cyryl Terlecki keleti szertartású szerzetesek 1595 karácsonyának vigíliáján Rómában elmondták a katolikusok által módosított hitvallást, és kinyilvánították a lengyel állambeli ortodoxok szándékát: egyesülnek a római katolikus egyházzal. Az eseményt a *Magnus Dominus et laudabilis nimis* kezdetű bulla adta hírül kijelentve, hogy a *bizánciak* elfogadnak minden katolikus dogmát, a pápa főségét, azaz fennhatóságát, de változatlanul megtarthatják teljes rítusukat, összes szertartásukat, a Julianus-naptárt, papjaik felszentelés előtt megházasodhatnak, és megmarad egyházi hierarchiájuk, illetve irányításának nagyfokú önállósága. VIII. Kelemen pápa levelével tértek vissza, aki megbízta a kijevi metropolitát, hogy hívjon össze zsinatot az unió kihirdetése céljából. A pápa a Varsóban székelő királyt arra kérte, hogy biztosítson a görög papságnak a latinéval egyenlő jogokat. Az uralkodó az egyházegyesítés mellett volt, többet tett érdekében, mint a lengyel főurak és a nemesség.

1596 októberében komoly érdeklődés mellett megkezdte munkáját a breszti szinódus. A király rangos megbízottjai felügyeltek a rendre. A jelen lévő latin szertartású püspökök többsége – akárcsak az előkészítő megbeszélések során – olyan egyházmegyékből (Chełm, Luck, Lwów) érkezett, amelynek területén addig pravoszláv igazgatási egységek működtek. Ott volt néhány jezsuita teológus, a határon túlról pedig nemcsak pravoszláv főpapok jöttek, hanem az alexandriai és a konstantinápolyi pátriárka képviselői is. Időközben Ostrogski, kijevi herceg az unió ellen fordult.

Az egyesülők 1596. október 9-én (a Julianus-naptár szerint szeptember 29-én) a Szent Miklós-templomban kimondták a katolikus egyházházhoz való visszatérést, az uniót. Másnap az ünnepélyes szentmisén a jezsuita Skarga prédikált Isten Egyházának egységéről.

A Magyarországon élő, protestáns Homonnai Drugeth György gróf, az ungvári vár ura, Ung és Zemplén vármegye leggazdagabb földesura, 1605-ben katolizált. Lengyel földön is voltak birtokai, ezért nyilván sokat tudott a breszti unióról. Drugeth meghívta Lengyelországból Krupecki vladikát (püspököt), hogy uradalmainak zömmel pravoszláv, lemko és ruszin jobbágyait a római hitre térítse. A püspök jezsuita szerzetesek kíséretében 1613 őszén Ungvár és Homonna környékén megkezdte munkáját. A lengyelországi tapasztalatok alapján a vladika először a pópákat akarta megnyerni a csatlakozás gondolatának, akiket híveik, úgymond vakon követnek. A pópák katolizálása azonban Krasznibródon népfelkeléshez vezetett. Ebből tanulva Drugeth György az Ung völgyébe, a Kárpátok kis, eldugott és pápa nélküli falvaiba Lengyelországból görögkatolikus papokat hívott. A papok fatemplomokat építettek és ellátták a kis települések lakóinak lelki szolgálatát. Nem véletlen, hogy éppen a Drugeth-birtok központjában, az ungvári vár kápolnájában írták alá az ungvári uniót, 1646. április 24-én.

A przemysli egyházmegye területén élt a lemko (*Lemko*, saját nevükön *Rusnak*) népcsoport. A lemkok ukrán nyelvjárást beszélő, sajátos kultúrával rendelkező, eredetileg pravoszláv vallású népcsoport tagjai. Valószínűleg különböző, részben szláv, részben balkáni népelemekből formálódtak zárt közösséggé. A XIV–XV. században telepedtek le a mai lengyel állam délkeleti határa mentén húzódó Beszkidek-hegységben, Nowy Sącz és Krynica várostól keleti irányban Jasło és Krosno város környékéig, valamint – ekkor vagy később – e határvonal közelében, a mostani Szlovákia északi sarkában.

A lengyelek között élő lemkokat írásos forrás először 1413-ban említi a Rzeczpospolita alattvalóiként. Sokáig nem tartották magukat ruszinnak vagy ukránnak, hanem kizárólag lemkonak vagy lengyelnek. Részben pravoszláv voltak miatt, részben társadalmi-gazdasági okokból segítséget nyújtottak a lengyelországi nemesség ellen 1648-ban kitört, Bogdan Hmelnickij vezette kozák felkelésnek. Miután a nemesi csapatok győztek, sok lemko a megtorlástól félve az akkori Magyarországra, Homonnai Drugeth György birtokára menekült.

A korai magyar–lengyel egyesült katolikus egyházi kapcsolatok első alakítóinak egyike Taraszovics Bazil volt. Feltehetően Lengyelországból került Kárpátaljára. A XVII. század 30-as éveiben munkácsi ortodox püspök volt, és többször megkísérelte az unióhoz való csatlakozást. Mivel hazájában még nem számított fontos egyházi személyiségnek, a lengyel dokumentumok nem említik. Csupán magyarországi hányattatása, rabsága és elűzetése állította alakját egyes kutatók figyelmének középpontjába.

Csak a lengyel államból jöhetett Munkácsra, és lett ott a XVII. század 60-as éveinek második felében szerzetesből – nem Róma, hanem I. Lipót osztrák császár és magyar király kinevezése nyomán – egyesült katolikus püspök Volosinovszki József.

A saját kinevezési jogához ragaszkodó Báthori Zsófia a következő évtized elején Malachovszky Jánost, azaz Jan Małachowskit hívta meg munkácsi püspöknek. Ő korábban Przemyślben (ahol ekkor szünetelt az unitus egyházmegye működése) címzetes, később Chełmben (1691–1693) kinevezett, de nem kormányzó egyesült szertartású vladika volt. Magyarországon sem kedvezett neki a szerencse a kinevezéssel, illetve az irányítás lehetőségével.

Az 1681-ben Munkácsra, az *apostoli vikáriátus*, vagyis helynökség élére küldött Lipniczky János Jeromos már eleve csak *vikáriusi* címet kapott az esztergomi érsektől. Lengyelországi múltját nem sikerült tisztázni.

Többet tudni a bazilita Porfiriusz Kulczyckiról, akit lengyel mágnások ajánlottak Lipót királynak. A 80-as évek második felében munkácsi püspöki helynökként dolgozhatott. Későbbi pályafutása kárpótolta ezt a képzett, széles látókörű, alighanem „igazi” lengyelnek tekinthető embert: a XVIII. században a pinszki unitus eparchia püspöke lett (1703–1716).

A XVII. század utolsó évtizedében megritkult a Munkácsra irányított és ott rövid ideig és mintegy félhivatalosan elismert, hol még ideiglenesen sem elfogadott lengyelországi főpásztorok sora. Ekkor már az osztrák császár és az északkeleti magyar földbirtokosok egyaránt, lehetőleg mellőzték a lengyel államból való unitus papokat is.

A XVII. század végétől a Rzeczpospolita papsága a magyarországi hegyek levéből fedezte a misebor nagy hányadát. A rendházak lakói ugyancsak magyar bort ittak. Lwów, a fontos világi és egyházi székhely egész árukészletének csaknem felét hazánkából szerezte be. Lwówban 1700-ban hoztak létre görögkatolikus püspökséget.

Egy ideig a Lengyelországból jött görögkatolikus papok és keleti szertartású szerzetesek (baziliták) egymással lengyel nyelven érintkeztek, a szerzetesek tudományos tevékenységük eredményeit latinul vagy lengyelül vetették papírra. A ruszin többségű vidékeken erről lehetett megismerni az egyesültek lelkészeit.

Az unitus papok java része papi családból került ki. Ritkán választottak papi hivatást polgári családok fiai, és a XVII. században gyakran szenteltek pappá jobbagy fiatalokat.

A papcsaládok fiai parókiái vagy kolostori elemi iskolába jártak, ha ilyen működött a környéken. Előfordult, hogy a felszentelés előtt egy esztendő az egyházmegye püspökének környezetében, a vizsgálzó szeme előtt töltött a jelölt, hogy elsajátítsa a liturgiát és a teológia alapelemeit. Többnyire azonban apjuk készítette fel őket a vizsgára, illetve leendő hivatásuk gyakorlására, és néha elég volt egy parókusi igazolás a papnövendék alkalmasságáról. Így aztán nemcsak latinul nem tudtak, hanem a szertartási nyelvet, az egyházi szlávot sem tanulták meg – főleg mert nem értették. A görögkatolikus papok gyakran maguk művelték földjüket, és – általában népes családjuk lévén – életmódjuk, illetve anyagi helyzetük alig különbözött a parasztokétól. Az öreg és beteges parókus sokszor vette maga mellé segédlelkésznek a fiát vagy a vejét, aki aztán – nyilván püspöki jóváhagyással – örökölte a parókiát.

A Ligezák (Legezák) megtelepedése Magyarországon

A számos lengyel főnemest adó Ligeza család története – mint minden lengyel család sorsa – szorosan összekapcsolódik az évszázadok során Lengyelországban történt társadalmi, gazdasági és politikai eseményekkel. A család életszínvonala az országgal együtt emelkedett, vagy süllyedt, miközben tagjai igyekeztek szellemi értékrendjüket megtartani, sőt fejleszteni. Amikor például oly mértékben elszegényedtek, hogy jobbágyi sorsra jutottak és kis hegyi falvakban éltek, mindig volt közülük, aki mint görögkatolikus pap, kántor vagy tanító a népét szolgálta.

A legrégebbi idő, ameddig a Ligezák története visszavezethető – a család címerének legendás története alapján – az 1022-es esztendő. E szerint tehát **a család a nemességet 1022-ben, Vitéz Boleszláv uralkodása idején kapta**, három évvel az első lengyel király, Mieszkó megkoronázása előtt.

A XI–XIV. században a Ligezák ősei – a többi lengyel nemesi családhoz hasonlóan – még nem használtak családnévet, csak keresztnévet. A nemeseket birtokuk központjának nevére azonosították. Ez okozza, hogy később, amikor megjelennek ez első családi nevek, a Pólkozić címet – a többi lengyel címerhez hasonlóan – oly sok lengyel nemesi család használja. **A feljegyzésekben először 1367-ben jelenik meg a Ligeza családnév**, amikor a német jogok alapján Jan Ligeza királyi privilégiumokat kapott a Sandomierz melletti Rzeczyca falura.

A középkori feljegyzések és a családfa összevetésével jól nyomon követhető a család vagyonának gyarapodása, mely szinte valamennyi esetben fejedelmi vagy királyi adományokból ered, az uralkodónak tett szolgálatokért. A családfából is kiderül, hogy a család legmódosabb tagjai Lengyelország mely területén éltek, merre volt birtokuk központja. Ennek alapján megállapítható, hogy a Ligezák Dél-Lengyelországban éltek, fejedelmi vagy királyi szolgálatban helyi vezetők: **vajdák vagy várnagyok voltak**, de akadt köztük magas beosztású egyházi személy, püspök és érsek is. A történetírók szerint a Ligezák mindig bőkezű mecénások voltak.

1440. július 17-én a lengyel Jagelló Ulászlót magyar királlyá koronázták. Megválasztásának feltétele volt, hogy Lengyelország teljes katonai erejével segíti Magyarországot a török ellen. Ennek megfelelően I. Ulászló török elleni hadjáratot szervezett. Az 1440-ben Magyarországra készülő király a krakkói várnagy, **Jan Ligeza de Czyżów** teljes jogú fennhatóságára bízta országát, erről tanúskodik a rzeszówi ferences templom szentélyének bal oldalfalán elhelyezett márványtábla latin felirata. **Lengyelország kormányzója tehát 1440 és 1446 között Jan Ligeza de Czyżów volt.**

A török elleni hadjáratra Ulászlót elkísérte több lengyel nemes ifjú, közöttük Jan Ligeza de Czyżów fia, Jan Ligeza is. Jan Ligeza az 1443. évben vezetett hadjáratban kitüntette magát, ezért címerét kifüggesztették a budai Szűz Mária-temp-

lomban, azaz a mai Nagyboldogasszony- (Mátyás-) templomban. Királya mellett harcolva, vele együtt esett el a várnai ütközetben, 1444-ben.

A család leghíresebb és talán leggazdagabb tagja Mikolaj Spytek Ligeza z Bobrku (ca. 1562–1637), Rzeszów város fölvirágoztatója volt. A Ligezák vagyonának zöme öröklés útján került hozzá, de házasságai is gyarapították birtokát. Fiú örökösei nem maradtak, így a korabeli lengyel szokásnak megfelelően a hatalmas vagyon leányaira, Zofia Pudencjana-ra és Konstancjára maradt. **Zofia Pudencjana**, a későbbi krakkói vajda Dominik Ostrogski-Zasławski felesége, **Konstancja** pedig a későbbi állami marsall Jerzy Lubomirski első felesége lett. Zofia Pudencjana kapta Rzeszówot és 39 falut, Konstancja pedig 25 falut a krakkói és a sandomierzi vajdaságban. Ilyen módon a Ligezák vagyona 1637-ben átkerült két mágánás dinasztia, a Kijevből származó **Ostrogski** család, valamint a királyellenes és osztrákbarát **Jerzy Lubomirski** tulajdonába.

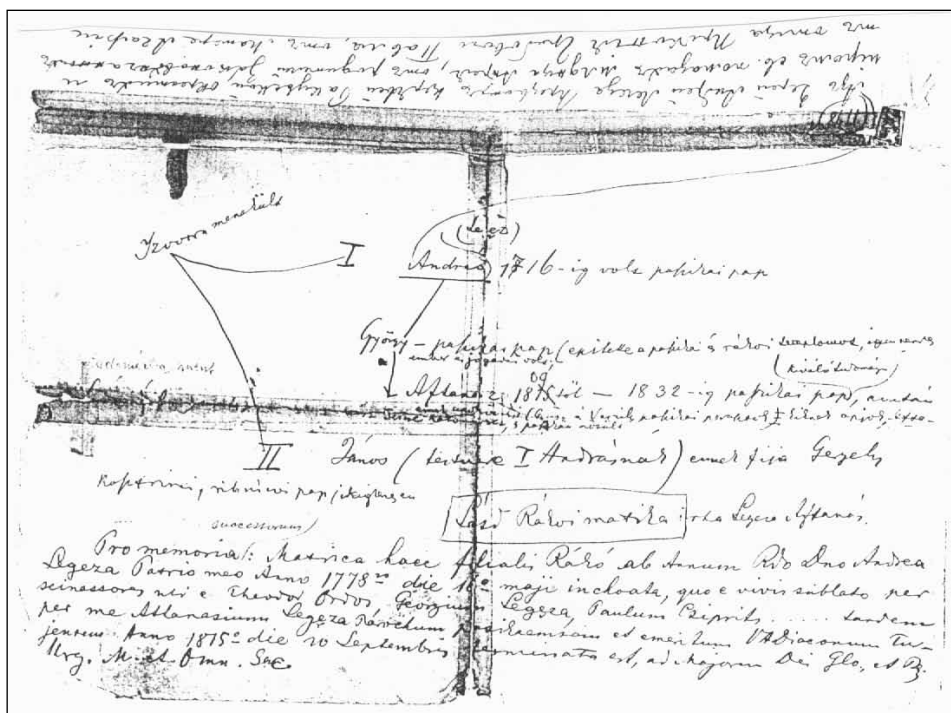
Kasper Niesiecki SJ. jegyezte le, hogy Teodor Ligeza, aki a XVI. század második felében élt, *„e családból egyedülállóan kilépett a katolikus egyházból”*, és fia, Stanisław, *„az apai hibát kiküszöbölte, haldokolván visszatért az ősi katolikus hitre”*. Lengyelországban a katolikus egyházból való kilépés ekkor jelenthetett protestánsná, ritkábban pravoszlávvá válást. Teodor Ligeza áttérhetett a pravoszláv vallásra, de az sem zárható ki, hogy protestáns lett, mint sok nemes ebben az időszakban. (A Ligeza család ága egyébként Teodor Ligeza ágán két generáció múlva kihalt.) A keleti kereszténység iránti szimpátiát egyes Ligezák körében felerősíthette az 1596-os breszti unió következtében létrejött görögkatolikuság is. Mindezek azonban a századfordulón és a XVII. század első felében csak a későbbi események előszelét jelenthették.

A XVII. század Lengyelországában állandósult háborúk a lengyel nemesség vagyonát, így valószínűleg a Ligeza család megmaradt kisebb birtokait is felémésztették. A kozákok felkelése Hmelnickij vezetésével (1648), a lengyel-orosz (1654–1656) és a lengyel-svéd (1655–1660) háború, II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata (1657) és a század második felében állandósuló török és tatár betörések anyagi és társadalmi összeomlást eredményeztek a lengyelek számára. A lakosság jelentős hányada elpusztult, sokan elmenekültek az országból.

A Lwówban vagy a város környékén élő, elszegényedett Ligezák közül az egyik, vagy talán több is, ismeretlen ok miatt tért át a római katolikus vallásról görögkatolikusra, valószínűleg a XVII. század közepén. Elképzelhető, hogy az áttérés oka a papi hivatástudat volt, és az a tény, hogy a breszti unió egyezményei alapján a görögkatolikus egyházban megmaradt az a keleti egyházi szokás, mely szerint nős férfit is pappá szentelnek. Minden esetre ekkor vette kezdetét Lengyelországban a Ligeza (Legeza, Legeza) görögkatolikus papcsalád története.

A XVII. század második felében a mai Kárpátalja területére Lengyelországból hívtak görögkatolikus egyházi vezetőket és papokat az ott élő ruszinok katolizá-

lására, valamint a hazánkba menekült lemkok lelki ellátására. E téren különösen Drugeth György ungvári földesúr volt aktív, aki szerette volna ruszin jobbágyságot katolizálni. Birtoka átnyúlt Lengyelországba, tehát számára kézenfekvő volt földje lengyel területeiről görögkatolikus papokat meghívni az Ung völgyének kis falvaiba. Így kerülhetett a Ligéza (Legéza, Legeza) család Magyarországra – mint lengyel görögkatolikus papcsalád – a XVII–XVIII. századfordulón, és lett hazánkban a görögkatolikusság egyik bástyája.

A Legeza család legrégebbi feljegyzése a lengyel eredetről

Az erre vonatkozó legrégebbi feljegyzés, amit a család őriz, egy levél melléklete. A levelet Legeza Iréneusz (1861–1929) turjasebesi görögkatolikus pap írta testvérének, Legeza Viktor tanárnak, de a levéllel azonos minőségű, bordás vízjellet ellátott papírra írt mellékletet más jegyezte le. Dátum sem a levélen, sem a mellékleten nincs. Az alábbiakban közöljük a levél mellékletének pontos tartalmát:

Izvorra menekült

I. András (Legeza) 1716-ig volt paszikai pap

György – paszikai pap (építette a paszikai és rákói templomot, igen rendes ember és jó gazda(?) volt;

Athanáz 1809-től – 1832-ig paszikai pap, kiváló tudományú, azután Ladomérba ment. Ennek unokaöccsei; György és Vaszily paszikai parasztok, kiknek apjuk, Athanáz öccse katona volt, s Paszikán nősült.

II. János (testvére I. Andrásnak), ennek fia Gergely kosztrinaí, ribnicaí pap ideiglenesen.

Lásd Rákói matrika írta Legeza Athanáz.

Pro memoria successorum: Matrica haec filialis Rákó ab Annum Rdo Dno Andrea Legeza Patrio meo Anno 1778 die 16 maji inchoata, quo e vivis sublato per scinassores ubi e Theodor Ordos Georgium Legeza, Paulum Cziprits ... tandem per me Athanasium Legeza Parochum pasikaemsem et emerikum. VADiaconum Turjensem Anno 1815 die 20 Septembris terminata est, ad Majorem Dei Glo., et Te. Mrg. M. et Omn. Senc.²

E szerint Legeza András és János testvérek Lengyelországból menekültek hazánkba, és Izvor községben telepedtek le. Izvor, más néven Beregforrás (ma Rodnikivka nevű község a Kárpátalján) napjainkban ruszinok lakta kis település, Turjasebestől kb. 10 km-re északkeleti irányban. A hegyek között megbúvó falu lakossága 1910-ben 503 fő volt.

A Legeza család tagjai akár szabad akaratból, akár kényszer hatására kerültek Lengyelországból a Kárpátok eldugott, kis fálvába, Izvorba, az új hazában megsohasodtak, s e közben mindig megőrizték és családon belül továbbadták a lengyel eredet tudatát, a nemes múlt emlékét, és hogy a család címere számárfejet és egy félkecskét ábrázol.

² Az utódok emlékeztére: Ezt az anyakönyvet apám, Legeza András, egykori rákói filiális kezdte meg 1778. május 16-án, és miután ő elment az élők közül, Legeza György, szerzetesi nevén Teodor, Cziprits Pál ... végül én, Legeza Athanáz, paszikai parókus és nyugalmazott fejeztem be 1815. szeptember 20-án, Isten dicsőségére és ...

A Kárpátok hegyei közt megbújó kis falu, Izvor adott otthont a Ligézáknak

GÖRÖGKATOLIKUS PAPJAINK

A Legeza család tagjai mindig kötelességüknek tartották katolikus hitük védelmét és szolgálatát. Sokan lettek közülük görögkatolikus papok, vagy tanítók, kántortanítók. Nevüket, szolgálati helyüket és a legfontosabb adataikat az 1816-tól néhány évenként összeállított és kiadott Munkácsi Görög-Katolikus Püspökség Schematizmusai, az Eperjesi Görög-Katolikus Püspökség Schematizmusai (1846), valamint a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye Schematizmusai tartalmazzák. Ezeknél részletesebb (és pontosabb) adatokat gyűjtött össze Bendász István – Gulágot megjárta görögkatolikus kanonok – a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papjairól. Bendász kanonok úr halála után fia, Bendász Dániel (szintén görögkatolikus pap) rendelkezésünkre bocsátotta felbecsülhetetlen értékű apai hagyatékából a Legezákra vonatkozó adatokat, melyeket részletesen összevetettünk a schematizmusok adataival. További kútfő volt P. Dudás Bertalan OSBM., bazilita tartományfőnök adatszolgáltatása a Legeza nevű bazilita szerzetesekről.

A schematizmusok a papok adatain kívül tartalmazzák a tanítók, kántortanítók adatait is, a fejezet végén közöljük ezeket.

A Legeza család görögkatolikus papjai Magyarországon:

Neve:	Legeza István
Felszentelés:	1714.
Szolgálati hely:	Felsőpásztély
Megjegyzés:	Csak valószínűsíthető a családnév, Bendász István kanonok anyagában vezetéknev nélkül szerepel!

Neve:	Legeza János
Felszentelés:	1717. február 2.
Szolgálati hely:	Turjasebes
Megjegyzés:	Csak valószínűsíthető a családnév, Bendász István kanonok anyagában vezetéknev nélkül szerepel!

Neve:	Legeza Bazil
Felszentelés:	1737. február 17., Olsavszky Simon István püspök
Szolgálati helyek:	1737–1752: Turjasebes
Meghalt:	1759 előtt

Neve: **Legeza János**
 Született: Poroskő, 1728 körül
 Feleség: ... Anna
 Felszentelés: 1759. július 23., Olsavszky Mihály Emmánuel püspök
 Szolgálati helyek: 1759–1768: Drágabártfalva
 1768–1780: Poroskő
 1780–1785: Havasköz
 1785–1803: Turjaremete
 Meghalt: Turjaremete, 1803. szeptember 29.
 Beszélt nyelv: rutén
 Megjegyzés: libertinus

Neve: **Legeza (Ligenza) Gergely (György)**
 Édesapja: Bazil pap
 Született: Turjasebes, 1734 körül
 Felszentelés: 1759. július 23., Olsavszky Mihály Emmánuel püspök
 Szolgálati helyek: 1759–1782: Turjasebes
 1782–1821: Tiha
 Meghalt: Tiha, 1821. december 22.
 Megjegyzés: az 1806-os schematizmusban *Ligenza* néven szerepel

Neve: **Legeza András**
 Édesapja: Bazil pap
 Született: Turjasebes, 1735 körül
 Teológia: Munkács
 Feleség: Mudry Anna
 Felszentelés: 1765, Olsavszky Mihály Emmánuel
 Szolgálati helyek: 1765–1785: Turjavágás
 Beszélt nyelv: rutén, lengyel

Neve: **Legeza Simon**
 Édesapja: Bazil pap
 Született: Turjasebes, 1742 körül
 Teológia: Munkács
 Felszentelés: 1770. június 6., Bradács János püspök
 Szolgálati helyek: 1770–1775: Ungsasfalva
 1784–1790: Köblér
 1790–1792: Felsőpásztély
 1792–1802: Ungtölgyes
 1802–1803: Gombás
 Beszélt nyelv: rutén

Neve: **Legeza Gábor**
 Édesapja: Legeza (Ligenza) Gergely (György)
 Született: Turjasebes, 1757.
 Teológia: Ungvár
 Házasságkötés: Ungvár, 1781. október 18.
 Feleség: Zsettkay Mária
 Felszentelés: 1782. június 24., Bacsinszky András püspök
 Szolgálati helyek: 1782–1795: Kisberezna
 Beszélt nyelv: rutén, lengyel, magyar
 Megjegyzés: felesége másodszor férjhez ment 1802. május 10-én Poroskay Mihályhoz, Ungvár város jegyzőjéhez.

Neve: **Legeza Bazil**
 Édesapja: Legeza (Ligenza) Gergely (György)
 Született: Turjasebes, 1757 körül
 Teológia: Ungvár
 Feleség: Dundrovics Anna, János pap lánya
 Felszentelés: 1784. június 29., Bacsinszky András püspök
 Szolgálati helyek: 1784–1785: Fenyvesvölgy
 1785–1804: Havasköz
 Beszélt nyelv: rutén, lengyel, magyar
 Megjegyzés: libertinus

Neve: **Legeza György**
 Édesapja: János pap
 Született: Drágabártfalva, 1766 körül
 Teológia: Ungvár
 Házasságkötés: 1792. április előtt
 Feleség: Huncza N., a purnyákfalvi ... Tódor pap lánya
 Felszentelés: 1793. április 21.
 Szolgálati helyek: (?): Újszemere
 (?)-1805: Turjavágás
 Meghalt: Turjavágás, 1805. július 13.
 Beszélt nyelv: rutén, lengyel, magyar

Neve: **Legeza (Ligenza) Bazil**
 Édesapja: András pap
 Édesanyja: Mudry Anna
 Született: Turjasebes, 1769. december 26.
 Teológia: Lemberg

Házasságkötés: Alsóhunkóc, 1793.
 Feleség: Bacsinszky Zsuzsanna, György pap és Sztrippai Ilona lánya
 Felszentelés: 1793. április 21., Bacsinszky András püspök
 Szolgálati helyek: 1793–1799 Alsóhunkóc
 1799–1801: Hegygombás
 1805–1818: Turjaremete
 1818–1820: Turjasebes
 1820–1826: nyugdíjban Turjavágáson
 Meghalt: Turjavágás, 1826. május 16., végelgyengülésben
 Megjegyzés: az 1806-os schematizmusban *Ligenza* néven szerepel

Neve: **Legeza (Ligenza) János**
 Édesapja: András pap
 Édesanyja: Mudry Anna
 Született: Turjavágás, 1773 körül
 Teológia: Ungvár
 Felszentelés: 1800. április 6., Bacsinszky András püspök
 Szolgálati helyek: 1800–1824: Beregsárrét (Kálnik)
 1824–1834: Ormód
 1834–: nyugdíjban
 Meghalt: 1834. október 6.
 Beszélt nyelv: rutén, magyar, német, lengyel
 Megjegyzés: az 1806-os schematizmusban *Ligenza* néven szerepel

Neve: **Legeza (Ligenza) Atanáz**
 Édesapja: Legeza (Ligenza) Gergely (György) pap
 Született: Turjasebes, 1774. november 5.
 Teológia: Pozsony
 Feleség: Jaromisz Zsuzsanna, Mihály pap és Ilykovics Mária lánya
 Felszentelés: 1801. március 14., Bacsinszky András püspök
 Szolgálati helyek: 1801–1802: Tiha, cooperator
 1802–1803: Fenyvesvölgy
 1803–1810: Perecseny
 1810–1835: Turjavágás
 1835–1839: Ladamér
 Tisztség: 1803–1810: turjai kerületi esperes
 Meghalt: Ladamér, 1839. szeptember 4.
 Beszélt nyelv: rutén, lengyel, magyar
 Megjegyzés: az 1806-os schematizmusban *Ligenza* néven szerepel

Neve:	Legeza János
Édesapja:	Illés kántor
Édesanyja:	... Anna
Született:	Turjasebes, 1783
Teológia:	Ungvár
Házasságkötés:	Ladomir
Feleség:	Jaczkovics Anna, Bazil pap és Rapacs Anna lánya
Felszentelés:	1810. május 1., Bradács Mihály püspök
Szolgálati helyek:	1810–1840: Tiha
Meghalt:	1840. szeptember 27., végelgyengülés
Beszélt nyelv:	magyar, lengyel, román, orosz
Neve:	Legeza Gergely (György)
Édesapja:	János pap
Édesanyja:	... Anna
Született:	Turjaremete, 1793. szeptember 24.
Teológia:	Ungvár
Feleség:	Freundhoffer Mária (római katolikus)
Felszentelés:	1820. április 2., Pócsy Elek püspök
Szolgálati helyek:	1820–1822: Turjasebes 1822–1846: Csontos 1854–1855: Alsóhalas 1855–1856: nyugdíjban
Meghalt:	1856. április 16.
Beszélt nyelv:	lengyel, rutén
Megjegyzés:	Felesége meghalt Csontoson, bélrákban, 1846. április 25-én
Neve:	Legeza András
Édesapja:	Legeza (Ligenza) Bazil pap
Édesanyja:	Bacsinszky Zsuzsanna
Született:	Alsóhunkóc, 1795
Teológia:	Ungvár
Feleség:	Ladzsinszky Anna, Bazil pap és Farkas Mária Rozália lánya
Felszentelés:	1820. április 2., Pócsy Elek püspök
Szolgálati helyek:	1820–1833: Alsóhalas 1833–1846: Koromlak 1846–1874: nyugdíjasként Felsőnémeti és Bercsényifalva
Meghalt:	1874. március 31., végelgyengülésben

Neve: **Legeza Gergely (György)**
 Édesapja: Bazil pap
 Édesanyja: Dundrovics Anna
 Született: Havasköz, 1806.
 Teológia: Ungvár, Nagyvárad, Ungvár
 Feleség: Brenzovics Borbála, István pap és Lengyel (?) lánya
 Felszentelés: 1831. április 28., Pócsy Elek püspök
 Szolgálati helyek: 1831–1844: Szemerekő
 1844–1870: Kisberezna
 Meghalt: 1870. május 23., vízkór

Neve: **Legeza Atanáz**
 Édesapja: Legeza (Ligenza) Atanáz pap
 Édesanyja: Jaromisz Zsuzsanna
 Született: Turjavágás, 1811. június 25.
 Teológia: Ungvár, Nagyszombat
 Házasságkötés: Patakőfal, 1836. február 10.
 Feleség: Schivulszky Anna, Illés pap és Pásztényi Anna lánya
 Felszentelés: 1836. április 15., Tarkovics Gergely eperjesi püspök
 Szolgálati helyek: 1836–1844: Kiskolon
 1845–1866: Hársfalva
 Tisztség: 1847–1866: szolyvai kerületi esperes
 Meghalt: Hársfalva, 1866. február 17., vízibetegségben

Neve: **Legeza Özséb OSBM**
 Felszentelés: 1838. december 27., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1838–1839: Máriapócs
 1840–1842: Dombó
 1842: Bikszád
 1843–1845: Misztice, vikárius
 1846: Krasznibród, vikárius
 1848: Munkácson van, Karácsonyfalván segédlelkész
 1851: Husztboronya, házfőnök
 Meghalt: Husztboronyán, 1853-ben tüdővészben
 Megjegyzés: bazilita szerzetes

Neve: **Legeza András**
 Megjegyzés: 1839-ben a csernekhegyi Szent Miklós-monostorban novicius volt. Mivel a következő, 1841. évi schematizmusban már nem szerepel, valószínűleg fiatalon elhunyt.

Neve: **Legeza Bazil**
 Édesapja: Legeza (Ligenza) Atanáz pap
 Édesanyja: Jaromisz Zsuzsanna
 Született: Turjavágás, 1818. december 21.
 Teológia: Ungvár, Nagyszombat
 Házasságkötés: Poroskő, 1843. november 4.
 Feleség: Tabakovics Anna, Bazil pap és Lengyel Mária lánya
 Felszentelés: 1843. december 21., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1843–1844: Poroskő
 1844–1855: Kiskolozs
 1855–1873: Csontos
 Meghalt: Csontos, 1873. május 5., köszvényben

Neve: **Legeza József**
 Édesapja: Gergely pap
 Édesanyja: Freudhoffer Mária
 Született: Turjasebes, 1820. december 2.
 Teológia: Ungvár, Szatmár
 Feleség: Szaxun Anna, Tódor pap és Danielovics Julianna lánya
 Felszentelés: 1845. december 18., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1846–1848: Csontos
 1848–1868: Turjasebes
 1868–1872: Drugetháza (Zaricsó)
 1872–1890: Turjavágás
 Tisztség: 1885-től szentszéki tanácsos
 Meghalt: 1890. július 3., szélhűdés

Neve: **Legeza Mihály**
 Édesapja: Gergely pap
 Édesanyja: Freudhoffer Mária
 Született: Csontos, 1822. szeptember 22.
 Teológia: Ungvár, Nagyszombat
 Felszentelés: 1845. december 18., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1850–1856: vicerektor a szemináriumban
 1856–1861: Sátoraljaújhely
 1861–1867: Iványi
 1867–1868: Dávidfalva
 1868–1869: nyugdíjban
 Meghalt: Drugetháza, 1869. december 4., végelgyengülés

Neve: **Legeza Sándor**
 Édesapja: Gergely pap
 Édesanyja: Freudhoffer Mária
 Született: Csontos, 1827. augusztus 13.
 Teológia: Ungvár
 Felszentelés: 1851. április 6.
 Szolgálati helyek: 1852: Galambos
 1852–1862: Hodász
 1862–1887: Ajak
 1887–1897: Bácsaranyos
 Meghalt: 1897. július 28., szívszélhűdés

Neve: **Legeza Sándor**
 Édesapja: Gergely pap
 Édesanyja: Brenzovics Borbála
 Született: Szemerekő, 1832. február 28.
 Teológia: Ungvár
 Feleség: Danilovics Petronella
 Felszentelés: 1862. szeptember 30., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1863–1865: Oroszhomoró
 1867–1870: Nagypásztély
 Meghalt: Nagypásztély, 1870. március 14., tífusz
 Megjegyzés: 1865-ben újra szentelték, oka ismeretlen

Neve: **Legeza Miklós**
 Édesapja: Gergely pap
 Édesanyja: Freudhoffer Mária
 Született: Csontos, 1837. március 8.
 Teológia: Ungvár
 Feleség: Malczovszky Mária, János pap és Hrabár Cecilia lánya
 Felszentelés: 1864. április 17., Popovics Bazil püspök
 Szolgálati helyek: 1865: Zugó
 1866–1868: Hársfalva
 1868–1869: Dávidfalva
 1869–1878: Újkemence
 1878–1902: Hunkóc
 Tisztség: 1892–1902: szobránci kerületi esperes
 Meghalt: Alsóhunkóc, 1902. április 30., szívszélhűdés

Neve: **Legeza Tivadar**
 Édesapja: József pap
 Édesanyja: Szaxun Anna
 Született: Csontos, 1846. november 13.
 Teológia: Ungvár, Bécs
 Házasságkötés: Királyháza, 1871. január 24.
 Feleség: Ivancsó Mária, Bazil pap és Markos Anna lánya
 Felszentelés: 1871. július 6., Pankovics István püspök
 Szolgálati helyek: 1871–1873: Nyíregyháza
 1873–1908: Papfalva
 Meghalt: Papfalva, 1908. július 13., szívszélhűdés

Neve: **Legeza Miklós Mihály OSBM**
 Született: 1851 körül
 Szerzetesi fogadalom: 1877.
 Felszentelés: 1879. június 1.
 Szolgálati helyek: 1875: Máriapócs, tanár a bazilita iskolában
 1881–1882: Oroszmokra
 1883: Nyíregyháza
 1884: Sátoraljaújhely
 1885: Máriapócs, lektor
 1886: Turjavágás
 Kisberezna
 1888: Máriapócs
 Meghalt: Máriapócs, 1890. április 8.
 Megjegyzés: bazilita szerzetes

Neve: **Legeza Sándor**
 Édesapja: János pap
 Édesanyja: Saxun Anna
 Született: Turjasebes, 1855. május 4.
 Teológia: Esztergom, Ungvár
 Házasságkötés: Buj, 1880. március 4.
 Feleség: gelsei Lámfalussy Anna, Sándor pap és Grigássy Etel lánya
 Felszentelés: 1880. április 4., Pásztélyi Kovács János püspök
 Szolgálati helyek: 1880–1893: Hajdúdorog
 1894–1898 Bökény
 1898–1906: Batár
 1906–1919: Királyháza
 Tisztség: 1906-tól c. esperes

Meghalt:	1916–1919: szászfalusi kerületi esperes Királyháza, 1919. augusztus 25., tüdőlob
Megjegyzés:	A schematizmus szerint 1908-ban Feketeardón szolgált
Neve:	Legeza Iréneusz
Édesapja:	József pap
Édesanyja:	Szaxun Anna
Született:	Turjasebes, 1861. április 2.
Teológia:	Ungvár
Házasságkötés:	Visóoroszi, 1886. január 4.
Feleség:	Petrovics Emilia, Emil pap és Bacsinszky Bartolomea lánya
Felszentelés:	1886. január 7., Pásztélyi Kovács János püspök
Szolgálati helyek:	1886–1892: Turjavágás 1892–1920: Kelen 1920–1929: Turjavágás
Meghalt:	Turjavágás, 1929. szeptember 8.
Megjegyzés:	az 1908-as schematizmusban <i>Irenaeus Legeza (de Bobrek)</i> néven szerepel
Neve:	Legeza Ágoston
Édesapja:	Miklós pap
Édesanyja:	Malczovszky Mária
Született:	Újkemence, 1871. április 6.
Teológia:	Ungvár
Házasságkötés:	Solymos, 1899. október 23.
Feleség:	Lescsisin Irén, György pap és Gebé Ilona lánya
Felszentelés:	1899. december 17, Firczák Gyula püspök
Szolgálati helyek:	1899–1900: Vécse, cooperator 1900–1911: Jeszenő 1912–1927: Solymos
Meghalt:	1927. szeptember 8.
Neve:	Legeza Miklós
Édesapja:	Miklós pap
Édesanyja:	Malczovszky Mária
Született:	Újkemence, 1877. március 17. vagy 27.
Házasságkötés:	1905. november 16.
Feleség:	Szaplonczay Irén, György pap és Malogh Olga lánya
Felszentelés:	1905. december 4. vagy 24., Firczák Gyula püspök
Szolgálati helyek:	1905–1908: Hajdúdorog

	1908–1918: Karász 1918–1934: Ajak 1934-től nyugdíjban
Meghalt:	1934. március 8.
Neve:	Legeza József
Édesapja:	Tivadar pap
Édesanyja:	Ivancsó Mária
Született:	Beregpapfalva, 1882. június 23.
Teológia:	Ungvár
Házasságkötés:	Szeklence, 1905. november 23.
Feleség:	nagybesztercei Medveczky Anna, Péter pap és Egressy Emilia lánya
Felszentelés:	Ungvár, 1905. december 24., Firczák Gyula püspök
Szolgálati helyek:	1905–1906: Huszt 1906–1915: Feketeardó 1915–1923: Alsóverecke 1923–1926: Csengerújfalú 1926–1959: Oros
Tisztség:	1915–1923: vereckei kerületi esperes 1935-től szentszéki tanácsos
Meghalt:	Oros, 1959. július 23.
Neve:	Legeza Jenő
Édesapja:	János csizmadia
Édesanyja:	Sirokai Mária
Született:	Beregszász, 1885. január 4.
Teológia:	Budapest, Ungvár
Házasságkötés:	Beregszász, 1939. február 23.
Feleség:	Skira Gizella, Pál asztalos lánya
Felszentelés:	1909. március 7., Firczák Gyula püspök
Szolgálati helyek:	1909–1910: Makkosjánosi 1910–1915: Kovászó
Meghalt:	Kovászó, 1915. március 13., bélcसारodásban
Neve:	Legeza Ödön
Született:	Hévízgyörk, 1886. június 30.
Teológia:	Ungvár
Feleség:	Bánhegyi Edith, római katolikus
Felszentelés:	Nyíregyháza, 1915. március 28.

Szolgálati helyek:	1915–1931: Cséke 1931–1948: Nyíradony, parókus
Tisztség:	püspöki tanácsos
Meghalt:	Budapest, 1969. június 22.
Megjegyzés:	Ld. külön fejezetben is!
Neve:	Legeza Bazil
Megjegyzés:	A bazilita szerzetesrend nyilvántartása szerint 1897-ben és 1898-ban a máriapócsi kisszeminarium hallgatója volt. Valószínűleg fiatalon elhunyt.
Neve:	Legeza József
Édesapja:	János csizmadia
Édesanyja:	Sirokai Mária
Született:	Beregszász, 1888. szeptember 9.
Teológia:	Ungvár, Beregszász
Házasságkötés:	Mezőterebes, 1914. november 26.
Feleség:	Baltovics Ilona, Miklós pap és Stéfán Ilona lánya
Felszentelés:	1914. december 19., Papp Antal püspök
Szolgálati helyek:	1914: Beregszász 1914–1916: Makkosjánosi 1916–1932: Kovászó 1932–1939: Ilonokújfalú 1939–1949: Batár
Meghalt:	Beregszász, 1985. november 21., gyomorrák
Megjegyzés:	szovjet lágert túlélte, ld. külön fejezetben!
Neve:	Legeza Tivadar Elek OSBM
Édesapja:	Tivadar pap
Édesanyja:	Ivancsó Mária
Született:	Beregpapfalva, 1890. március 29.
Felszentelés:	Ungvár, 1915. december 19.
Szolgálati helyek:	1927: Máriapócs 1928–1934: misszió az USA-ban 1934–1938: Kisberezna 1938: USA 1939–1940: Ungvár 1944: Máriapócs 1948: Hajdúdorog
Tisztség:	1939–1940: ungvári bazilita házfőnök

Meghalt:	Zemplénagárd, 1973. december 3.
Megjegyzés:	eltemetve Máriapócon.
Neve:	Legeza István
Édesapja:	Tivadar pap
Édesanyja:	Ivancsó Mária
Született:	Beregpapfalva, 1892. augusztus 24.
Teológia:	Ungvár, Szatmár
Házasságkötés:	Alsóhalas, 1920. február 20.
Feleség:	Dudinszky Izabella, János pap és Újhelyi Izabella lánya
Felszentelés:	1920.
Meghalt:	1955. július 11.
Megjegyzés:	mártírhálalt halt szovjet lágerben, ld. külön fejezetben!
Neve:	Legeza Sándor
Édesapja:	János csizmadia
Édesanyja:	Sirokai Mária
Született:	Beregszász, 1898. január 28.
Teológia:	Esztergom
Házasságkötés:	Miskolc, 1924. szeptember 23.
Feleség:	Demkó Anna, János és Komma Francziska lánya
Felszentelés:	Nyíregyháza, 1924. december 7., Miklósy István megyéspüspök
Szolgálati helyek:	1924–1925: Penészlek, adminisztrátor 1925–1932: Hajdúdorog, hitoktató 1932–1936: Napkor, parókus 1936–1965: Sajópálfala
Tisztség:	tiszteletbeli esperes
Meghalt:	Miskolc, 1965. május 4.
Neve:	Legeza Péter
Édesapja:	Ágoston pap
Édesanyja:	Lescsisin Irma
Született:	Solymos (Ung megye), 1912. augusztus 12.
Teológia:	Ungvár
Házasságkötés:	Nagybocskó, 1938. június 27.
Feleség:	Petreczky Erzsébet, Bazil és Szongot Erzsébet lánya
Felszentelés:	1938. július 10., Sztojka Sándor püspök
Szolgálati helyek:	1938–1944: Lonka 1944: Huszt

	1944–1945: Tiszabogdán
	1945–1946: Felsőkalocsa
Meghalt:	Felsőkalocsa, 1946. november 24.
Megjegyzés:	a schismaticusok megfojtották, amikor beteghez ment, ld. külön fejezetben!
Neve:	Legeza István dr.
Édesapja:	István tanító
Édesanyja:	Weiszer Irén
Született:	Taktaharkány, 1921. november 1.
Teológia:	Budapest
Házasságkötés:	Kecskemét, 1948.
Feleség:	Szabó Ilona
Felszentelés:	Nyíregyháza, 1948. augusztus 6., dr. Dudás Miklós püspök
Szolgálati helyek:	1948–1954: Debrecen 1954–1957: Hajdúdorog 1957–1981: Nyíradony
Meghalt:	Debrecen, 1981. október 7.
Neve:	Legeza László
Édesapja:	Sándor pap
Édesanyja:	Demkó Anna
Született:	Miskolc, 1925. június 29.
Teológia:	Ungvár, Budapest
Házasságkötés:	Kecskemét, 1949. július 9.
Feleség:	Szabó Mária
Felszentelés:	Nyíregyháza, 1949. július 20., dr. Dudás Miklós püspök
Szolgálati helyek:	1949–1962: Sátoraljaújhely 1962–1976: Napkor 1976–1980: Máriapócs 1980. szeptember 1-től irodaigazgató Nyíregyházán 1990–1991: Salánk 1991–1993: Debrecen 1993-tól nyugdíjas Budapesten
Tisztség:	1975-től tiszteletbeli esperes 1976-tól a máriapócsi kerület h. esperese 1980-tól szabolcsi főesperes 1980. december 1-től székesegyházi főesperes
Meghalt:	Budapest, 2005. szeptember 4.
Megjegyzés:	ld. külön fejezetben is!

Neve: **Legeza Sándor**
 Édesapja: István pap
 Édesanyja: Dudinszky Izabella
 Született: 1925. október 11.
 Teológia: 1943–1947, Ungvár
 Házasságkötés: 1949. augusztus 31.
 Feleség: Hladonik Márta, István pap és Gorzó Anasztázia lánya
 Felszentelés: 1957. május 19., Mikolaj Csarneckij püspök
 Szolgálati helyek: 1990-től Minajon parókus, Ungváron székesegyházi káplán

Neve: **Legeza József dr.**
 Édesapja: István pap
 Édesanyja: Szabó Ilona
 Született: Sátoraljaújhely, 1954. szeptember 12.
 Teológia: Nyíregyháza, Budapest
 Házasságkötés: 1981.
 Feleség: Tóth Mária dr.
 Felszentelés: Nyíregyháza, 1981. augusztus 6., dr. Timkó Imre megyéspüspök
 Szolgálati helyek: 1981. szeptember 1-től Nyíregyházán segédlelkész
 1985. szeptember 1-től Budán segédlelkész
 ???
 Megjegyzés: ld. külön fejezetben is!

A Legeza család görögkatolikus tanítói és kántortanítói Magyarországon
 (Zárójelben a nevüket tartalmazó schematizmusok évszáma található, *dőlt betűvel megjelölve Bendász István kanonok évszáma*):

Neve: **Legeza Lőrinc** tanító
 Szolgálati helye: Mokra (1843, 1845, 1861, 1865, 1870, 1881)

Neve: **Legeza György** kántortanító
 Szolgálati helye: Rákó (1843, 1845)

Neve: **Legeza János** kántortanító
 Szolgálati helye: Turjasebes (1843, 1845, 1859, 1861, 1864, 1865)

Neve: **Legeza Károly** tanító
 Szolgálati helye: Mártonka (1884–1886, 1893, 1896)

Neve: **Legeza Sándor** tanító
Szolgálati helye: Szakoly (1893, 1896, 1899)

Neve: **Legeza István**
Szolgálati helye: Beregszöllős (1909)

Csontos templom, ebben és ehhez hasonló templomokban szolgáltak a Legezák

A CSALÁD MÁRTÍRJAI A XX. SZÁZADBAN

századunk viharai a Legezákat is elérték, a család több tagja lett hivatása, hite vagy hazaszeretete áldozatává. A kommunista hatalom Fenczik István teológiai tanárt (akinek édesanyja Legeza Julianna volt) kivégezte, Legeza János vezérőrnagyot és Legeza István tb. esperest a börtönben ill. a lágerben halálra kínozták, dr. Legeza Mihály jezsuita professzort illegális határátkelésre kényszerítette, miközben halálos balesetet szenvedett. Legeza Péter görögkatolikus papot a schismaticusok (állami nyomásnak engedve pravoszláv vallásra áttért görögkatolikusok) meggyilkolták. Legeza József és Ivancsó Gyula (édesanyja Legeza Emilia volt) – mindketten görögkatolikus papok – hitükért 25–25 év lágerbüntetést kaptak, ahonnan csak Sztálin halála után szabadultak, megrokknva és további üldöztetésnek kitéve.

LEGEZA JÁNOS vezérőrnagy (1889–1953)

Legeza János római katolikus, 1889. október 14-én született a dalmáciai Sebenico hadi kikötő melletti Santa Maddalena faluban. Édesapja a nyírségi Hodász község görögkatolikus papjának sokadik gyermeke: Legeza Gyula, rossz bizonyítványa miatt volt kénytelen elhagyni otthonát. Polában (ma Pula) feleségül vette Bassich Máriát, egy csónakkészítő római katolikus leányát, majd mint tengerész teljesített szolgálatot a sebenicoi hadi kikötőben. Jánoson kívül öt gyermekük érte meg a felnőtt kort.

Legeza János polgári reáliskolába kezdett járni, majd a család egyre rosszabb anyagi körülményei miatt az ingyenes oktatást nyújtó katonai alreáliskolába került Kismartonba, később Kőszegre. Triesztben gyalogsági hadapródiskolába járt, ahonnan a legjobbak lehetőségével élve katonai akadémiára jelentkezett. Az átjelentkezés feltételeinek megfelelően civil iskolai érettségit is tett, így végezhetette el 1908 és 1911 között a bécsújhelyi „közös” katonai akadémiát, ahol 1911. augusztus 18-án hadnaggyá avatták.

Legeza János tábornok

Az első világháborúban a Szerbia elleni hadműveletben vett részt. Bátorságáért 1914. szeptember 10-én megkapta a kardokkal díszített bronz katonai érdemrendet. 1914-ben megsebesült, majd felépülése után a keleti frontra vezényelték. Olaszország hadbalépése után – valószínűleg nyelvtudása miatt – az olasz frontra került, ahonnan 1917-ben a laibachi vezérkari iskolába vezényelték. A néhány hetes tanfolyam után a romániai frontra küldték, ahol az oroszok ellen harcolt. 1918-ban vezérkari századosként fejezte be a világháborút. Az ezt követő nehéz években kiegészítő vezérkari tanulmányokat folytatott, a vezérkar 6/2 osztályán teljesített szolgálatot.

1923-ban Debrecenben házasságot kötött Ebner Adriennel (sz. 1899, Gyulán, római katolikus, meghalt Gyöngyösön, 1962-ben), Ebner Lajos huszárezredes lányával. 1924-ben született György, 1928-ban Mária nevű gyermekük.

1934-ben vezérkari alezredes volt, amikor a testületből kihelyezve előbb Köszegre, majd Gyulára, Békéscsabára, Várpalotára, végül Budapestre került csapat-szolgálatra. Ezredessé 1936-ban, tábornokká 1940. szeptemberben nevezték ki.

Legeza János 1942. szeptember 6-án indult a 2. magyar hadsereghez, a Donhoz. Előbb helyettesként a IV. hadtestet vezette, majd kiképzőparancsnok lett. 1943. január 2-án átvette a VII. hadtest parancsnokságát. A doni katasztrófát követően nyíltan vállalta gondolatait a felelősség kérdésében, ami végül nyugdíjaztatásához vezetett: 1943. június 15-én felmentették. Hazatérte után mint nyugdíjas tábornok a Központi Ellenőrző Bizottságnál kapott munkát.

A német megszállás idején állandó Gestapo és nyilas megfigyelés alatt állt. 1944. október 18-án a Dunántúlra vezényelték. Komáromba, majd Győrbe került, ahol tárgyalta Apor Vilmossal, a később mártírhaltalt halt püspökkel. Karácsonytól 1945. március végéig családjával Gencsapátiban lakott, és Szombathelyen ill. Kőszegen szolgált. Március 27-én parancsnak engedelmessé Passauba ment. A háború végén amerikai fogságba esett.

Amerikai állásajánlatok és a barátai tanácsa ellenére nem szökött meg, „katona nem szökik meg a felelősségrevonás alól, semmi olyat nem tettem, melyért nem vállalhatnám tiszta lelkiismerettel a felelőséget”, így 1945. október 29-én amerikai fogolyszállító repülőgépen háborús bűnösnek hazaszállították. Népbíróság elé állították egy újságíró és egy MKP (Magyar Kommunista Párt) tag szobafestő hamis vádjai alapján. A tárgyalások során a vádpontok valótlanságát kimondták ugyan, mégis elítélték 6 év fegyházbüntetésre, amit fellebbezés után 1 év 6 hónap börtönre csökkentettek. Szabadulása után, 1947-ben Mersevátón mezőgazdasági munkás, Böhönyén köböző volt, majd egy év elteltével visszatérhetett Budapestre, ahol háziipari munkát végzett.

1950. július 28-án az Államvédelmi Hatóság emberei elhurcolták lakásából, családja ekkor látta utoljára, minden utánajárás különböző börtönökben hiábavaló volt. Csupán 1951 tavaszán, a teljes vagyone elkobzás (mellékbüntetés) végrehaj-

tása alkalmával értesültek arról, hogy tíz év börtönbüntetést kapott, de hollétéről ezután sem szerezhettek tudomást. Az 1953. május 17-én bekövetkezett halálának tényét egy halotti anyakönyvi kivonat tudatta családjával, 1955-ben.

Peranyagából kiderült, hogy letartóztatása után egy hónapig a hírhedt Andrassy út 60. szám alatti ÁVH-központban tartották fogva. Az itt készült jegyzőkönyv alapján a Budapesti Katonai Ügyészség (Mártírok útja 85.) a kémkedéssel vádolt Legeza János perét megindíthatta.

Legeza Jánost az első tárgyaláson (1950. december 28.) még meghallgatták. A tárgyalási jegyzőkönyv szerint az utolsó szó jogán ezt mondta:

„1903 óta vagyok katona. Ez alatt az idő alatt még fenyítve sem voltam. Én mindig a törvények értelmében jártam el. A NOT (Népbíróságok Országos Tanácsa) is aránylag csekély büntetéssel sújtott. Igen súlyos anyagi körülmények között éltem. Szegénységi bizonyítványom volt és a népkonyháról étkeztünk. Ha kémkedtem volna, nem kellett volna ilyen nehéz viszonyok között élnem. Testi munkát végeztem, úgyhogy időm sem volt, hogy ilyen dolgokkal foglalkozzam.” Ezek ellenére a bíróság az ítéletet „megnyugtatóan bizonyítottak” látta.

Családját a vagyonek kobzást követően kitelepítették, vejét és annak családját 1964-ig zaklatták. Felesége, Legeza Jánosné 1962-ben halt meg.

1990 júniusában kelt a következő levél, melyet Legeza Mária (Legeza János lánya) kapott:

„Tisztelt Asszonyom!

Értesítem, hogy hozzátartozója Legeza János 1950. évi elítélését a Budapesti Katonai Bíróság az 1990. évi XXVI. törvény alapján semmissé nyilvánította.

Minthogy az ítélet semmissé nyilvánítása a mellékbüntetésre is kiterjed, Legeza János a Magyar Honvédség tartalékos vezérőrnagyi rendfokozat viselésére lenne jogosult, ezért a nyilvánosság előtt neve említése esetén a vezérőrnagyi rendfokozat megnevezését használhatják.

Üdvözlettel:

(A Magyar Honvédség Személyügyi Főnöke)”

Legeza Jánosról dr. Kosik András így emlékezik vissza:

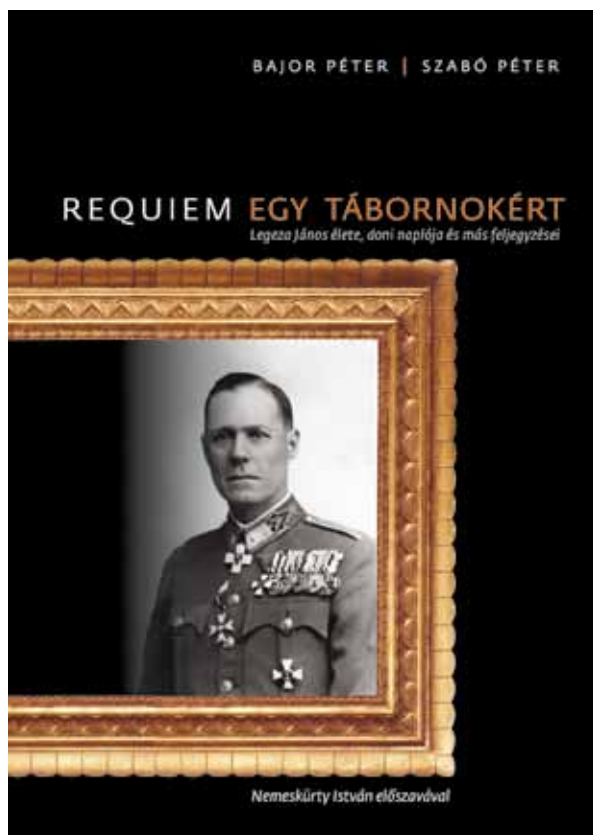
„Széles látókörű, európai műveltségű ember és kiválóan képzett vezérkari tiszt volt. A történelmet nagyra becsülte és azt mondta nekem, hogy az események és a helyzetek megítélésében mindig a történelemből táplálkozott. Életének «szép» napjai közé sorolta azokat a napokat, amikor fogva tartása idején Hóman Bálinttal komoly történelmi vitákat folytatott... (ez 1946-47-ben lehetett). Ismereteinek bővítésére állandóan törekedett.”

Legeza János tábornok emléktábláját 2010. január 15-én avatták fel az egykori Nádor laktanya, ma Hadtörténeti Intézet és Múzeum udvarán, leánya, három unokája és számos rokona, tisztelője jelenlétében

Legeza János első és második világháborús naplóját 2008-ban kiadta a Mikes Kiadó. A könyv szerzői: Bajor Péter (Legeza János unokája) és Szabó Péter hadtörténész. Előszavát Nemeskürty István írta. A könyv címe: Requiem egy tábornokért. Alcíme: Legeza János élete, doni naplója és más feljegyzései.

Szilágyi János ny. múzeumigazgató (Barcs) így emlékezett meg róla dr. Legeza Lászlónak írt levelében, 1994-ben:

„Neved alapján ítélve Te leszármazottja (unokája, dédunokája?) lehetsz Legeza János vezérőrnagynak, akivel igen kemény körülmények között töltöttem napjaimat az ötvenes évek elején az ÁVH Margit körúti, Fő utcai «Akadémiáin», ahol Dante is bővíthette volna fantáziáját.

János bácsit – nem engedte, hogy másképp szólítsuk – apámnak tekintettem s tisztetem ma is, emlékét sohasem feledhetem. Én huszonnégy éves, friss diplomás tanár voltam, cserkésztest. Nekem és hasonló korú társaimnak egy igazi «bűnünk» volt: azt hittük, hogy nem lehet feloszlatni a cserkésztestet.

A tábornok úrtól nagyon sokat tanultam, politikát, történelmet, hazaszeretetet, emberséget, keresztény hitet. Ezek nem nagy szavak, emberré formálásomban neki igen sokat köszönhetek. Meríthettem óriási tudásából, töretlen optimizmusából... Sokat tudnék mesélni Róla. Talán cserkészcsapatot is el lehetne nevezni Legeza Jánosról, megérdemelné.”

Börtöntársai elbeszélése alapján Legeza János halálát a börtönőrök kínzása következtében beálló szívelégtelenség okozta. A hatóságok közlése szerint a nevezetes 301-es parcella 6. sorának 20. sírjában temették el, sírját sziklaszerű fehér márvány, tetején faragott sisak tölgyfalevéllal, felírással, és fakereszt jelzi.

LEGEZA TÁBORNOK SÍRKÖVÉRE

*Vándor! Ne időzz itt sokat!
E nagy magyar hazafi
nyomdokán haladj tovább!
Így tanulj meg szeretni
Istent, Embert, Hazát!*

(Szilágyi János, 1996.)

Bajor Péter: Egy katona története. Legeza János 1889–1953. Szakdolgozat. ELTE Tanárképző főiskola, Budapest, 1991. Bajor Péter – Szabó Péter: Requiem egy tábornokért. *Legeza János élete, doni naplója és más feljegyzései.* Mikes Kiadó, Budapest, 2008.

DR. FENCZIK ISTVÁN teológiai tanár (1892–1945)

Fenczik István 1892. október 13-án született Nagylucskán (Veliki Lucski, Ukrajna). Szülei Legeza Julianna és Fenczik András görögkatolikus pap.

A gimnáziumot Ungváron és Beregszászon kitüntetéssel végezte el 1910-ben. 1910-től 1914-ig Budapesten teológiát, majd 1914-től 1915-ig Bécsben a bölcsészetet és teológiát végezte el. Budapesten filozófiából, Bécsben teológiából doktorált. A Görög Katolikus Szemle 1916. február 20-i száma a következő örömteljes hírt tette közzé: „Fenczik István, Fenczik Endre kerületi esperes drugetházi g. kath. lelkész fia, folyó hó 11-én a bécsi egyetemen cum laude tette le az utolsó, vagyis a 4-ik teológiai szigorlatot, s így az alig 23 éves fiatalember az összes teológiai tudományok doctorává lett.” Párizsban a francia nyelvet tanulta és egyidejűleg joghallgató is volt. 1918-ban Budapest és Bécs Zeneakadémiáján oklevelet szerzett. Még ugyanezen év április 21-én Budapesten avatták bölcsészeti doktorrá. 1916-tól 1918-ig székesegyházi karnagy. 1918. május 26-án Papp Antal munkácsi püspök pappá szentelte, mint nőtlen embert. Ezután újabb tanulmányokat folytatott a prágai Károly-egyetemen, majd elvégezte a sárospataki jogakadémiát. 1916-1918 közt az ungvári tanítóképzőben zenetanár volt, 1918-tól 1922-ig mint ungvári teológiai tanár működött, 1922-től 1926-ig az ungvári állami orosz reálgimnázium tanára volt. 1926-ban az ungvári teológia örökös tanárává nevezték ki, 1929-ben pedig annak prefektusa lett. 1926-tól 1927-ig Drugetházán (Zaricseve, Ukrajna) lelkész. Teológiai tanárként 1932-ig dogmatikát és filozófiát adott elő az ungvári teológián. Politikai tevékenysége kulturális munkájából fejlődött ki. 1923-ban Ungváron megszervezte a Duhnovics kultúregyesületet, melynek ügyvezető titkára lett. Ezt a tisztséget megszakítás nélkül 1944-ig töltötte be. 1930-ban megszervezte a Duhnovics ruszin cserkészek központját, melynek elnöke volt megszakítás nélkül 1944 októberéig. 1932-ben a Karpatoruszkij Holosz című napilapot indította meg a Kárpátalján. Mint a Kárpátaljai Ruszin Egyesületek kiküldöttje, 1926-ban Párizsban, 1928-ban Belgrádban, 1928-ban és 1929-ben Lembergben, 1929-ben Rigában, 1930-ban Szófiában és Bukarestben, 1934-ben Rómában és 1934–1935-ben Amerikában végzett szervezési munkát, eközben több, mint 150 előadásban ismertette a kárpátaljai ruszin kérdést. Amerikából hazatérve a cseh hatóságok letartóztatták és bebörtönözték. Hazaárulással vádolták. 38 napi fogva tartás után szabadságát a választások adták vissza, mivel népe képviselővé választotta. 1935. március 3-án Huszton megalakították a Nemzeti Autonóm Pártot, amelynek vezérévé és e párt részéről a cseh nemzetgyűlés képviselőjévé dr. Fenczik István választották meg. 1938. október 11-én Prágában miniszterré nevezték ki. 1938-tól 1944-ig a ma-

gyar országgyűlés képviselője volt, 1940-ben az esztergomi Szt. Gellért Tudományos Társaság tiszteletbeli tagjává választotta. 1938-ban követelte Kárpátalja Magyarországhoz való csatolását.

Amikor a „dicsőséges szovjet felszabadítók” előzőnlötték Kárpátalját, nem menekült el, hanem maradt, hogy hűen szolgálhassa továbbra is népét. A szovjet hatóságok őt szemelték ki kárpátaljai pravoszláv püspöknek, aki híveivel együtt áttérne majd az ortodox vallásra. Amikor ezt megtagadta, letartóztatták. Mivel az ungvári börtönben elszenvedett kínzások sem törték meg lelki erejét, 1945-ben a „nép ellen elkövetett árulás miatt” golyó általi halálra ítélték, Demja-novics Péter Pállal együtt.

Kivégzése előtt az ungvári siralomházból felhívták, és közölték vele, hogy kegyelmet kapott, a börtönt azonnal elhagyhatja, és munkácsi püspök lesz. „És ki nevez ki?” – kérdezte Fenczik. „A moszkvai pátriárka” – válaszolták. Erre Fenczik: „Igen bűnös, gyarló ember vagyok, de annyira nem süllyedtem, hogy egyházamat eláruljam.” Másnap, 1945. március 30-án Ungváron kivégezték, állítólag egy Maruszja nevű börtönőr lőtte tarkón.

Dr. Fenczik István széleskörű irodalmi tevékenységet fejtett ki, számos műve látott napvilágot magyar, ruszin és német nyelven. Munkássága különböző tudományokat ölel fel, azokat, amelyekben képesítést nyert; még hegedűgyakorlatokat is írt, amelyeket a prágai közoktatásügyi miniszter hagyott jóvá iskolai használatra. Cikkei leginkább a Nas Puty és a Karpatoruszkij Holosz című lapokban jelentek meg. Dr. Fenczik István a következő könyvek szerzője:

Fenczik István: *A műélvezetről*. Ungvár, 1918.

Fenczik István: *Szent Gellért helye a filozófia történetében*. Budapest, 1918.

Fenczik István: *Piszni podkarpatszkij ruszinov*. I. rész. Prága, 1921.

Fenczik István: *Piszni podkarpatszkij ruszinov*. II. rész. Prága, 1923.

Fenczik István: *Galicija*. Uzsgorod, 1928.

Fenczik István: *Rukovodstvo k organizaciji ruszkij nar. csitalen im. O. Duhnovicsa*. Uzsgorod, 1929.

Fenczik István: *Csehoszlovakija i karpatoruszi*. Uzsgorod, 1929, 41 old.

Fenczik István: *Szpiszok knig, rekomendovannih v szelszkije biblioteki Podkarpatszkij Ruszi*. Uzsgorod, 1929, 68 old.

Fenczik István: *Insztrukcija „Ruszkim szkautam Podkarpatszkij Ruszi”*. Uzsgorod, 1930.

Fenczik István: *Moja Pojizdka v Bolgariju*. Uzsgorod, 1930.

Fenczik István: *Karpatoruszi i Rosszija*. Uzsgorod, 1930.

Fenczik István: *Csetanka dlja naroda*. Uzsgorod, 1932.

Fenczik István: *Interpeljaciji*. Uzsgorod, 1936.

Fenczik István: *Rics ob avtonomiji Podkarpatszkij Ruszi*. Uzsgorod, 1937.

Fenczik István: *A kárpátoroszek múltja és jelene*. Pécs, 1939.
 Fenczik István: *A kárpátaljai autonómia és a kisebbségi kérdés*. Pécs, 1941.
 Fenczik István: *Ruszkij Narodnij Kalendar*. 1928/1929... 1934/1935. évekről
 Fenczik István: *Karpatoruszkij Szvet* (felelős szerkesztő), 1928-1938.
 Fenczik István: *Dijatelnoszty obscsesztva* im. O. Duhnovicsa za 1922/26.,
 1929/30., 1930/31., 1931/32.

Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyház megye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994. Dr. Szántó Konrád OFM.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Mécses Kiadó, Budapest, 1992.; Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. kötet. Lämpás Kiadó, Abaliget, 1992.

LEGEZA ISTVÁN tb. esperes (1893–1955)

Legeza István, az Istenszülő Szűz Mária oltalma tiszteletére szentelt beregkövesdi (Kamjanszke, Ukrajna) templom parókusa. 1892. augusztus 24-én született Beregpapfalván (Gyilok, Ukrajna), Legeza Tivadar görögkatolikus pap és Ivancsó Mária családjában. A gimnáziumot Ungváron és Szatmáron, a teológiát Ungváron végezte el. 1920. március 14-én Papp Antal munkácsi püspök szentelte pappá. Működését segédlelkészként kezdte Nagylucskán, majd 1920-tól 1933-ig Sebesfalván (Visnyij Bisztrij, Ukrajna), 1933-tól 1949-ig Beregkövesden volt lelkész. Kitüntetései: 1937-től tb. esperes, 1942-től a Nemzetvédelmi Kereszt tulajdonosa.

Felesége Dudinszky Izabella, János pap és Újhelyi Izabella leánya, aki Beregkövesden született és 1927. szeptember 1-jén meghalt Sebesfalván, 7 évi házasság után. Legeza István tehát 36 éves korában megözvegyült, s példamutató életet élve egyedül nevelte két fiát. Egyikük – Sándor – görögkatolikus pap lett, és jelenleg is működik mint ungvári székesegyházi káplán és minaji parókus.

Az aposztázia elutasítása miatt 1949. február 25-én letartóztatták. 1949 júliusában az ungvári nagybörtönben cellatársai voltak: Bendász István, Egressy Mihály és Ruszinkó Miklós. 25 évi javító munkatáborra, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. Mordovia (Mordvin ASZSZK) lágereiben, építkezéseknél dolgoztatták, lealacsonyító munkát végeztek vele. A lágerekben töltött hatodik évben, 63 éves korában hosszadalmas szenvedés, betegség következtében 1955. július 11-én meghalt. Kampó József beregszászi pap fogolytársa a következőket írta fiának, Sándornak: „a lágeri harang (felfüggesztett vasdarab, melyet kalapácsfélével ütögettek) delet jelzett, amikor vitték a temetőbe. Halála a hitvallók boldog halála volt.”

Az ukránjai politikai megtorlások áldozatai rehabilitálásáról 1991. április 17-én hozott törvény alapján Legeza Istvánt 1991. december 25-én rehabilitálták.

Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházme-
gye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994. Dr. Szántó Konrád
OFM.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Mécses Kiadó, Budapest, 1992.; Hetényi Varga Ká-
roly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. kötet. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992.

LEGEZA PÉTER pap (1912–1946)

Legeza Péter a Szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt felsőkalocsai
(Negrovec, Ukrajna) templom parókusa. 1912. augusztus 12-én született Solymos-
son (Inacovce, S), Legeza Ágoston görögkatolikus pap és Lescsisin Irma családjá-
ban. Tanulmányait Ungváron végezte el. 1938. július 10-én Sztojka Sándor mun-
kácsi püspök szentelte pappá. Felesége Petreczky Erzsébet, Bazil polgári iskolai
tanító és Szongot Erzsébet leánya, aki 1919. október 20-án született Ruszkirván.

*A második világháború után azonnal elkezdődött a görögkatolikus egyház felszámolása.
Az első mártír Legeza Péter volt, aki ezért rákerült Romzsa Tódor boldoggá avatási ikonjára.
Az ikont Puskás László pap-festőművész készítette.*

Legeza Péter 1938-tól 1944-ig Lonkán (Luh, Ukrajna), 1944-ben Huszton, 1944-től 1945-ig Tiszabogdánban (Bogdan, Ukrajna), 1945-től 1946-ig Felsőkalocsán volt lelkész.

Egy hideg téli éjszakán, 1946. november 24-én haldokló beteg szentséggel való ellátására hívták. Elment, de soha nem tért vissza: másnap a folyó sziklás partján holtan találták. A schismaticusok fojtották meg. A görögkatolikus hívek nagy részvételével temették el Felsőkalocsán.

Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994.

P. DR. LEGEZA MIHÁLY SJ. teológiai tanár (1906–1949)

P. Legeza Mihály SJ.

Legeza Mihály 1906. augusztus 4-én született Jászberényben. Édesapja Legeza Mihály (sz. 1867, Aknaszlatina) római katolikus iskolaigazgató, édesanyja Pásztor Ottilia (sz. 1873, Bercel). Szerzetesi iskoláit Szegeden, Innsbruckban végezte majd Rómában kettős doktori disszertációt tett teológiából és filozófiából. Szegedre visszakérülve filozófiát tanított. 1949-ben Rómába rendelték a fiatal filozófusok nevelésére. Mivel nem kapott útlevelet, 1949. október 9-én Innsbruckból indulva a határon próbált átszökni. Közben szerencsétlenség érte: este a sötétben lezuhant a Brenner-hágó egyik szakadékába és meghalt.

Egykori novíciustársa, Nagy Tőhötöm így emlékezik meg róla: „P. Legeza évfolyamtársam volt a noviciátustól

*P. Legeza Mihály SJ. sírja
az innsbrucki jezsuita
templom kriptájában.
(Neve előtt hibásan
„fráter” megjelöléssel.)*

kezdve. Magunk között valóságos modellnek tartottuk, és mindig az is maradt. De egyszer megtörtént, hogy valami csekélységre nem kért engedélyt. Kiment a rendházból – ha jól emlékszem – valami Szent Szív egyesület ifjúsági gyűlésére, ahol valamikor vezető is volt. A gyűlést ott tartották egy nagy teremben, pontosan a rendház kapujával szemben. Ebből az esetből kis incidens lett, amely ebédlői culpamondással végződött. Persze, gondolta ő, hogy végződött, mert valamelyik páter a négy közül beírta a noviciátus végi információjába, hogy engedély nélkül kiment a rendházból. Ez a megjegyzés aztán végleg bent maradt P. Legeza életében. Minden alkalommal, amikor a P. Provinciális a házat látogatja, és ratio conscientiae-t tart, mindenki kap tőle egy kis figyelmeztetést, dicséretet és fedést az előző információk alapján. Legeza testvér a megérdemelt dicséreték mellé megkapta, hogy nem szabad engedély nélkül a házból kimenni. Amikor a filozófiaról a magisztériumba ment, szokás szerint ő is kapott egy összefoglaló atyai

intelmet a P. Rektortól a provinciális nevében, s hallhatta újra, hogy a házból nem szabad engedély nélkül kimenni. Ez megismétlődött – mindig az új provinciálisokkal és rektorokkal – a magisztérium végén, a szentelés előtt, a harmadik próbaév előtt és végén, a kétéves biennium után és az ünnepélyes utolsó fogadalmak előtt. Már a fél provincia tudta ezt, és mulattunk rajta valamennyien, éppen csak az újabb provinciálisok és rektorok nem tudták, mert azok hol németek, hol olaszok voltak, aszerint, hogy melyik országban érte utol P. Legezát az atyai intelem. Ma már senki sem figyelmezteti arra, hogy ne menjen ki engedély nélkül a házból, mert a háború után el kellett volna mennie Rómába végre elfoglalnia tanszékét az egyetemen, s mivel nem kapott útlevelet, szököni akart az Alpokon keresztül a Serles-hegy sziklái között, egy sötét éjjelen, gyalogosan, vezető nélkül, magányosan, és lezuhant a szikláról, maga után hagyva jóságos lelkének emlékét.”

Könyvei:

A Világmisszió hősei. Missziós történetek. A katolikus missziók kiadása. Budapest, 1934.

A transzcendens okság elmélete. Kritikai tanulmány. Budapest, Szent István-társulat, 1944

P. dr. Legeza Mihály SJ. az innsbrucki jezsuita templom kriptájában van eltemetve.

Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. Univerzum Kiadó, Szeged, 1990.

LEGEZA JÓZSEF pap (1888–1985)

Legeza József, a Szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt batári (Bratove, Ukrajna) templom parókusa. 1888. szeptember 9-én született Beregszászon. Legeza János cipésmester és Sirokai Mária családjában. Az 1900–1901-es tanévben befejezte az elemi iskola negyedik osztályát és beiratkozott a beregszászi gimnáziumba. Teológiai tanulmányait Ungváron végezte el. 1914. december 19-én Papp Antal munkácsi püspök szentelte pappá. Már felszentelése előtt hitoktató volt Beregszászon.

Felesége Baltovics Ilona, Miklós pap és Stefán Ilona leánya, aki 1889. augusztus 19-én született Mártonkán (Mala Martinka, Ukrajna) és meghalt 1970. február 3-án Beregszászon.

Legeza József papi működését segédlelkészként kezdte el Makkosjánosiban (Ivanyivka, Ukrajna). 1916-tól 1932-ig Kovászáron (Kvaszove, Ukrajna), 1932-től 1939-ig Ilonokújfalun (Onok, Ukrajna), végül 1939-től 1949-ig Batáron volt lelkész.

Róma iránt tanúsított állhatatos hűsége következtében, vagyis az aposztázia elutasítása miatt 1949-ben 25 évi javító munkatáborra, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. A Mordvin ASZSZK lágereiben építkezéseknél dolgoztatták. Mint munkára képtelen rokkantat, 1954-ben hazaengedték. Beregszászon halt meg 1985. november 21-én. Temetésének előestéjén, éjszaka, titokban összejöttek a beregszászi görögkatolikus papok: Bendász István, Vaszcso Miklós és Tiszaújlakról Hricinkó János, elvégezték fölötté a papi és világi temetés keleti szertartását. A másnapi nyilvános temetési szertartást Lánczky István beregszászi római katolikus plébános végezte el.

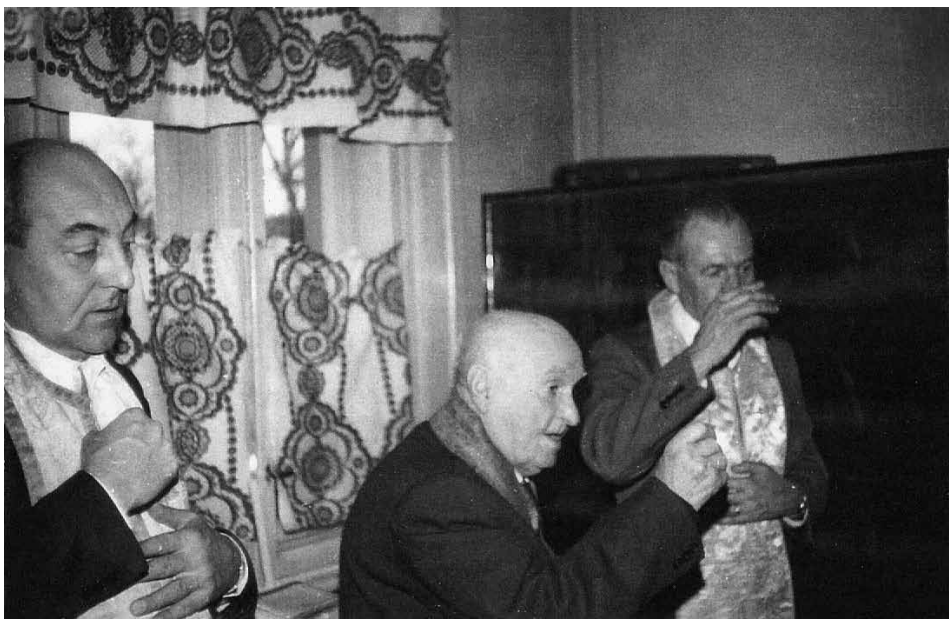
A Beregi Hírlap 1992. április 25-i számának a *Visszakapták becsületüket és méltóságukat* c. cikkében ez áll:

„Legeza József János, született 1888-ban Beregszászban, 1950. május 31-én ítélte el a Kárpátontúli Területi Bíróság kollégiuma az USZSZK BTK 2. könyve 54-4. és 54-10. cikkelyei alapján. 1992. január 31-én rehabilitálták.”

Az alábbiakat Legeza József egykori batári görögkatolikus pap jegyezte fel az 1937-ben Miskolcon kiadott Énekeljete a mi Istenünknek című görög szertartású katolikus egyházi énektár és imakönyv egyes lapjai helyébe beragasztott pótlapokra:

„Emlékezetül

- 1.) 1949. február 27-én írásban közöltem a batári egyháztanáccsal, hogy az Egyházmegyémet, – miután Murányi ungvári vikárius tudtával és kényszerített beleegyezésével – megszüntették, lemondok, illetőleg távozom a paróchiáról.
- 2.) 1949. március 8-án a beregszászi kórházban töltött időm alatt, ahol 40 napot töltöttem, értesítettem a szöllősi várostanácsot, a batári paróchiáról történt lemondásomról.
- 3.) 1949. július 6-án a szöllősi bezpekás betegen az ágyban talált és figyelmeztetett, hogy ha elhagyom az ágyamat, fogom látni a «következményeit.»
- 4.) 1949. augusztus 15-én a helybeli Milicia közölte velem, hogy hagyjam el a városomat és térjek vissza Batárba. – Nem mentem vissza.
- 5.) 1950. február 23-án és 24-én a helybeli Bezpekán kihallgatás éjjel és nappal szüntelen; majd azzal engedtek el; hogy «visszatoloncolnak» a munkahelyemre, ugyanakkor hosszas motorozás után elvették a Pászportomat.
- 6.) 1950. április 20-án de. 10 órakor történt vallatás után mivel nem voltam hajlandó a keleti szakadár-vallásra térni: autón az ungvári börtönbe hurcoltak.
- 7.) 1950. május 31. Negyvennapos börtön után, mely idő alatt éjjeli kihallgatások, szembesítések és előttem ismeretlen jegyzőkönyvesítések – (melyek elleni tiltakozásom miatt egy éjszaki magán kínzókamrába zártak) – alapján a beidézett hamis tanúk, nevezetesen: K. Dudás János, Duszin György, Borbély Gábor,

*Legeza József titokban végzett vasmiséje 1979. december 19-én.
Mellette balról Legeza László (1925), jobbról Legeza István (1921)*

Bárány Illés, Korpos György batári lakosok hamis vádjaik folytán (ellenségeim voltak) az ungvári területi bíróság – (a szovjet állam a kommunizmus és a vörös hadsereg elleni agitáció és propaganda címén!! – a Btk 54 § 4 és 10 § II. pontja értelmében, 25, azaz Huszonöt évi szabadságvesztésre, vagyonelkobzásra és a politikai jogok ötévi elvesztésére ítélték.

- 8.) A büntetés kitöltését illetőleg az ungvári börtön alatt a vizsgálati fogság 1950. április 20-tól október 5-ig tartott.*
- 9.) 1950. október 5-től 1951. január 27-ig, azaz négy hónapon át a lemergi börtönben sinylődtem.*
- 10.) Innen 6 napi rettentő utazás után, vagyis 1951. február 3-tól 1954. szeptember 23-ig a mordvoszkája A.S.S.R.-ben (szt. Potyma H/D Jabasz Cs/D rezsim láger 385/5 kolóniában 4 évet 7 hónapot és 4 napot töltöttem.*
- 11.) Megjegyzem, hogy 1954. augusztus 23-án a 385/5 sz. lágerben hozott bírósági ítélet alapján «mint munkaképtelen és gyógyíthatatlan» beteget Sztalin halála után szabadlábra helyeztek és elbocsátottak.*
- 12.) Visszanyert szabadságom után a vagyonelkobzási ítélet alapján, még három évig – 1955. március 1-től 1958 március 1-ig – fizettem lakásbért havi 13.30 rubelével, azaz 478 rub. 80 kopeket idehaza a saját házam után.*
- 13.) Megjegyezni kívánom, hogy 1954. szeptember 24-én, vagyis a «Foglyokat kiváltó Szent Szűz napja» volt az a nap, amelyen a Szt. Szűz Anya közbenjá-*

rására, melyet katolikus hitemért szenvedtem, megnyílt előttem a börtön, a gyötrelemtől való szabadulás ajtaja.

14.) Az elkobzott 1/2 házrészem visszaszerzése érdekében 10 évig tartó fellebbezés után 1965. augusztus 10-én 440 rubel ellenében visszaszerezhettem.

15.) Ide tartozik az igazság, hogy a Sztalin-féle «Cartháginem esse delendam»: a Munkács megye föltétlen liquidálása érdekében végig folytatott kámpány áldozatai és vértanúi: mi, a hitvalló katolikus papok lettünk és mi némán szenvedtünk tovább, mert velünk az isteni igazság: «Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak, hazudván minden rosszat mondanak ellenetek én érettem.»,,

Idős korában verses formában leírta, hogy dédapja, Legeza László (felesége Popovics Anna) jó módú szígyártó volt, és Ungceholnyán (Ungvár északi külvárosában) élt. Nagyapjáról feljegyezte, hogy 1848–49-ben Bem apó seregében harcolt Segesvárnál, „verte a dobot”.

Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994. Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. kötet. Lämpás Kiadó, Abaliget, 1992.

IVANCSÓ GYULA pap (1889–1963)

Ivancsó Gyula az Istenszülő Szűz Mária születésének tiszteletére szentelt verécei (Verjacja, Ukrajna) templom parókusa 1889. március 13-án született Verécén. Szülei Legeza Emilia és Ivancsó Elek görögkatolikus pap. Középiskoláit Ungváron, Beregszászon és Munkácson, a teológiát Ungváron végezte el. 1915. június 27-én Papp Antal munkácsi püspök szentelte pappá. 1915-től 1923-ig Verebesen (Verbjazs, Ukrajna) volt lelkész. 1923 áprilisában Verécén meghalt édesapja, és a püspök kinevezte helyére parókusnak. 1949-ig működött itt. A verécei és rákospataki (Horbki, Ukrajna) hívek közt végzett odaadó lelkipásztori munkáját elismerve, Sztojka Sándor püspök 1936-ban tb. esperesi címmel tüntette ki, dr. Nyárády Dénes, a munkácsi egyházmegye adminisztrátora pedig 1938 decemberében Huszton kinevezte tiszaszászfalusi (Szaszove, Ukrajna) kerületi esperessé. Az aposztázia elutasítása miatt 1949 tavaszán lelkipásztori működését betiltották és a lelkészi lakásból családjával együtt kilakoltatták. A Cseka emberei 1949. augusztus végén letartóztatták. A megrendezett bírósági tárgyalást 1949. október 22-én tartották Ungváron. Az USZSZK Büntető Törvénykönyve 54. § 4. és 10. cikkelyének 2. része alapján 10 évi javító munkatáborra, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. A Komi ASZSZK-beli Inka környéki lágerrekbe

került, ahol építkezéseknél dolgoztatták. 1954. szeptember 30-án mint rokkantat engedték haza. Királyházára (Koroleve, Ukrajna) ment – ahol rabságának ideje alatt a felesége tartózkodott –, leányához, Máriához. 1963. március 2-án halt meg Királyházán. A börtönévek alatt szerzett szívbetegség okozta halálát.

Felesége Demjánovics Apollónia, Demjánovics Viktor görögkatolikus pap és Bacsinszky Mária leánya, aki 1894. december 9-én született Kispatakon (Ricska, Ukrajna). Férjével együtt 10 gyermeket nevelt fel: Sarolta (Fedinecz György lelkész felesége), Gyula, Mária (Csépes János hitvalló és mártír görögkatolikus lelkész felesége), Viktor (hitvalló görögkatolikus lelkész), Izabella (Horineczki János hitvalló görögkatolikus pap felesége), László (Ausztráliában működő görögkatolikus pap), Anna (Szopkó Tamás egyetemi tanár felesége), Apollónia (Csapóczy Sándor építésmérnök felesége) és Éva (Ihnatkó Sándor tanító felesége). Férje elhurcolása után reá hárult a két kislány, Apollónia és Éva taníttatása. 1968. november 29-én, életének 75. évében halt meg Királyházán.

Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994. Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. kötet. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992.

THE LIGEZA-LEGEZA FAMILY HISTORY

The Ligeza-Legeza family History is closely connected with the history of Poland and Hungary.

The history of the Ligezas can be traced back to 1022 when the family received nobility in the reign of Polish king Boleslaw I the Brave, founder of the Piast Dynasty. Tradition has it that our ancestor, Knight Stawisz was defending the castle of Eczech against pagan forces successfully. Although provisions in the besieged castle were running low, Stawisz tricked his enemies by a show-off: he had a donkey and a goat slaughtered and with their blood freshly stained animal hides and had them catapulted out of the castle into the enemy camp to make them believe that there was plenty of fresh meat and food in the besieged castle. The enemy was misled, they lifted the siege and retreated in defeat. Knight Stawisz was thereupon given the right to display a dunkey-head and a half goat on his coat of arm which remained our family crest identifying his descendants for the following three centuries when family names were still not in use in Poland.

In documented history the Ligeza family names first appears in 1367.

The growth of the family's fortune derived from knights and dukes for services rendered can be traced through mediaeval records and tallied with the family-tree which also show the Ligezas lived in Little Poland, they were in royal service as castellans and some in high church oligarchy as bishops and archbishops. Historians tell us that members of the family were always generous patrons.

On July 17, 1440 the Polish king, Wladyslaw III of the Jagiello Dynasty was crowned king of Hungary as Ulászló. The Hungarian crown was offered to him on condition that Poland with all its military might will support Hungary against the Turks. Thus Ulászló started a military campaign against the Turks. In 1440 as the king was leaving for Hungary, he entrusted Jan Ligeza, castellan of Cracow to rule the country with full regal power and implementation of royal rights. This is revealed by the Latin inscription on a marble plaque in the sanctuary of the Benedictine Church in Rzeszow. Thus the viceroy of Poland between 1440 and 1446 was Jan Ligeza.

Several young Polish noblemen escorted Ulászló on his campaign against the Turks, among them the son of Jan Ligeza, who earned himself distinction in the

1443 campaign, therefore his coat of arms was displayed in the Church of Virgin Mary in Buda, that is the present-day Mátyás-templom. The junior Jan Ligęza fighting by the side of the king was killed with him on the battle-field at Varna in 1444.

Felix Ligęza was Roman Catholic Archbishop in Lwow between 1550 and 1560. This famous dignitary was a shining example for the family with his tolerance towards the Eastern Church there. The sympathy towards the Eastern Church among the Ligęzas was further strengthened by the creation of the Uniate Church at the Synod of Brzeczina 1596. But at the turn of the century and in the first half of the 17th century all these were only indicators of events to come.

Famous member of the family was Mikołaj Spytek Ligęza (1562–1637), who brought great prosperity for the city of Rzeszów. The wealth of the Ligęzas was inherited and their possessions increased by marriages. He established the family mausoleum in the sanctuary of the Benedictine Church in Rzeszów. Standing there even today are eight life-size alabaster statues of members of the Ligęza family. Mikołaj Spytek Ligęza died without male issue, thus his enormous wealth, according to current Polish custom, was inherited by his two daughters, Zofia Pudencjana and Konstancja. Zofia Pudencjana became the wife of Dominik Ostrogski, wojewoda of Cracow, and Konstancja, the first wife of Jerzy Lubomirski, himself a prince. Thus the Ligęza family wealth in 1637 came into the possession of two aristocratic families: that of the Ostrogski from Kiev and that of the pro-Austrian Lubomirski.

During the 17th century wars in Poland had eaten up the wealth of the Polish nobility, including the remaining landholdings of the Ligęza family. The uprising of the Cossacks, the Polish-Russian and the Polish-Swedish wars, the Polish campaign of György Rákóczi II as well as the continued raids of the Turks and Tatars during the second half of the century brought economic and social collapse upon Poland. A significant part of the population perished, and many had left the country.

Some of the impoverished Ligęzas who lived in and around Lwow converted, for unknown reason, to Greek catholicism, in all probability around the middle of the 17th century. It is possible that the reason for their conversion was a sense of priestly vocation and the fact that the Uniate Church created at Brzeczina retained the Orthodox Greek tradition which allowed the ordination of married men. The history of the Greek Catholic Ligęza, Legeza, Legeza priestly family started then.

In the second half of the 17th century Greek Catholic priests were called in from Poland to the region of Sub-Carpathia to convert Ruthenians there and carry out pastoral work among the Polish refugees in that part of our country. György Drugeth, landowner at Ungvár was particularly active in this respect and devoted to the idea of converting his Ruthenian serfs to catholicism. His estates expanded over

Trans-Carpathia to Poland and it was easy for him to bring over from his Polish lands Greek Catholic priests to the small settlements in the Ung Valley. This is how at the turn of the 17th–18th century the Legeza family came to Hungary and became one of the bastions of Greek Catholicism in our country.

The earliest document relating to this event is a supplement to a letter in the family's possession. According to this, András Legeza and his brother, János Legeza, both Greek Catholic priests arrived from Poland to the Sub-Carpathian village Izvor, its Hungarian name Beregforrás at the turn of the 17th–18th century.

Many members of the family took up priesthood or became teachers. But there were seaman, military officers, lawyers, engineers, bootmakers, saddlers and farmers among them too. Some of them are still living in Sub-Carpathia, in great poverty.

The various storms of this century hit the Legezas too, and several members of the family became victim of their vocation, religion and patriotism. The communist dictatorship executed István Fenczik, a theologian (his mother was Julianna Legeza), János Legeza, brigadier general died in prison, István Legeza, dean died in a detention camp, Dr. Mihály Legeza, Jesuit professor died in an accident while trying to escape and illegally cross the border. Péter Legeza, Greek Catholic priest was murdered by the Schismatics. József Legeza and Gyula Ivancsó (his mother Emilia Legeza), both Greek Catholic priests, received 25–25 years of imprisonment in gulag for their religious conviction. They were freed only after Stalin's death, as invalids and facing further religious persecution.

The Legeza family branched out and multiplied in their new country, but always cherished the thought of their Polish origin, the thought of their noble past and that the family's crest depicts a donkey-head and a half goat.

Az 1. kötetben

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye Schematizmusa (1918, 1948, 1982)
- A Munkácsi Görög-Katolikus Püspökség Schematizmusa (1816, 1821, 1825, 1833, 1835, 1837, 1839, 1841, 1843, 1845, 1859, 1861, 1864, 1865, 1868, 1870, 1874, 1876, 1881, 1883, 1888, 1891, 1893, 1896, 1899, 1908)
- A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása. Szerk. Udvari István. Vasvári Pál Társaság füzetek 3. Nyíregyháza, 1990.
- Acta act. Capit. Crac. t. XIII k. 412, Liber. visitationum ac revisionum ecclesiarum dioec. Crac. 1454–1795.
- Acta iudiciaria controversarum civitatis Rzeszów
- AGAD: Arch. Radziwiłłów Dz. II.
- Akta Aleksandra; Akta grodz. i ziem., XVIII; Matricularum summ, II, IV;
- Akta grodz. i ziem., IV, IX, X, XI, XX;
- Akta podkancl. Krasieńskiego, III;
- Akta radzieckie rzeszowskie 1591–1634, Wyd. A. Przyboś, Wr.–Kr. 1957;
- Akta sejmikowe woj. krak., I–II;
- Akta sejmikowe woj. pozn., I;
- Akta Unii; Arch. Zamoyskiego, III, IV;
- Alabastrowy sarkofag z postacią L-y w kościele paraf. w Bieczu; Rzeźba Jana Pfistera (z ok. 1630) w kościele Bernardynów w Rzeszowie;
- Album Stud. Univ. Crac., II 134;
- Arch. in quo continentur erectiones..., (testament):
- Arch. Kapit. w Kr.
- Arch. klaszt. Bernardynów w Kr.
- Arch. Państw. w Kr.:
- Arch. Sanguszków, I–II;
- Az Eperjesi Görög-Katolikus Püspökség Schematizmusa (1846)
- Bács Gyula: Lengyelország. Panoráma. Budapest, 1974.
- Bajor Péter – Szabó Péter: Requiem egy tábornokért. Legeza János élete, doni naplója és más feljegyzései. Mikes Kiadó, Budapest, 2008.
- Bajor Péter: Egy katona története. Legeza János 1889–1953. Szakdolgozat. ELTE Tanárképző főiskola, Budapest, 1991.

- Bendász István – Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria – Écriture, Ungvár – Budapest, 1994.
- Bendász István – Koi István: A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkész-segeinek 1792. évi katalógusa. Nyíregyháza, 1994.
- Bendász István: Öt év a szögesdrót mögött. Egy kárpátaljai pap a Gulag munka-táborában. Aggiornamento Kiadó. Budapest, 1991.
- Biecz, *Studia historyczne*, Wr.–W.–Kr. 1963;
- Boniecki, VI. (Giedczyccy, inne herbarze balamutne);
Castr. Biec.
Castr. Crac.
- Chodynicky I., *Historia stołecznego miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terażniejszych*, Lw. 1865;
- Cod, Pol., I–III;
- Cod. Epist. saec. XV, I–1.
- Cod. Univ. Crac.
- D. Molnár István: Vallási kisebbség és kisebbségi vallás. Görögkatolikusok a régi és mai Lengyelországban. Balassi Kiadó. Budapest, 1995.
- Dąbrowski J., Władysław Jagellończyk na Węgrych (1440–1444), W. 1922;
- Dawna facecja polska (XVI–XVIII w.), W. 1960;
- Dembińska A., Polityczna walka o egzekucję dóbr królewskich, W. 1935.
- Diariusz sejmu walnego warszawskiego z r. 1556/7, Wyd. S. Bodniak, Kórnik 1939;
- Dokumenty kuj. i maz.
- Dworzaczek, Genealogia;
- Emilian von Żernicki-Szeliga: Die polnischen Stammwappen ihre Gelchichte und ihre Sagen. Verlag von Henri Grang. Hamburg, 1904.
- Eperjesi Görög-Katholikus Püspökség Schematizmusa (1846)
- Fedorowicz, Dostojnicy i urzędnicy;
- Frankiewicz Cz., Starania Zygmunta Augusta w Rzymie o sobór narodowy, „Ref. w Pol.” R. 2: 1922;
- Friedberg M., Klejnoty Długoszowe, Kr. 1931.
- Friese Ch. G., La métropolitaine de Léopol avec ses archeveques jusqu’a notre temps, Varsovie 1758; Hosii Epistolae, I;
- Gawęda S., Pieradzka K., Radziszewska J., Stachowska K., Rozbiór krytyczny Annalium Jana Długosza z lat 1385–1444, W.–W.–Kr. 1961.
- Halecki O., Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagellończyka, Kr. 1915;
- Herbarz polski i imionospis zastużonyek w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów: utożony porządkiew alfabetyczuym na pozlstawie herbarza niesieckiego i nanuskryptow. Tom II. Lwów, 1859.

- Herbarz Polski. Kaspra Niesieckiego S.J. Powiększony dodatkami z późniejszych Autorów, Rękpismów, Dowodów urzędowych. I wydany przez Jana Nep. Bobrowicza. Tom VI. W Lipsku. Nakładem i drukiem Breitkopfa i Hértela. 1841.
- Herby Rycerstwa Polskiego. Przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584. Wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego. Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej. Kraków, 1858.
- Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. I. kötet. Lämpás Kiadó, Abaliget, 1992.
- Jan Długosz: Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Annales sen cronicae incliti regni Poloniae.
- Jerzy Snopek: Alvó lovagok. Lengyel regék és mondák. Móra Ferenc Könyvkiadó. Budapest, 1988.
- Jerzy Wisłocki: Herby Rycerstwa Polskiego. Półkozic. Wrocław, 1962.
- Józefa Bartłomieja Zimorowicza pisma do miasta Lwowa odnoszące się, Wyd. K. Heck, Lw. 1889;
- Katalog brów krak., III;
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. III z. 7 s.
- Kazimierz Rymut: Nazerska Polaków. Ossolineum, 1991.
- Kiryk F., Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka, Wr.–W.–Kr. 1967.
- Kóczy T. László: Magyar-lengyel genealógiai kapcsolatok. Turul. LXVI. évf. 1993/1–3. füzet
- Kod. Katedry krak., II;
- Kod. m. Krak., I;
- Kod. Mpol, IV;
- Kod. tyniecki
- Kod. Wpol., III–V;
- Kolankowski L., Zygmunt August, Lw. 1913;
- Kot S., Słupeccy, „Reform. w Pol.” R. 4: 1926.
- Kotula F., Rzeszowski ośrodek złotniczy XVI–XIX w. oraz mistrz Wawrzyniec Kasprowicz, Kr. 1962.
- Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529,
- Księgi nacji polskiej w Padwie, Arch. do Dziej. Liter., Kr. 1890 VI 31;
- Księgi sądowe łączyckie, Teki A. Pawińskiego, I (III), II (IV)
- Kwart. Hist., R. 49: 1935 (rec.: Pęckowski, Chrzanów...)
- Lelkes György: Magyar helységnev-azonosító szótár. Balassi Kiadó. Budapest, 1992.
- Łoziński W., Prawem i lewem, Kr. 1957, II;
- Lustracja woj. krakowskiego 1564, W. 1962, I;

Łuszczkiewicz W., Sprawozdanie z wycieczki naukowej w lecie 1981 r., Spraw. Kom. do bad. hist. sztuki w Polsce, Kr. 1896.

Maciszewski J., Wojna domowa w Polsce, Wr. 1960;

Mater. do hist. stosunków kulturalnych w XVI w.

Materiały archiwalne wyjęte głównie z metryki litewskiej, Wyd. A. Prochanska, Lw. 1890.

Materiały do dziejów robocizny w Polsce XVI wieku, Wyd. S. kutrzeba, Kr. 1913, Arch. Kom. Hist., 9;

Materiały do historii miasta Sambora, Lw. 1936 Vol. leg., III.

Materiały do historii miasta Biecha 1361–1632, Oprac. F. Bujak, Kr. 1914; Matricularum summ.

Mon. Pol. Hist., III., V.

Muz. Rzeszowa: nr 129 Księga wiejska wsi Świlczy, nr 158 Acta consularia Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadművesek. Univerzum Kiadó, Szeged, 1990.

Najst. Księgi m. Krak., II 87;

Nowy Korbut (Piśm. staropolskie, niektóre dane błędne), II;

O naprawę Rzeczypospolitej XVII–XVIII w., W. 1965.

Okolski, Simone: Orbis Poloni Tomus II., Cracoviae (1641–1645)

Orzelski, Bezkrólewia ksiąg ośmioro;

Pałucki W., Kasztelania czehowska, W. 1964.

Pęckowski J., Chrzanów, m. powiatowe w województwie krakowskim, (Chrzanów 1934) (rec. „Kwart. Hist.” R. 49: 1935)

Pęckowski J., Dzieje m. Rzeszowa do końca XVIII w., Rzeszów 1913;

Pięć wieków miasta Rzeszowa, W. 1958 (zwłaszcza rozdział: A. Przyboś, Rzeszów na przełomie XVI i XVII w., fot. pomnika);

Piekosiński F., Laudum wojnickie ziemi krakowskiej, Rozpr. Wydz. Hist.-Filozof., Kr. 1897 XXXV.

Piotrowski T., Dostojnicy Województwa łączyckiego za pierwszych Jagiellonów, W. 1935.

Pirożyński J. Dzieje jednego zajazdu, „Odr. i Reform. w Pol.” T. 7: 1962.

Podob. Elżbiety Ligęziny na obrazie św. Trójcy w kościele powiat. w Jordanowie (reprod. w: Katalog zabytków, I)

Podobizna w kaplicy Matki Boskiej w kościele w Wojciechowicach w pow. opatowskim

Pohorecki F., Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossoliniani, Lw. 1937.

Polski słownik biograficzny XVII.

Polski słownik biograficzny. Polska Akademia Namok Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk Ossolineum, 1972.

- Przyboś A., Fundacje szpitalne M. S. L-y w XVII w., „Roczn. Nauk. Dydak. WSP w Kr.” Z. 14; 1962.
- Przyboś A., Rzeszów na przełomie XVI i XVIII w., w: Pięć wieków Rzeszowa, Rzeszów 1958;
- Regesta thelonie aquatici Vladislaviensis saeculi XVI, Wyd. S. Kutrzeba i F. Duda, Kr. 1915;
- Rejestr poborowy województwa krakowskiego z r. 1629, Wr. 1956;
- Rokosz Zebrzydowskiego, Wyd. A. Rembowski, W. 1893;
- Rzepnicki F., Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae..., P. 1761 I; Rzeszów. Tekst i zdjęcia Tadeusz Chrzanowski. Wydawnictwo „Sport i Turystyka”. Warszawa, 1967.
- Rzeźba dłuta Jana Pfistera w kościele Bernardynów w Rzeszowie;
- Rzeźba Jana Pfistera (z ok. 1630) w kościele Bernardynów w Rzeszowie (reprod. w M. Gębarowicz, Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce, Tor. 1962, s. 364); –
- Samboritanus Vigilantius G., Amyntas sive Ecloga, Cracoviae 1560;
- Semkowicz W., O litewskich rodach bojarskich zbratanych z szlachtą polską w Horodle 1413 r., „Roczn. Herald.” (kr.) T. 7: 1924–5 [druk.] 1926.
- Seredyka J., Sejm w Toruniu z 1626 roku, Wr.–W.–Kr. 1966.
- Skoczek J., Dzieje Lwowskiej szkoły katedralnej, Lw. 1929;
- Skrobiszewski J., Vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium, Leopoli 1628;
- Sławomir Górzyński – Jerzy Kochanowski – Adam Jońca: Herby szlachty polskiej. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego i Wydawnictwa Alfa. Warszawa, 1990.
- Ślawnicki T., Produkcja i wymiana towarowa Biecha w XVI i XVII w., Rzeszów 1968.
- Stanisław Kłos: Rzeszów przewodnik. Krajowa Agencja Wydawnicza. Rzeszów, 1993.
- Starod. Prawa Pol. Pomn., II., VII., VIII.
- Starowolski, Monumenta Sarmatarum; Uchańsciana, II, III.
- Studia renesansowe, Wr. 1963.
- Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego, Kr. 1964;
- Szántó Konrád OFM.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Mécses Kiadó, Budapest, 1992.;
- Szaplonczay (Legeza) István: A Legeza család története. Kézirat. Budapest, 1967.
- Szelągowski A., O ujście Wisły, W. 1905.
- Szokolay Katalin: Lengyelország története. Balassi Kiadó. Budapest, 1996.
- Szostkiewicz Z., Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski, w... Sacrum Poloniae Millenium, Rzym 1954.

- Tenże, Liber benef., III.
- Tenże, Śląsk a Polska wobec powstania czeskiego, Lw. 1904.
- Terr. Crac.
- Terr. Pilsn.
- Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1971.
- Tomasza Święckiego: Historyczne pamiętki znamienityek valzin i osób daenej Polski. Pnejnat w rękopisie, objeśnił i uzupełnił przypisami Julian Bartaszewicz. Tom I. Warszawa, 1858.
- Tworek S., Zbór lubelski i jego rola w ruchu ariańskim..., L. 1966;
- Udvari István: Ruszinok a XVIII. században. Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok. Vasvári Pál Társaság füzetek 9. Nyíregyháza, 1994.
- Urban W., Reformacja Mieszczańska w dawnym powiecie bieckim, „Odr. i Reform. w Pol.” T. 6: 1961.
- Ustawa dla wsi Świlczy i Woliczki z r. ok. 1628,
- Wielewicki, Dziennik, III–IV.
- Wierzbowski T., Jacob Uchański, W. 1895; –
- Władysław Łoziński: Prawem i lewem. Obyczaje na czerwonej rusi w pierwszej połowie XVII wieku. Wydawnictwo Literackie. Kraków, 1957.
- Wyd. A. Kamiński i F. Kotula, Rzeszów 1948;
- Wyd. J. Fijałek, Kr. 1938 nr 31, 33, 48.
- Wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wr.–W.–Kr. 1968;
- Zakł. Dok. I H PAN w Kr.: Teka Pawińskiego nr 21 (lauda sandomierskie).
- Zbiór dokumentów mpol.
- Zbiór dokumentów zakonu OO. Paulinów w Polsce, z l. 1328–1464,
- Zbiór pamiętników do dziejów polskich, Wyd. S. Plater, W. 1858 III–IV.
- Źródła przytoczone w Arch. Kom. Hist. VIII (Fedorowicz),
- Źródło dziejów Polski, Wyd. F. Nowakowski, Berlin 1841
- Źródłopisma do dziej. unii, cz. II oddz. I, P. 1861 cz. III 1856
- Żurkowski S., Żywot Tomasza Zamoyskiego, Lw. 1860.
- Zuzanna Kazanowska: Sanktuarium Maryjne oo. Bernardynów w Rzeszowie. Zdjęcia: Adam Bujak. Wydawnictwo Archiwum Bernardynów. Kalwaria Zebrzydowska, 1981.
- Życiorysy Feliksa burgrabiego i Stanisława Ligezy, oprac. przez Adama Kamińskiego, w materiałach Red. PSB.

Az 1. kötet

TARTALOMJEGYZÉKE

EZER ÉV KÖTELEZ... 5

A CSALÁD ELNEVEZÉSE ÉS CÍMERE, A PÓLKOZIC 7

A címer leírása 7

A címer legendája 14

A címert viselő családok 14

A családnév eredete 16

Bobrek, a Ligęzák ősi birtoka 16

A Ligęza és a Legeza nevek kapcsolata 22

A CSALÁD ŐSTÖRTÉNETE 25

A középkori Lengyelország 25

A lengyel Rzeczpospolita a XVI–XVII. században 32

A Ligęzák Dél-Lengyelországban 39

Przeclaw 45

Zawada 48

Ligęzák Simone Okolski könyvében 51

A LIGĘZA CSALÁD HÍRES TAGJAI A KÖZÉPKORBAN 57

Jan (Jaško, Jeszko) Ligęza (†1419) 57

Jan Ligęza z Bobrku (ca. 1380–1458) 60

Piotr Ligęza z Bobrku i Chrzanova (†1549) 62

Feliks Ligęza (ca. 1500–1560) 63

Stanisław Ligęza z Bobrku (...) 66

Zygmund Ligęza z Bobrku (†1559) 67

Mikołaj Ligęza z Bobrku (1530–1603) 68

Hermolaus Ligęza z Bobrku (†1632) 71

**MIKOŁAJ SPYTEK LIGEZA,
RZESZÓW FELVIRÁGOZTATÓJA 77**

Mikołaj Spytek Ligeza z Bobrku (ca. 1562–1637) 77

Rzeszów fejlődése 1427–1637 között 82

A városháza 85

A Szent Stanisław és Wojciech plébániatemplom 86

A Szent Bernardin-templom, a Ligeza család mauzóleuma 86

A Ligeza-vár 100

LENGYELORSZÁGI CSALÁDFÁK 103

A CSALÁD MAGYARORSZÁGI LETELEPEDÉSE 109

A breszti unió és következményei 109

A Ligezák (Legezák) megtelepedése Magyarországon 113

GÖRÖGKATOLIKUS PAPJAINK 119

A CSALÁD MÁRTÍRJAI A XX. SZÁZADBAN 135

Legeza János vezérőrnagy (1889–1953) 135

Dr. Fenczik István teológiai tanár (1892–1945) 142

Legeza István tb. esperes (1893–1955) 144

Legeza Péter pap (1912–1946) 145

P. Dr. Legeza Mihály SJ. teológiai tanár (1906–1949) 146

Legeza József pap (1888–1985) 148

Ivancsó Gyula pap (1889–1963) 151

THE LIGEZA-LEGEZA FAMILY HISTORY 153

Az 1. kötetben felhasznált irodalom 156

Az 1. kötet tartalomjegyzéke 162

